

Deltagelse, dialog og dominans

- En kritisk undersøkelse av planteori og -praksis

Ronny Kristiansen

Masteroppgave

Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Tromsø

Våren 2006

Forord

Så er dagen kommet hvor det eneste som gjenstår er å skrive forordet. Da er det på tide å rette en takk til de som har bidratt til at jeg har kommet i mål. Først en stor takk til mine informanter i Larvik som alle tok godt i mot meg og viste stor velvilje. Jeg vil også takke mine medstudenter på lesesalen. Dere har alle gjort studiehverdagen morsom og interessant, sosialt så vel som faglig. Henrik Bolton Seielstad, takk for språklige råd, korrekturlesing og konstruktive konstruktivismediskusjoner! Jeg har vært så heldig å få presentere arbeidet mitt på to konferanser: Høstseminaret i Tromsø i oktober 2005 og Kommuneplankonferansen i Kongsberg i februar 2006. Takk for gode og interessante tilbakemeldinger fra dere som deltok der. Min veileder, Torill Nyseth, skal ha en stor takk for god og konstruktiv veiledning gjennom hele prosessen med masteroppgaven. Viktigst av alle er mamma og pappa som alltid har støttet meg og vært til stede. Tusen takk.

Tromsø, mai 2006

Innholdsfortegnelse

1.0 INNLEDNING	5
1.1 BAKGRUNN FOR OPPGAVEN	5
1.2 HVORDAN BEST STUDERE DELTAGELSE I PLANLEGGING – VALG AV TEMA OG CASE.....	7
1.3 AVGRENSNINGER OG PROBLEMSTILLINGER.....	8
1.4 OPPGAVENS STRUKTUR.....	9
2.0 SAMARBEIDENDE PLANLEGGING – TEORI OG KRITIKK	10
2.1 INNLEDNING	10
2.2 SAMARBEIDENDE PLANLEGGING	10
2.2.1 <i>En multikulturell planleggingskontekst</i>	11
2.2.2 <i>Habermas’ implikasjoner for samarbeidende planlegging</i>	12
2.2.3 <i>Resultat av felles forståelse og konsensus</i>	15
2.2.4 <i>Kritiske punkter</i>	16
2.2.5 <i>Idealmodellen – implikasjoner for analysen</i>	16
2.3 DEN FOUCAULDIANSKE KRITIKK.....	17
2.3.1 <i>Kynisme eller slik planlegging faktisk foregår?</i>	19
2.3.2 <i>Den foucauldianske kritikk i analysen</i>	20
2.4 KRITISK PRAGMATISME	21
2.4.1 <i>Forstyrrelser og forvrengninger i planlegging</i>	21
2.4.2 <i>Implikasjoner til analysen</i>	23
2.5 EN OPPSUMMERENDE ANSATTS TIL TEORIENS MØTE MED PRAKSIS.....	24
2.5.1 <i>Prosessoppstart og deltagerkarakteristikk</i>	25
2.5.2 <i>Selve gruppearbeidene</i>	25
2.5.3 <i>Prosjektgruppen og gruppeledernes rolle</i>	26
3.0 VITENSKAPSTEORI OG METODE	27
3.1 KRITISK TEORI – KRITISK FORSKNING.....	27
3.1.1 <i>Samfunnsvitenskap i samfunnet</i>	27
3.1.2 <i>Ideen om herredømmefri dialog som regulativ idé for kritisk forskning</i>	28
3.2 METODE	29
3.2.1 <i>Data versus capta</i>	29
3.2.2 <i>Case-studie</i>	29
3.2.3 <i>Kvalitative metoder</i>	31
3.2.4 <i>Kvalitativt forskningsintervju - valideringsproblematikk</i>	31
3.2.5 <i>Utviklingen av erfaringsmaterialet – datainnsamling</i>	33
3.2.6 <i>Intervjusituasjonen</i>	34
3.2.7 <i>Anonymitet</i>	35
3.2.8 <i>Annet erfaringsmateriale</i>	35
3.2.9 <i>Oppsummerende refleksjoner</i>	36

4.0 LARVIK – HISTORIEN, BEFOLKNINGEN OG POLITIKKEN.....	37
4.1 INNLEDNING	37
4.2 EN BY VOKSER FREM	38
4.3 POLITIKK, BEFOLKNING OG NÆRING	40
4.3.1 <i>Det politiske Larvik</i>	40
4.3.2 <i>Befolkningsutvikling og næringsstruktur</i>	41
4.3.3 <i>Bytransformasjoner – utfordringer for byplanleggingen</i>	43
4.4 GREVENS TID FORBI? MAKTSTRUKTURER I DAGENS LARVIK	43
4.5 AVRUNDING	46
5.0 PRESENTASJON AV PROSESSEN	47
5.1 INNLEDNING	47
5.2 FASE 1 – MÅL, RETNINGSVALG & ENKELTPROSJEKTER.....	48
5.3 FASE 2 – PLAN OG HANDLING.....	50
6.0 BARRIERER I SAMARBEIDSPROSESSEN – EN ANALYSE.....	51
6.1 INNLEDNING	51
6.2 HVORFOR DELTAGELSE – HVEM SKAL DELTA?	51
6.2.1 <i>Hvorfor bred deltagelse</i>	51
6.2.2 <i>Deltagerkarakteristikk</i>	52
6.2.3 <i>Konsensussøken</i>	53
6.3 FASE 1	54
6.3.1 <i>Det første møtet</i>	54
6.3.2 <i>Gruppe 1: Byliv, kultur og idrett</i>	55
6.3.3 <i>Gruppe 2: Grønnstruktur, friluftsliv, barn og unge</i>	59
6.3.4 <i>Gruppe 3: By- og senterstruktur</i>	61
6.3.5 <i>Gruppe 4: Historiske Larvik</i>	65
6.4 STORSKOLED EBATTEN – ”GREVEN” VERSUS ”PROLETARIATET”?	68
6.4.1 <i>Innledning</i>	68
6.4.2 <i>Storskolediskusjonen – eller historien om Greven, fiffen og proletariatet</i>	68
6.4.3 <i>De folkevalgte vedtar – en ny barriere blir åpenbar</i>	74
6.5 FELLESTREKK FASE 1	76
6.6 FASE 2	78
6.6.1 <i>Deltagelsen som forsvant</i>	78
6.6.2 <i>Fra bred deltagelse til tradisjonell prosess</i>	79
7.0 MELLOM HABERMAS OG FOUCAULT – EN AVSLUTNING	80
7.1 INNLEDNING	80
7.2 EMPIRISKE FUNN – EN OPPSUMMERING OG VURDERING	80

7.3 HABERMAS VERSUS FOUCUALT – EN FRUKTBAR ANTAGONISME?	82
7.3.1 Forsøk på ”forsoning”: Assosiativ/agonistisk planleggingsteori.....	84

LITTERATURLISTE.....	89
-----------------------------	-----------

VEDLEGG: INTERVJUGUIDER	95
--------------------------------------	-----------

FIGUR- OG TABELLISTE:

Figur 1: Kart over Larvik by med avgrensning av byplanens område. Bearbeidet versjon av kart hentet på www.larvik.kommune.no	36
Figur 2: Landemerker i søndre del av planområdet (Kommunedelplan Larvik:12)	39
Figur 3: Arbeidsgruppene i Larvik plassert ifht assosiativisme, agonisme og antagonisme	86
Tabell 1: Forstyrrelser/forvregninger som hindrer felles forståelse, etter Forester (1989:34)	21
Tabell 2: Normer for kommunikasjon og muligheter for kontroll, etter Forester (1980)	22
Tabell 3: Kommunevalget i Larvik 2003 – 2007. Resultat i prosent (SSB)	40
Tabell 4: Prosentvis fordeling av sysselsetting etter sektor i Larvik og Vestfold	41
Tabell 5: Oversikt over arbeidsgruppedeltagernes (utenom gruppeledere) bakgrunn	52
Tabell 6: Alternativ som kom best ut i forhold til forskjellige områder i faglige utredninger (storskolelokaliseringen)	68
Tabell 7: Opposisjoner mellom Fram og Hammerdalen slik det ble gitt uttrykk for ifht storskoledebatten i Larvik	70

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Denne oppgaven tar for seg medvirkning i byplanlegging. Medvirknings-tankegangen i samfunnsplanleggingen vokste frem på 70- og 80-tallet som svar på en rekke utfordringer de tidligere planleggingsidealer og -former møtte.

John Friedmann (1987) beskriver samfunnsplanlegging som en aktivitet som forsøker å knytte kunnskap til handling for å utvikle samfunnet i den retning man ønsker. Hvordan dette skal foregå har man gjennom planleggingens historie søkt løst på forskjellige måter. Etter 1945 var planleggingsteoriene og planleggingsidealene preget av en instrumentell tilnærming til planlegging, enten ved den instrumentell-rasjonelles klare mål-middel-tankegang (Banfield 1973) eller den inkrementelle som modifiserte troen på rene rasjonalistiske tilnærminger, uten å forlate den instrumentelle forståelsen av planlegging (Lindblom 1979, Etzioni 1973). Kjennetegnet var en faglig/administrativ "objektiv" utredning av alternativer og midler for å nå mål satt av folkevalgte. Denne formen for planlegging levde i samspill, i det minste i Norden, med Keynes' legitimering av statlige intervensjoner, det sosialdemokratiske hegemoni og den tradisjonelle modernitetens "store fortellinger" (Veggeland 1998).

Da alle disse aspektene utover på 70- og 80-tallet i større eller mindre grad kom i disfavør, ble tiltroen til planlegging mindre og dens legitimitet ble svekket. Den instrumentelle planleggingen var lite dynamisk. Det ble klart at planleggingens instrumentelle rasjonalitet ikke bare løste problemer, men også skapte nye (Vike 2001). På den ene siden undergravde modellen verdier knyttet til folks levemåte (Brox' Nord-Norge-eksempel er klassisk), på den andre siden oppstod det problemer den ikke var i stand til å håndtere: grenseoverskridende miljøproblemer, stagflasjonskrisen og fragmenteringen av den nasjonalstatlige makten (Veggeland 1998). Filosofisk kom kritikken mot den instrumentelle tilnærmingen særlig fra kritisk teori og poststrukturalismen. Kritikerne hadde til felles en aversjon mot det hegemoni den instrumentelle fornuft hadde fått over andre former for kunnskap og forståelsesformer. Det var en kritikk av instrumentalismens undertrykkelse av forskjellige måter å leve på og dens manglende forståelse for kulturelle og moralske temaer (Healey 1992).

I planleggingsteorien utviklet det seg etter hvert alternative teorier basert på en forståelse av at kunnskap og verdier ikke hadde uavhengig eksistens eller var objektiv, men heller ble

konstituert gjennom interaktive prosesser. Planlegging ble sett på som sosiale prosesser hvor måter å tenke, vurdere og handle aktivt på ble konstruert av deltagerne i prosessen (Healey 1992). Differensieringen av kunnskapsbegrepet, blant annet gjennom erkjennelsen av betydningen av *lokal kunnskap* i planlegging, samt verdier så som desentralisering, demokratisering og pluralisme sammen med fragmentering av nasjonalstatens makt førte til behov for å trekke andre samfunnsaktører inn i planleggingen (Healey 1992, Veggeland 1998 og Amdam og Veggeland 1998). *Kunnskapsbegrepet* handlet ikke lenger bare om instrumentell og faglig kunnskap, men også om lokal kunnskap og estetiske, moralske og etiske vurderinger. *Handlingsbegrepet* handlet ikke lenger om folkevalgtes målsettinger og byråkratiets utføring: Fragmenteringen av makten førte til en erkjennelse om at handling krevde samordning og innsats fra flere aktører i samfunnet. Å knytte kunnskap til handling for å skape samfunnsutvikling krevde en bredere deltagelse i planleggingsprosesser.

Gjennom dette vokste det frem planleggingsteorier som i økende grad var opptatt av medvirkning og deltagelse fra flere i samfunnsutviklingen (Friedmann 1987, Forester 1989, Healey 1997). Gjennom inkluderende prosesser med dialoger basert på Habermas' (1984/1987) teorier om kommunikativ handling skulle man få en informert og demokratisk forankret planlegging. Disse teoriene går gjerne under fellesnevneren "*kommunikativ planlegging*"¹. Med Habermas kom erkjennelsen om at samfunnet er noe mer enn kausale relasjoner som kan planlegges og forstås slik Banfield (op.cit.) postulerte. Mennesker lever i en livsverden som er preget av kommunikasjon og verditenkning og hvor kausalitet stadig brytes. Erkjennelsen av livsverden er en erkjennelse om at det *planlagte* samfunn ikke kan realiseres, men at *planleggende* samfunn like fullt kan utvikles (Veggeland 1998).

I denne oppgaven er det denne nye planleggingsformen, kommunikativ planlegging, med sine krav om deltagelse fra samfunnsaktører, maktfrie dialoger og konsensussøken som står i sentrum. Som det går frem av utlegninger av vitenskapsteori og planteori er undertegnede sympatisk til denne form for planleggingstankegang. Samtidig har jeg forståelse for den kritikk som i de senere år har blitt rettet mot kommunikativ planleggingsteori. En kritikk som i stor grad går ut på det man mener er en lite adekvat tilnærming til maktens rolle i

---

¹ Hva som ligger i *kommunikativ planlegging* er ikke helt entydig. I denne oppgaven bruker jeg det som en fellesbetegnelse på de teorier som på en eller annen måte inkorporerer Habermas' kommunikative handlingsteori, og ikke som én teori i seg selv. *Kommunikativ* indikerer slik en link til Habermas' teorier. Slik går for eksempel også Healeys (1997) *Samarbeidende planlegging* under denne betegnelsen, selv om den likeså mye bygger på blant annet Giddens.

planleggingen, muligheten for konsensus, ja i det hele den normative forståelsen som ligger til grunn. Kritikerne av de kommunikative planleggingsteoretikerne har gjerne tatt utgangspunkt i Michel Foucaults teoriutvikling (f.eks. Flyvbjerg 1991a/b). Her er en forståelse av at planlegging bærer preg av rasjonalisering, konflikt, dominans og maktmisbruk heller enn samarbeid, argumentenes makt og konsensussøken.

1.2 Hvordan best studere deltagelse i planlegging – valg av tema og case

I Norge har den nye tankegangen om deltagelse i planlegging og vektlegging av dialog og kommunikasjon fått gjennomslag. Gjennom Plan- og bygningslovens § 16 pålegges kommuner og fylkeskommuner å vektlegge medvirkning og deltagelse. Vike (2001) mener at offentlig planlegging på lokalnivået i Norge har fått tre hovedfunksjoner: 1) Den skal samordne og utvikle, 2) den skal sikre medvirkning og legitimitet og 3) den skal ta i bruk lokal kunnskap for å forme fremtiden. Men hvordan fungerer dette egentlig i praksis? Det var mitt utgangspunkt for å velge tema. Klarer man å få til en deltagerorientert planlegging med vekt på dialog og konsensussøken tatt i betraktning de kritiske problemer som har blitt påpekt av de som er skeptiske til den kommunikative modellen? Med en kritisk tilnærming ønsket jeg for det første å vurdere kommunikativ, deltagende planlegging i praksis. For det andre ønsket jeg å kritisk vurdere hvor i den teoretiske plandiskurs, preget av motsetningen mellom Habermas- og Foucault-inspirerte teoretikere, man finner de mest adekvate tilnærmingene til kritisk og konstruktiv forskning på deltagende planlegging.

Ut fra de rammer en masteroppgave setter fant jeg det å studere deltagelse i planlegging ut fra de kommunikative perspektiver best kunne gjøres gjennom en case-studie. Selv om altså PBL pålegger fylkeskommunene og kommunene å innføre medvirkningsprinsippet i planutviklingen, er praksis nokså variert. Kravene er ikke nødvendigvis spesielt krevende, i mange tilfeller er offentlige høringer og et og annet folkemøte nok. Dette er en nokså svak form for deltagelse, som ligger et stykke unna den form for medvirkning de kommunikative teoretikerne ser for seg. For å få til mest mulig adekvate analyser ble det derfor et poeng å prøve å finne et case som i særlig grad har forsøkt å få til bred og dyp medvirkning i en planleggingsprosess. En kritisk undersøkelse av et *spesielt* case mente jeg var den beste måten å vurdere hvorvidt man får til bred deltagelse gjennom maktfrie dialoger, samarbeid og konsensussøken.

En kommune som i stor grad har vært preget av en medvirknings- og deltagesestankegang er Larvik kommune. Denne kommunen er også det geografiske nedslagsfeltet for oppgaven. I 2003 startet kommunen arbeidet med å lage en byplan for Larvik by, en kommunedelplan. I denne la man stor vekt på at man skulle ha bred deltagelse i prosessen. Dette ble gjennomført blant annet ved en involvering av 40 deltagere fra sivilsamfunn, næringsliv og offentlig forvaltning som sammen skulle jobbe i fire temaspesifikke arbeidsgrupper. Deltagelsen ble begrunnet med at man ønsket demokratiutvikling, hensynstagen til lokal kunnskap og forankring av prosjektet. Altså en prosess designet etter inspirasjon fra den kommunikative planmodellen. Jeg valgte å studere Larviks byplanprosess. Den ble valgt fordi det var en *spesiell* prosess. En prosess som i stor grad hadde prøvd å legge seg opp etter de idealene man finner i for eksempel Healeys *Samarbeidende planlegging*. Dermed øynet jeg et håp om at denne prosessen kunne gi svar på en del av de utfordringer vi har sett planleggingen står over i dag – både i forhold til konkrete rammebetingelser og de problemstillingene som dukket opp ut fra mer teoretiske/filosofiske granskninger, som selvsagt har praktiske konsekvenser.

1.3 Avgrensninger og problemstillinger

Om alt går som man ønsker blir planen vedtatt i juni 2006. Det har vært en stor prosess med mange temaer, mange former for medvirkning og mange aktører. Siden en masteroppgave har relativt smale rammer må det derfor gjøres noen avgrensninger. Dette er således ikke en oppgave som analyserer Larviks byplanprosess fra A til Å. Da medvirkning og deltagelse var mitt utgangspunkt, fant jeg det tidlig naturlig å avgrense oppgavens fokus til å se på prosessen med de fire arbeidsgruppene. Det har også vært andre former for medvirkning og deltagelse i prosessen, men det er denne arbeidsgruppedelen i prosessen som har gått bredest og dypest. Da jeg dro på feltarbeid til Larvik i mai/juni 2005, var utgangspunktet å få besvart følgende problemstilling: ”Hvordan har byplanprosessen i Larvik fungert i et kommunikativt perspektiv”. Det viste seg at det var en for vid tilnærming, og en ytterligere avgrensning måtte til. Et sentralt punkt hos de Habermas-orienterte teoretikerne er at deltagerne i slike prosesser gjennom maktfrie diskurser skal komme frem til konsensus om de viktigste mål og utviklingslinjer. I den planteoretiske diskurs er det også nettopp disse to begrepene ”maktfri diskurs” og ”konsensus” kritikerne har tatt tak i. Ved å fokusere på nettopp dette kunne jeg dermed både kritisk undersøke gruppearbeidet i byplanprosessen, de teoriene som fordrer en slik tankegang og de som mener det vil være for mange barrierer i planlegging til at dette kan oppnås. Med utgangspunkt i dette har jeg utviklet følgende problemstilling:

Hvilke barrierer møter man i deltagerprosessen i Larvik som kan hindre/hindrer prosessen i å skape felles forståelse/konsensus som grunnlag for handling?

1.4 Oppgavens struktur

Oppgaven er delt inn i syv kapitler. I kapittel to skal vi gå gjennom det teoretiske rammeverket som er utgangspunktet for oppgaven. Jeg har tatt utgangspunkt i Patsy Healeys (1997) teori *samarbeidende planlegging* som er av de for tiden mest innflytelsesrike teoretiske arbeider innenfor den kommunikative modellen. Denne teorien er normativ og gir en rekke kriterier som Larviks prosess kan vurderes ut fra. Hos Foucault-inspirerte teoretikere finner vi en rekke barrierer de mener vil forhindre dette. De mener at det er et urealistisk og lite heldig utgangspunkt. Her er det særlig Foucaults maktanalyser og utredninger om forholdet mellom makt, kunnskap og rasjonalitet som står i fokus. I likhet med Healey har John Forester (1989) et Habermas-orientert perspektiv. Han er opptatt av forstyrrelser og forvrenginger i kommunikasjonen som kan forhindre konsensus i slike prosesser.

I kapittel tre går vi igjennom de vitenskapsteoretiske og metodiske refleksjoner som ligger til grunn for hvordan empirien er grepet an og analysert. Det vitenskapsteoretiske utgangspunktet for oppgaven er *kritisk teori* slik Jürgen Habermas har redegjort for (Habermas 1974). Kritisk teori som vitenskapsteoretisk utgangspunkt gir grunnlag for vurderinger av og advaringer mot uheldige tendenser i samfunnet og da må man som forsker kunne redegjøre for de målestokker kritikken er fundert i, noe som blir gjort i kapitlet. Oppgavens metodiske utgangspunkt er kvalitative intervjuer. Jeg redegjør for fremgangsmåter og for hvordan problemer i forhold til intervju som metode er søkt løst.

Kapittel fire er et bakgrunnskapittel som tar for seg relevante sider i Larviks historie, befolknings- og næringsstruktur, samt politiske og sosiale forhold. Dette er gjort ut fra erkjennelsen om at planleggingsprosesser må sees i sin kontekst. I kapittel fem presenteres byplanprosessen kort, før vi i kapittel seks analyserer prosessen med sikte på å finne barrierer og hindringer mot en felles forståelse og konsensus og hvorledes dette er løst / ikke løst. Kapittel syv, avslutningskapitlet, er todelt. Først oppsummerer vi og reflekterer over hva som kom frem i analysen. Så drøftes teoriene som er brukt underveis i oppgaven i et kritisk lys. På den måten skal avslutningskapitlet kunne si hva både den kritiske undersøkelsen av praksis og den kritiske undersøkelsen av teori gir av konklusjoner.

2.0 Samarbeidende planlegging – Teori og kritikk

2.1 Innledning

Denne oppgaven har satt sitt fokus på barrierer og hindringer som kan svekke utviklingen av felles forståelse og konsensus i deltagende planleggingsprosesser. Larviks byplanprosess er designet nær opp mot det man postulerer innenfor *samarbeidende planleggingsteori* og vi skal derfor i det følgende få en utlegning av denne. For å se på de hindringer og barrierer som oppstår i et slikt forsøk på deltagerplanlegging, må vi dessuten se på kritikerne av samarbeidende planlegging. På mange måter har man gått til sosiologi og sosialfilosofi for å søke svar i planleggingsteorien: Tilhengerne av samarbeidende planlegging søker seg til Habermas, mens kritikerne ofte har lent seg på Foucault. Dette har vært en del av planteoridiskursen siden 90-tallet og denne oppgaven trer inn i denne diskursen med en teoretisk ambisjon og ikke bare kritisk vurdering av Larvik. Gjennom å se på de barrierer man møter i Larvik kan man, noe pretensiosøst, si at dette blir mitt forsøk på innspill til teoridebatten: Å se hvilke av retningene som gir mest i forhold til kritisk og konstruktiv forskning og forståelse av reelle planleggingssituasjoner.

Vi skal først ta for oss samarbeidende planlegging. Deretter ser vi på den foucauldianske kritikk og til slutt skal vi trekke frem John Foresters *kritiske pragmatisme*, som er inspirert av Habermas. I denne sammenhengen er det Foresters arbeid omkring forstyrrelser og forvrengninger ("distortions") man møter i planleggingskommunikasjon som er interessant for problemstillingen. Slik sett begynner vi med idealet for å så gå til to retninger som viser oss barrierene og hindringene som kan ha vært tilstede i Larvik.

2.2 Samarbeidende planlegging

Teorien vi kaller *samarbeidende planlegging* gir både en begrunnelse for hvorfor man skal trekke deltagere fra næringsliv og sivilsamfunn inn i planleggingsprosesser, slik Larvik kommune har gjort, og hvordan man skal gjøre dette. Det er også sentralt i denne teorien at man skal søke felles forståelse og konsensus.

Samarbeidende planlegging gir tre begrunnelser for at man skal trekke inn aktører i planleggingsprosesser: For det første ut fra en erkjennelse om at samfunnet i dag preges av en fragmentering som blant annet har ført til at de formelle planleggingsmyndigheter ikke alene kan ha kontroll over investeringer og styring av sitt område. Larvik kommune kan således

ikke alene planlegge Larvik by – man er avhengig av koordinering av aktører og nettverk – og denne koordineringen er avhengig av en konsensusøken. For det andre handler dette om at offentlige byråkrater og planleggere ikke har nok kunnskap om stedet, om Larvik by i dette tilfelle, alene. Folk som hører til byen, enten ved at de bor der eller driver næringsvirksomhet der, har bygd opp en kunnskap gjennom deres daglige erfaringer (Healey 1998). Det er tale om en *lokal kunnskap* som man gjerne kontrasterer opp mot teoretisk og formalisert kunnskap. Healey bygger på etnografen Geertz når hun påpeker at lokal kunnskap er et begrep som beskriver den blanding av kunnskap som er bygget opp gjennom faktisk erfaring og de referanserammer som folk bruker for å filtrere og gi mening til livet. Det er et reservoar av ordspill og metaforer, av praktiske ferdigheter og rutiner formidlet likeså mye i hva som ikke sies som i det som sies (Healey 1997 og 1998). Endelig er det en deltagerdemokratisk begrunnelse om at samfunnets aktører må få delta i planlegging fordi de skal ha innflytelse på utviklingen av samfunnet de lever i, og på saker som berører dem.

2.2.1 En multikulturell planleggingskontekst

Healey mener at en av grunnene til at man får konflikter i planlegging, er at folk konfronterer hverandre fra vidt forskjellige relasjonelle posisjoner. Folk kan leve i forskjellige verdener selv om de er naboer. Romlig planlegging består dermed ikke bare av konflikter mellom individer med like verdier, men også konflikter mellom kulturelle samfunn med vesensforskjellige meningssystemer, verdivurderinger og måter å være på. Man kunne vel tro at dette er en hindring for å oppnå felles forståelse og konsensus? Jo da, sier Healey, men det er mulig og nødvendig å overkomme disse motsetninger og komme frem til en felles forståelse. Man kan overkomme forskjeller som kan hindre felles forståelse gjennom å først erkjenne de potensielle dimensjoner ved kulturforskjellene for så å aktivt skape nye kulturelle forestillinger og begreper for å bygge nye delte meningssystemer og handlingsmåter. Ved å gjøre dette skapes nye kulturelle formasjoner (Healey 1997). For Healey dreier altså søken etter felles forståelse og konsensus seg om å skape nye kulturer.

For Larviks del innebærer dette at byplanprosessen må overkomme kulturelle forskjeller mellom nettverkene og bygge nye, felles meningssystemer. I så måte er selvsagt sammensetningen av deltagerne man har med i prosessen viktig. Disse må komme sammen på tvers av nettverkene og på tvers av oppfatninger. Dessuten er det jo viktig at alle relevante nettverk har kommet med i prosessen.

Hvordan kan man så trekke på den rike kunnskap og forståelse som er tilgjengelig i Larviks forskjellige kulturelle fellesskap uten å begrense dette mangfold gjennom dominans fra spesielle ideer og maktrelasjoner? Healey svar på dette er at man må rekonstituere den offentlige sfære gjennom offentlig debatt slik Habermas har redegjort for (Healey 1997).

2.2.2 Habermas' implikasjoner for samarbeidende planlegging

For å skape forståelse på tvers av kulturelle systemer må vi altså ty til Habermas, og særlig interessant i så måte er Habermas' tanker omkring dialog og kommunikativ handling. Det er alfa omega å forstå Habermas' begrep om kommunikativ handling og rasjonalitet. I et formålsrasjonelt perspektiv handler rasjonalitet om at handlinger er rasjonelle i den grad de fører til *måloppnåelse* av et gitt mål. Kommunikativ rasjonalitet handler derimot om å skape *forståelse* mellom minst to subjekter som inngår i en samtale – handlingsmediet er språk gjennom talehandlinger. Deltagerne i en diskurs går inn i en samtale med det formål å oppnå gjensidig forståelse og konsensus omkring en situasjon slik at man kan koordinere handlinger (Eriksen og Weigård 1999). Det er dermed åpenbart at en deltagende planleggingsprosess, om den skal oppnå forståelse og konsensus, må være basert på kommunikative handlinger, i motsetning til instrumentelle og strategiske handlinger.

Hvordan kan forståelse oppnås gjennom samtale? Dette blir hos Habermas forklart gjennom hans formalpragmatiske teori om hvordan formale kvaliteter ved språket vårt forplikter aktører rasjonelt til å opptre på bestemte måter. Når en aktør utfører en talehandling kan vi som lytter forvente at vedkommende gjør tre krav gjeldende: At utsagnet er sant, normativt riktig og oppriktig (Eriksen og Weigård 1999). Dette kalles *formalpragmatiske gyldighetskrav*. Den saklige overbevisningskraft i argumentene er det som tillegges avgjørende vekt i denne søken etter en felles virkelighetsforståelse og en konsensus omkring handling. Dialogene i deltagerprosessen i Larvik må således ikke komme frem til en enighet gjennom noen former for strategisk handling og maktmisbruk fra aktører i diskursene, men, om det skal være rasjonelt, gjennom de bedre argumenters makt.

Habermas inkorporerer begge former for rasjonalitet i sin teori: Det er ikke slik at han avviser fruktbarheten til formålsrasjonaliteten i seg selv. Dette henger sammen med hans distinksjon mellom livsverden og system (Habermas 1999a). Fra en deltagers ståsted er livsverdenen den bakgrunn som muliggjør kommunikativ handling, mens det fra et sosiologisk perspektiv består av de parsonsianske komponentene kultur, samfunn og personlighet: Kulturelle

tradisjoner, normer for legitime mellommenneskelige relasjoner og personlighetsstrukturer. Disse reproduseres gjennom hverdagspråket og dets gyldighetskriterer. I systemene, derimot, finner man de formålsrasjonelle handlinger og rasjonalitet. Med systemet menes ofte hovedsakelig marked og byråkrati. Her er ikke medium for koordinasjon språk, men makt og penger. Av og til gjøres også livsverden synonymt med ”det sivile samfunn” (Habermas 1999a)². Som vi kommer tilbake til i gjennomgangen av vitenskapsteori er Habermas’ kritikk av moderne samfunn at systemene kolonialiserer livsverden.

Vi så at Healey mente felles forståelse kommer til gjennom rekonstituering av den offentlige sfære. For Habermas er offentligheten en sfære der privatfolk samles til publikum. Det er tale om et nettverk der man samtaler rasjonelt om relevante temaer og innlegg (Habermas 1971). Borgerne utøver meningsdannelse som skal øve politisk innflytelse. Offentlighetens meningsdannelse danner grunnlag for parlamentarisk viljesdannelse, resultatet av denne viljesdannelse er vedtak som skal styre den administrative makt – byråkratiet (Habermas 1999a). Borgerne delibererer, folkevalgte beslutter og byråkrater gjennomfører.

Habermas har også vist hvordan forskjellige diskurser bør etableres i en politisk prosess. I en *pragmatisk diskurs* er formålet å finne ut hva som er mest *hensiktsmessig* for å nå et gitt mål. Her klarlegges empiriske spørsmål gjennom observasjoner, undersøkelser, sammenligninger og avveielser innenfor formålsrasjonalitetens horisont (Habermas 2005). Disse prosedyrene baserer seg på en allerede etablert enighet om verdier og preferanseskalaer (Eriksen og Weigård 1999). Den *etisk-politiske diskurs* handler om hva som er gode liv for et gitt sosialt fellesskap. Diskursen er en hermeneutisk undersøkelse for å finne ut hvem man som kollektiv er og vil være. Hva slags idealer, verdier og livsformer ønskes? Hva slags mål streber man etter? Det er altså tale om en kollektiv viljesdannelse. Endelig har man den *moralske diskurs* som man tyr til når man må finne svar som har gyldighet på tvers av interessekonflikter og ulike oppfatninger om det gode liv. Formålet er ikke lenger å finne ut hva som er *godt* for ett gitt fellesskap, men hva som er *universelt rett*. Der den etisk-politiske diskurs er relatert til en enkelt kulturell kontekst, er den moralske diskurs av universell art og reiser mer absolutte gyldighetskrav. Det fordrer at man bestreber seg på nøytralitet overfor forskjeller i kulturell kontekst og etnisk tilhørighet (Eriksen og Weigård 1999).

---

² En kort definisjon av sivilsamfunn er de menneskelige relasjoner og forhold som ikke er underlagt nettopp byråkratiets eller markedets kontroll (Lorentzen 2004).

I tillegg har man juridiske diskurser som handler om at vedtak må være rettssikre og forenlige med eksisterende lovgiving. Her benyttes alle diskurstyper. Prosedyreregulerte forhandlinger er alternativet når det ikke er utsikt til genuin enighet i en moralsk diskurs. Her kommer ikke utfallet til å bli konsensus, men i beste fall kompromiss gjennom forhandlinger (Eriksen og Weigård 1999)

Strengt tatt gir ikke Habermas selv et deltagerdemokratisk standpunkt noe fortrinn, tvert imot. For ham er meningsdannelse og viljesdannelse adskilte prosesser (Habermas 1999a). Eriksen og Weigård (op.cit.) mener at det sterke skillet mellom deliberativ praksis i offentligheten og beslutningsfatning i parlamentariske forsamlinger gjør det vanskelig å gjøre rede for hvordan offentlig deliberasjon og politisk beslutningsfatning egentlig henger sammen og at dette kan forsvare at man designer prosesser som skal styre sivilsamfunnets muligheter for meningsdannelse. Dette kan man i samarbeidende planleggingsperspektiv se på som en oppgave for planleggingen.

Amdam og Amdam (2000) bygger på Eriksen og Dryzek i en beskrivelse av kommunikativt design for planleggingsprosesser. Et kommunikativt design for å søke konsensus mellom deltagerne stiller krav om at det finnes et problem som krever praktisk dømmekraft, at det er et dokumentert problem for de berørte, slik at de gjøres motivert til deltagelse, og at det er en tilnærmet samme kapasitet hos deltagerne. Det siste kravet betyr at man anerkjenner hverandre som likeverdige parter og at eventuelle svake parter kan ha en effektiv talsperson. Videre er det viktig at man har en villig, kompetent og tillitsvekkende mellomposisjon. Dette skal være en nøytral tredjepart som på grunn av sitt informasjonsnivå og sine analytiske evner kan luke ut uvesentligheter og manipulasjonsforsøk. Vedkommende skal se til at forutsetningene for kommunikativ rasjonalitet blir oppfylt. De mener at planleggere kan ha denne rollen, om de er kompetente. I tillegg er det vanligvis nødvendig at ingen part med sterk innvirkning ekskluderes fordi disse da lett kan sabotere (Amdam og Amdam 2000).

For diskursene som skal foregå gjelder følgende krav for at de skal være tvangsfrie (Habermas 1999b, Amdam og Amdam 2000):

1. Alle som kan levere relevante bidrag skal få være med. De gis samme mulighet til å bidra gjennom at: Alle har adgang til å problematisere alt. Alle har adgang til å introdusere ethvert emne. Alle kan uttrykke sine holdninger, behov og ønsker. Og ingen er hindret i å gjøre noe av dette på grunn av en indre eller ytre tvang.

2. Universalpragmatikken skal regulere selve diskursen. Dvs gyldighetskravene om å snakke sant, riktig og autentisk. I tillegg skal man snakke forståelig.

Det forventes at deltagerne i diskursen innrømmer feil og endrer oppfatning når de blir møtt med bedre argumenter, at de er interessert i å komme til enighet og endelig at de er likeverdige, frie og relativt like kompetente. Følges disse prinsipper i en prosess hvor alle tids- og ressursavgrensninger er satt til side, kan man oppnå konsensus (Amdam og Amdam 2000). Disse kravene viser jo at dette er tale om et *ideal* man kanskje ikke kan forvente å oppnå i praksis: Det er åpenbart at en byplanprosess som den i Larvik ikke foregår uten tids- og ressursavgrensninger. Til tross for dette opprettholdes søken og krav om felles forståelse og konsensus i samarbeidende planleggingsteori.

Det er diskurser som er av etisk og moralsk karakter som bygger på kommunikativ handling og søken etter felles forståelse. Det er altså i slike diskurser deltagerne i Larviks byplanprosess skal delta for å komme frem til enighet om målene. Larviks etisk-politiske og moralske diskurser må bygges på de kriterier for herredømmefri dialog vi har sett på her. Pragmatiske diskurser derimot skal bygges på formålsrasjonalitet og dermed teknisk/faglig arbeid³.

2.2.3 Resultat av felles forståelse og konsensus

For samarbeidende planleggingsteori er søken etter felles forståelse og konsensus basert på at man lever *sammen* på et romlig avgrenset sted, i dette tilfelle Larvik by. En inkluderende planlegging som skaper felles forståelse og konsensus på tvers av tidligere formasjoner gir en mulighet til å utvikle den *institusjonelle kapasiteten*⁴ i Larvik. Gjennom diskursive praksiser skal deltagerne lære om hverandre, om forskjeller i synspunkter og de skal på grunnlag av dette reflektere over sitt eget ståsted og tilnærme seg hverandre. Slik sett sikrer man at aktørene trekker i samme retning, noe som er viktig tatt i betraktning at en plan ikke blir gjennomført bare nødvendigvis av å bli vedtatt. I en situasjon hvor tillit, kommunikative ferdigheter og positive relasjoner eksisterer mellom forskjellige borgere, firmaer og

---

³ Dette kan problematiseres all den tid man kan si at det ikke finnes ”nøytral” teknisk og faglig kunnskap (Pløger 2002).

⁴ Institusjonell kapasitet omfatter intellektuell kapital, dvs kunnskapsressurser. Videre omfatter det sosial kapital, som er de relasjonelle ressurser av tillit og det å vite hvem man skal kontakte. Endelig omfatter det politisk kapital som handler om mobiliseringspotensial: evnen til å mobilisere ved fremtidig behov (Healey 1998).

myndigheter, vil informasjon, kunnskap og forståelse kunne flyte rundt mellom interessentene og deres nettverk og gi en stor institusjonell kapasitet (Healey 1997/1998).

2.2.4 Kritiske punkter

Ankepunktet mot planleggingsteorier som har bygget på Habermas er at de er idealistiske og abstrakte mer enn virkelighetsnær teori. Til en viss grad er jeg enig med Eriksen (2000) om at kritikerne ofte ikke skiller mellom de nivåer teori om kommunikativ handling ligger på. Man glemmer å skille mellom for eksempel normativt og empirisk nivå. Jeg kan samtidig se at det er noe i kritikerens påpekning om at man ikke har et begrepsapparat innenfor samarbeidende planleggingsteori som hjelper til med å *forklare* en del av det som skjer i planleggingsprosesser omkring konflikt og maktutøvelse. Og hva gjør man for eksempel i de situasjoner hvor man ikke oppnår felles forståelse og konsensus? Dette sier teorien lite om.

2.2.5 Idealmodellen – implikasjoner for analysen

Denne gjennomgangen av samarbeidende planleggingsteori viser at vi har med et høyst normativt perspektiv å gjøre. Her gis vi en begrunnelse for å trekke aktører inn i byplanleggingen i Larvik og hvilke krav man skal stille til måten denne planleggingen skal foregå på. Den forteller oss at Larvik må søke å overskride kulturelle posisjoner for å få felles forståelse og konsensus som grunnlag for handling. Og at hvis man får til dette forankrer man planleggingen i samfunnet på en slik måte at den er lettere å gjennomføre og at man dessuten kan øke den institusjonelle kapasiteten til Larvik. Veien frem til dette går gjennom å designe og gjennomføre en prosess ut fra Habermas' idé om *den herredømmefrie dialog*.

Formålet med oppgaven er jo å se på hvilke barrierer som kan forhindre at dette perspektivets løfter til planleggingen ikke oppnås. Og i å formulere et slikt formål blir det jo ingen hemmelighet at undertegnede har sympati med Healeys *ønske* om en planlegging som søker å trekke inn deltagere for å oppnå felles forståelse og konsensus i samfunnet.

Barrierene og hindringene har vi i liten grad gått gjennom i denne redegjørelsen. Det er rett og slett fordi det sies nokså lite om det. Formålet med denne presentasjonen har vært å vise *idealet* som det bør strebes etter. I vår sammenheng gir teorien kriterie-anvisninger som må oppfylles for at Larvik skal ha fått til felles forståelse og konsensus. Vi vet hva vi skal se etter når vi gjør analysen: Er alle relevante aktører med? Er dialogene preget av illegitim makt eller ”de bedre argumenters” makt? Overskrider man de etablerte posisjoner som finnes i Larvik?

Når det kommer til dialogene, må vi undersøke om de krav som ble stilt opp til slike diskurser blir fulgt. De krav som stilles til tvangsfri diskurs er for abstrakte for en analysesituasjon og må konkretiseres. Vi husker at folk må anerkjenne hverandre som likeverdige parter. Dette innebærer her at man må ha respekt for hverandres ståsteder og argumentasjon. Kravet om at alle kan ha adgang til å delta, kan være et krav som borger for at alle i hele byen skal få være med. Slik er det jo ikke og vi må se på det i forhold til de enkelte gruppe-medlemmene. De får jo være med tatt i betraktning av at de sitter i gruppene, men det kan jo være forskjell på å *være med* i gruppen og å *delta* i gruppen. Skal alle delta må det være etablert trygghet og tillit mellom deltagerne. Da vil de føle seg trygge på å uttale seg. Gruppelederen må se til at alle kommer til ordet og blir tatt på alvor. Alle skal få uttrykke behov, holdninger og ønsker, dette innebærer i tillegg til de ovenfornevnte punkt at ingen blir gjort til latter eller ignorert av de andre. Disse punktene kan hindre en indre tvang i diskursen, mens en ytre tvang, det vil si at eksterne aktører øver press på dialogdeltagerne, skal ikke få innvirkning på den dialog som skal foregå. Her har selvsagt gruppelederen en sentral rolle i å se til at dette ikke skjer. Endelig må vi selvsagt undersøke om deltagerne opplever å skifte standpunkt på grunn av at de blir møtt med bedre argumenter og om dette fører til en felles forståelse og enighet. Det vanskeligste er å se til at gyldighetskravene om å tale sant, oppriktig, riktig og forståelig har blitt fulgt. Her må vi basere oss på de historier og beskrivelser gruppeleder og deltagerne i de enkelte gruppene gir.

Vi får altså på den ene siden en del kriterier som må oppfylles her. På den annen side skal vi også se på hvorvidt dette perspektivet *er* relevant for å analysere Larvik – om det *er* relevant i forhold til planlegging som søker å trekke inn deltagere fra samfunnet i byplanleggingsprosesser. Da må vi i det minste kunne forvente at prosessen i Larvik svarer til noen av de forventninger vi kan ha til deltagende planlegging som denne teorien postulerer.

2.3 Den foucauldianske kritikk

En naturlig følge av de mer kritiske punktene vi var inne på i forhold til *samarbeidende planlegging* er å se på de som er kritiske til at dette utgangspunktet er mulig å realisere. Det er naturlig at en kritikk av realiseringsmulighetene til idealet vil fortelle om barrierer og hindringer for felles forståelse og konsensus i deltagelsesprosesser. Mye av kritikken har kommet fra de planleggingsteoretikere som er inspirert av den franske filosofen Michel Foucault. Han var opptatt av makt, disiplinering og forholdet mellom makt,

rasjonalitet og kunnskap. Foucault mente makt skaper og kontrollerer diskurser, produksjon av kunnskap og den sosiale konstruksjonen av rommet. Makt er i dette perspektivet en betingelse for enhver form for handling og følgelig uunngåelig i planleggingssituasjoner. Den herredømmefrie dialog hvor den intersubjektive rasjonalitet skal råde blir i dette perspektivet utopisk og lite hensiktsmessig (Flyvbjerg og Richardson 2002).

En av de som har vært banebrytende og tidlig ute innenfor denne tradisjonen er Bent Flyvbjerg som gjennom sin studie av ”bykjerneprosjektet” i Aalborg ønsket å vise hvordan makt i praksis penetrerer ønsket om rasjonalitet (Flyvbjerg 1991a/b). Dette har fått Flyvbjerg til å snakke om *realrationalität* i stedet for *idealrasjonalitet*. Det er snakk om et skifte fra hva rasjonalitet bør være (*ideal*) til hva det er (*real*). Denne *realrasjonalitet* handler om hvorledes rasjonalitet, instrumentell så vel som kommunikativ, er penetrert av makt. Her blir dynamikken mellom makt og rasjonalitet sentral for å forstå hva planlegging og politikk handler om – hva som faktisk gjøres (Flyvbjerg og Richardson op.cit.). Det ligger i dette en kritikk av de normative teoriene inspirert av Habermas, fordi de fjerner fokus fra hvordan planlegging *faktisk* foregår.

Byplanprosessen i Larvik er designet på en måte som ligner samarbeidende planlegging. I den sammenhengen er en artikkel av den Foucault-orienterte planleggingsforskeren McGuirk (2001) interessant. McGuirk har også sett på en planprosess som har søkt å oppnå idealene til samarbeidende planlegging. I en analyse av denne prosessen, som foregikk i Newcastle, mener McGuirk å vise at Foucault er et bedre utgangspunkt for analyser av planlegging enn samarbeidende planteori. Vi skal se på dette, fordi artikkelen viser barrierer og hindringer man kanskje kan regne med å finne i Larvik.

I følge McGuirk viser hennes case-studie at man ikke kan forvente at deltagere skal adoptere en dialogisk praksis preget av respektfull lytting og respekt for andres stemmer og verdssystemer. Man kan ikke forvente at folk skal slutte med politisk strategitenkning og heller se generelle, helhetlige interesser. Deltagerne var fortsatt vevd inn i maktutøvelse selv etter å ha gått inn i fora som pretenderte å være maktfrie og deliberative. Dette mener McGuirk er uunngåelig. Den politiske kontekst blir premissleverandør gjennom hele prosessen. Strategisk handling og spesifikke og instrumentelle heller enn generaliserte diskurser dominerer planleggingspraksis (McGuirk op.cit.).

McGuirk mener å se at praksis, i stedet for kommunikativ handling, er preget av rasjonalisering, strategi, taktikk og retorikk til støtte for etablerte posisjoner og at dette hindrer en felles forståelse og konsensus. McGuirk mener videre, som Foucault og Flyvbjerg, at det er en kompleks relasjon mellom kunnskap, makt og rasjonalitet som gjør dem analytisk umulig å skille ad. Man vender om på det Baconske ”kunnskap er makt” til at makt er kunnskap (Flyvbjerg 1991b). Foucault har således rett i at makt virker gjennom muligheten til å definere hva som er akseptert som kunnskap og sannheter. Makt, kunnskap og rasjonalitet konstituerer et naksus hvori maktreelasjoner virker gjennom en rasjonalitet som driver den sosiale produksjon av kunnskap. I planleggingspraksis er effektene av makt båret gjennom diskurser, strategier og teknikker som vokser frem fra dominerende kunnskaps/rasjonalitetsformer (McGuirk op.cit.).

I dette perspektivet blir konsensusidealet uoppnåelig. Konsensusoppgåelse krever at deltagerne kan tre ut av sine kulturelle, sosiale, politiske og økonomiske maktnett som de selv konstitueres i, for å så reflektere rasjonelt, kunnskapsrikt og kommunikativt om de samme posisjoner. Men deltagerne er uunngåelig konstituert i makt og forskjeller heller enn i rasjonalitet. De er uunngåelig lokalisert i varierende relasjoner av dominans som strukturerer og er strukturert av de overlappende sosiale, økonomiske, politiske og kulturelle maktnett som gjør det umulig å fjerne makt og konflikt (McGuirk op.cit.).

Om dette er riktig, så er selvsagt også planleggerne konstituert i en kontekst av institusjonelle, administrative og diskursive rammer som umuliggjør at de skal kunne fungere som opplyste og nøytrale mellompersoner. Planleggerens arbeid og rolle vil bli preget av deres egne kunnskaps/rasjonalitetssystemer, i Newcastle-caset en teknisk/instrumentell rasjonalitet (McGuirk op.cit.).

2.3.1 Kynisme eller slik planlegging faktisk foregår?

Mange mener den Foucault-orienterte planleggingsforskningen er preget av en dyp pessimisme og kynisme. Om man mener rasjonalitet er en sentral del av planleggingen, kan det kanskje virke slik også. I sin ytterste konsekvens er Foucaults arbeid et argument mot planlegging i seg selv. Som Best og Kellner (1991) påpeker, beskriver Foucault alle aspekter ved moderniteten, og dermed planlegging, som disiplinering. Han ignorerer de progressive aspektene ved moderniteten så som frihet, lov og likhet. Jeg kan følge Foucaults maktanalyser og være med på at man av og til ser en mer subtil disiplinering og tvang i moderne samfunn,

men som Rorty (1992) påpeker, er ikke Foucault villig til å se at disse nye former for makt kan forminske smerte og lidelse.

Jeg er også enig med Lesjø (2003) når han mener generaliseringen av relasjonen mellom makt, kunnskap og planlegging har blitt for sterk i Aalborg-studien til Flyvbjerg (1991b) og at det rett og slett kan dreie seg om et prosjekt med manglende politisk forankring. Det er også noe i den språkbruk Flyvbjerg og Richardson (2002) bruker i sin artikkel som i beste fall er noe upresis: At man mener å studere planlegging *slik den faktisk foregår* høres utilforlatelig ut som en noe naiv empirisme. Om man ikke kan skille ad makt og kunnskap, må det vel være slik at heller ikke makt/kunnskapsproduksjonen til foucauldianske planleggingsforskere kan sies å gripe virkeligheten *slik den faktisk er*? Eller mener Flyvbjerg og Richardson at de selv står utenfor makt/kunnskapsrelasjoner de mener alle andre er innvevd i?

Jeg er også av den oppfatning at en ren foucauldiansk tilnærming til planleggingsforskning ikke alene klarer å gi handlingsanvisninger til praksis. Flyvbjerg og Richardson (2002) mener riktignok at de genealogiske studiene til Foucault viser hvordan ting kan bli gjort annerledes. De påpeker også at makt kan være produktiv og lokal og dermed gi reelle muligheter for forandring (op.cit.). Jeg mener det er to problemer man likevel ikke unngår: For det første gir man ikke noe skille mellom legitim og illegitim maktbruk – eller hvordan makt kan legitimeres. For det andre er det noe vanskelig å forstå hvordan beskrivelse og forståelse av konkrete case, som er det en slik tilnærming kan gi, alene leder til bedre planlegging. På grunn av motstanden mot normative føringer kan neppe en ren foucauldiansk tilnærming bidra til konstruktive forskningsstrategier, til å foreslå alternativer og hva man kan gjøre.

2.3.2 Den foucauldianske kritikk i analysen

Selv om jeg er kritisk til deler av Foucault-tradisjonen mener jeg likevel ikke at dette er ubrukelig i planleggingssammenheng. Mitt poeng er først og fremst at det blir for snevert som planleggingsteori alene, det sies for lite om hva man kan gjøre. Jeg mener at den kritikk og de analyser McGuirk gjør er fruktbare. Vi skal ikke i denne sammenheng a priori avgjøre at den foucauldianske forståelsen av sammenhengen mellom kunnskap, makt og rasjonalitet er riktig. Dette kan vi først avgjøre gjennom analysene som kommer senere i avhandlingen. Men om det er rett at disse dimensjonene er useparerbare størrelser borger det for at vi kan anta at man i byplanprosessen kan finne følgende barrierer som vil hindre en felles forståelse og konsensus i Larvik-samfunnet:

For det første vil maktreasjoner bestemme hva som er gyldig kunnskap. For eksempel kan teknisk/instrumentell kunnskap dominere over lokal kunnskap. For det andre vil ikke deltagerne ha respekt for hverandres ståsteder, meningssystemer og verdireferanser. Prosessen vil preges av strategisk handling for oppnåelse av spesifikke interesser, heller enn generaliserte diskurser basert på søken etter felles forståelse. Dette kan foregå skjult så vel som åpent. Kommunikasjonen i prosessen vil bære preg av rasjonalisering, strategi og retorikk til støtte for etablerte posisjoner. Deltagerne klarer ikke å tre ut av sine kulturelle, sosiale, politiske og økonomiske posisjoner og disse vil dermed ikke overskrides – noe som er nødvendig for å skape konsensus. For det tredje vil planleggerne, og i Larviks tilfelle gruppelederne, være bærere av spesifikke institusjonelle, administrative og diskursive posisjoner heller enn å være nøytrale mellompersoner. Deres kunnskaps/rasjonalitetssystemer vil overskygge deltagerens deliberasjoner og gruppeledernes muligheter til å lede dialogene frem til en genuin felles forståelse og konsensus.

2.4 Kritisk pragmatisme

2.4.1 Forstyrrelser og forvrengninger i planlegging

En annen teoretiker som har vært opptatt av hva som kan hindre felles forståelse, om enn ut fra et annet utgangspunkt enn foucauldianerne, er John Forester, som har utviklet den *kritiske pragmatismen* (Forester 1989). Forester er opptatt av planleggerens rolle: Planleggeren jobber i komplekse, konfliktfylte, politiske verdener. Under disse forhold er planleggerens ansvar å korrigere forstyrrende og forvrent kommunikasjon som mystifiserer, forstyrrer og villeder deltagerne i prosessen. De som jobber med planlegging har ansvar for å demokratisere kommunikasjonen og motvirke press som kveler offentlig initiativ, medvirkning og manipulasjon av konsensusbyggende prosesser (Forester 1989).

Det som særlig er interessant i denne sammenhengen, er Foresters arbeid omkring det han kaller forstyrrelser/forvrengninger (distortions) som oppstår i planleggingskommunikasjon og som kan hindre utvikling av felles forståelse (Forester 1989). For ham er ikke målet å jobbe mot det han kaller den umulige perfektjon av ”fullt åpen kommunikasjon”, men at man skal korrigere forstyrrende og forvrengende kommunikasjon i en planleggingsprosess.

Her skiller han mellom fire forskjellige former for forstyrrelser/forvrengninger som vi ser i tabellen nedenfor. Noen av forvrengningene/forstyrrelsene er ad hoc, tilfeldige og spontane. Andre, er strukturelle/systematiske og reflekterer deltagerens politisk-økonomiske roller som

er strukturert av politisk-økonomiske relasjoner (Forester 1989). I tillegg lages det et skille mellom de som er nødvendige og de som ikke er nødvendige. Forester mener at planleggere ikke kan forhindre de uunngåelige, men man skal søke å forhindre forstyrrelser og forvrengninger som ikke er nødvendige. De som man lettest kan jobbe mot er de som er ad hoc. Disse dreier seg ofte om at man ikke tenker seg om. Her er det tale om å be om klargjøringer, stille spørsmål, be folk snakke saktere, høyere, enklere osv. I motsetning til dette må en respons til systematiske forstyrrelser være mer strategiske og basert på en dypere analyse av virkende maktstrukturer (Forester 1989). Her må planleggeren kunne se på hvordan falske behov skapes i prosessen, hvordan rasjonaliseringsprosesser foregår etc. og søke å motvirke disse. Det er i denne kategori man kan sette en del av de barrierer og hindringer foucauldianerne mener å finne i praksis, forskjellen beror på muligheten for å motvirke dette.

Tabell 1. Forstyrrelser/forvrengninger som hindrer felles forståelse, etter Forester (1989:34)

<p>Uunngåelig, ad hoc <u>Eksempler:</u> Idiosynkratiske personlige egenskaper</p> <p>Tilfeldig bråk</p> <p><i>Kognitive grenser</i></p>	<p>Uunngåelige, strukturelle/systematiske <u>Eksempler:</u> Kunnskapsulikheter knyttet til arbeidsdeling</p> <p>Overføringstap på tvers av organisatoriske grenser</p> <p><i>arbeidsdeling</i></p>
<p>Unødvendige, ad hoc <u>Eksempler:</u> Bevisst uimottagelig for andres synspunkter</p> <p>Manipulering</p> <p><i>intersubjektiv manipulasjon</i></p>	<p>Unødvendige, strukturelle/systematiske <u>Eksempler:</u> Behovskapning</p> <p>Rasjonalisering</p> <p><i>strukturell legitimering</i></p>

Planleggerens mest sentrale oppgave er dermed å motvirke de mektiges forstyrrelser for å prøve å få til konsensusbyggende prosesser. For at deltagerne skal kunne handle informert og ikke-manipulert i Larvik må man søke å oppnå fire praktiske kriterier, i følge Forester. Det er tale om Habermas' formalpragmatiske gyldighetskrav: I enhver samhandling opptrer man mer eller mindre forståelig, oppriktig, riktig og nøyaktig (Forester 1989). Lytterens handling er igjen avhengig av i hvilken grad man opplever at de fire kriterier er tilfredsstillt: De kan oppleve å forstå det som sies eller ei. Finne at deres tillit fortjenes eller ei. De kan finne deres samtykke manipulert eller ei og fakta presentert feilaktig eller ei. De forstyrrelser vi finner i tabellen ovenfor hindrer realiseringen av disse kriterier. Gjennom å informere eller

desinformere deltagere i en planprosess jobber således makten gjennom styring av forståelse eller tilsløring, tillit eller falske forsikringer, bifall eller manipulert enighet og av kunnskap eller feilaktige fremstillinger. Det er disse typer forvrengninger og forstyrrelser planleggeren må prøve å komme i forkjøpet og motvirke slik at de ikke kan vokse frem i prosessen og forhindre felles forståelse og konsensus.

I motsetning til Foucauldianerne er Forester opptatt av at mange av disse barrierene og hindringene kan motvirkes. Man må skille mellom de som er nødvendig og de som er unødvendig. Også mulighetene til å motvirke forstyrrelser og forvrengninger kan settes opp i en tabell:

Tabell 2. Normer for kommunikasjon og muligheter for kontroll, etter Forester (1980)

Normer for kommunikasjon	Muligheter for kontroll
Forståelig	Kontrollere om det som blir sagt, blir oppfattet og forstått
Riktighet	Kontrollere om det som blir sagt, er riktig i forhold til normer, regler, planer m.m.
Oppriktighet	Kontrollere om det som blir sagt, er oppriktig ment i forhold til intensjon
Nøyaktighet/Sannhet/Fakta	Kontrollere om det som blir sagt, er sant eller usant i forhold til fakta

Det som derimot mangler hos Forester, men som vi finner hos både Healey og til dels de mer Foucault-inspirerte retninger, er erkjennelsen av de potensielle hindringer og barrierer som ulike posisjoner basert på kulturelle meningssystemer medfører.

2.4.2 Implikasjoner til analysen

Som det kanskje kommer frem i denne gjennomgangen er forskjellene mellom Forester og samarbeidende planleggingsteori ikke uoverkommelige, men heller posisjoner som supplerer hverandre. Det er mer tale om en forskjellig vektlegging enn reelt motstridende posisjoner. Der Healey og samarbeidende planteori bygger en begrunnelse for og normative krav til en planlegging som skal koordinere aktører gjennom felles forståelse og konsensus, er Forester mest opptatt av planleggerens rolle i praksis for å få til dette. I forhold til denne oppgavens tema, muligheten for felles forståelse og konsensus, er de *enige* om at dette er oppnåelig. Men der Healey kanskje i mindre grad formulerer hvordan dette skal foregå, postulerer Forester en

mer aktiv planleggerrolle for å få det til. På mange måter kan Foresters idealplanlegger nesten umodifisert innarbeides i Healeys modell. Forskjellen er kanskje at Forester mer eksplisitt mener planleggerne skal ta stilling og ikke være nøytrale, men jobbe for de svakeste og ”vanlige” folk. På den måten kan de teoretiske posisjonene i denne oppgaven trekkes opp med Habermas, Healey og Forester på den ene siden og Foucault, Flyvbjerg og McGuirk på den andre. Selv om Forester og for eksempel McGuirk ser til dels de samme barrierer er den store forskjellen hvorvidt man mener de forskjellige hindringer og barrierer kan møtes og motvirkes. McGuirk vil mene at Foresters tro på planleggerens rolle i å forhindre forstyrret og forvrengt kommunikasjon er noe naiv, da planleggeren gjennom sine kunnskaps/rasjonalitetsformer selv nettopp vil være med på å forstyrre og forvrengte.

Når Forester skriver om ”planleggerne”, kan vi i sammenheng med denne oppgaven utvide begrepet til også å omfavne de fire gruppelederne vi skal møte i analysen, selv om disse ikke er planleggere av profesjon. I forhold til analysen gir Forester oss to ting: For det første analytiske skiller mellom forskjellige typer av barrierer og hindringer som krever forskjellig respons og der noen faktisk er uunngåelige. Målet er, som hos Healey og Habermas, en minst mulig forstyrret/forvrengt kommunikasjon for at man skal oppnå en felles forståelse. Dette fordrer en prosess preget av *forståelse*, *oppriktighet*, *riktighet*, og *nøyaktighet*. Deltagerne må ha *forstått* det som har skjedd og blitt talt om, de må ha opplevd *tillit* i og til prosessen, de må oppleve at deres deliberasjoner og konsensuser ikke blir *manipulert* og de må ikke ha blitt presentert for feilaktig *faktaopplysninger*. For det andre tilskrives planleggerne og gruppelederne en sentral rolle i å se til at kriteriene overkommes og at forstyrrelser og forvrengninger møtes i prosessen. De skal møte de ad hoc baserte som går på for eksempel uimottagelighet for andre synspunkter, som går på at alle forstår det som sies i gruppene etc, og på mer strukturelle som dreier seg om for eksempel mektige krefters forsøk på behovskapning. Dette betyr selvsagt også at de selv ikke skal ha pervertert disse kriterier og laget hindringer for felles forståelse og konsensus.

2.5 En oppsummerende ansats til teoriens møte med praksis

For å samle trådene før vi går videre, skal vi nå kort sette opp punkter som grunnlag for analysen. Vi setter opp hva samarbeidende planleggingsteori mener må kjennetegne disse punktene og hvilke barrierer og hindringer som vi kan anta at forekommer i praksis. Punktene under er således en oppsummering og delvis konkretisering av de viktigste aspektene som vi

allerede har gått gjennom underveis. Dette impliserer at de ikke er utfyllende og at vi kan møte på *andre* barrierer og hindringer enn det som kommer frem her.

2.5.1 Prosessoppstart og deltagerkarakteristikker

For å koordinere aktørene og forankre planleggingen i konsensusbyggende prosesser så vi at samarbeidende planleggingsteori mener at alle relevante aktører på tvers av eksisterende nettverk må være med i prosessen. Det er også et poeng at sterke parter ikke ekskluderes siden disse kan motarbeide og sabotere prosessen senere. Dette fordrer at man ikke har homogene deltagere som befinner seg innenfor samme relative posisjoner, at de møtes på tvers av nettverk, at de oppleves som likeverdige og endelig at aktører som lett kan motvirke planleggingen senere er med. Dette fordrer bredt representativ sivilsamfunnsrepresentasjon, næringslivsrepresentasjon, representasjon fra større grunneiere og fra de folkevalgte som har ansvar for prosessen og som til slutt vedtar den endelige planen.

Barrierer og hindringer for en bred felles forståelse og konsensus er for det første at man har bevisst ekskludert eller utelatt noen av disse aktørene, for det andre at noen av disse aktørene selv ikke har ønsket å være med. Aktører som ikke har ønsket å være med har neppe gjort det fordi de ikke ønsker innvirkning, men de vil prøve å øve innflytelse gjennom andre kanaler. Dermed blir de ikke med i utviklingen av felles forståelse og konsensus og de kan spolere gjennomslagskraften til slike prosesser.

2.5.2 Selve gruppearbeidene

For å oppnå felles forståelse og konsensus er det her viktig at man har dialoger basert på det diskursdesign vi redegjorde for i gjennomgangen av samarbeidende planleggingsteori. Her skal det ikke forekomme ekstern eller intern maktutøvelse, det er de bedre argumenter som skal styre. Folk må være villige til å reflektere over sine ståsteder og skifte mening når de blir møtt med bedre argumenter.

Barrierer og hindringer er først og fremst at man ikke legger opp til slike dialoger. McGuirk postulerer videre at man ikke kan forvente at deltagere vil gå åpent inn i slike diskurser, at rasjonalisering, strategiske handlinger og retorikk heller vil prege gruppearbeidet enn maktfri dialog. Om Flyvbjerg og McGuirk har rett i at makt, kunnskap og rasjonalitet konstituerer et neksus for kunnskapsproduksjonen vil vi oppleve at noens kunnskap ikke blir like ivaretatt som andres. Vi vil oppleve forsøk på rasjonaliseringer og at folk ikke kan eller vil tre ut av de

maktvever og posisjoner de er konstituert i. Forester er også opptatt av at en barriere her kan være at deltagerne vil være uinteressert i de andres ståsteder. Vi kan oppleve personlige egenskaper hos deltagerne som hindrer utviklingen av felles forståelse. Vi kan oppleve kunnskapsulikheter som hindrer dette, bedrageri, retorikk og at sterke krefter søker å skape behov som ikke er der i utgangspunktet. Vi kan også møte hindringer ved at ekstern maktutøvelse øver virkning på diskursene innad i gruppen. Og endelig kan vi møte konformitetspress og kompromisser i stedet for reelle enigheter.

2.5.3 Prosjektgruppen og gruppeledernes rolle

Disse aktørene får et stort ansvar for muligheten til å oppnå felles forståelse og konsensus. De skal være kompetente og tillitsvekkende, nøytrale tredjeparter. De skal motvirke maktmisbruk og pervertering av de kriterier Forester, Habermas og Healey legger til grunn for at felles forståelse skal oppnås. Det vil si luke ut uvesentligheter, manipulasjon, dominans og retorikk. De skal tilrettelegge dialogene slik at alle deltagere kommer til og er likeverdige. De skal også forsyne dialogene med informasjon og kunnskap.

Viktige barrierer og hindringer i dette tilfellet er at disse aktørene *ikke* er kompetente til dette og *ikke* oppleves som nøytrale. En annen hindring er mangelfull informasjon til deltagere, noe som kan føre dem bak lyset, gjøre at de ikke forstår hva som skjer eller at de ikke får vite nok om de sentrale rammebetingelser for prosessen. Dette kan igjen føre til fremmedgjøring og manglende engasjement. McGuirk mener barrierene for felles forståelse her ligger i at disse aktørene vil være vevd inn i institusjonelle, administrative og diskursive rammer som konstituerer et kunnskaps/rasjonalitetssystem som kan pervertere dialogene.

3.0 Vitenskapsteori og metode

3.1 Kritisk teori – kritisk forskning

Denne oppgaven baseres på det vitenskapsteoretiske ståstedet *Kritisk teori*. Historisk sett har kritisk teori blitt koblet til *Frankfurterskolen*, representert ved for eksempel Marcuse og Adorno. I denne sammenheng er det vesentlige punkt fra Frankfurterskolen poenget om at det ikke finnes nøytrale beskrivelser av samfunnsfenomener. Utover dette baserer jeg kritisk teori på det arbeid som er gjort av Habermas. Han har ført videre en del av arven, men også er kritisk til deler av den marxistiske orientering og kulturpessimismen i den tidligere skolen.

3.1.1 Samfunnsvitenskap i samfunnet

Sentralt i kritisk samfunnsvitenskap er erkjennelsen om at vitenskapsinstitusjoner og forskere ikke står over samfunnet og kan beskrive det objektivt, men er en del av det de forsker på. Samfunnsforskeren er en del av samfunnet, en deltager i samfunnslivet. Når man skal gjøre krav på at det man har utført er vitenskapelig, må man kunne legitimere det som sant og fornuftig. Gjennom dette legitimerer man også en oppfatning for samfunnet som kan støtte opp om de oppfatninger som råder, eller rive grunnen under dem (Skjervheim 1996).

Habermas (1974) viser til at det er en forbindelse mellom vitenskapelig forskning og samfunnsmessige interesser. Disse ”kunnskapskonstitutive interesser” bestemmer hva som teller som objekt for kunnskap, kategoriene som er relevant for hva som blir tatt for å være kunnskap og prosedyrene for å oppdage og legitimere kunnskap. Interessene er fundamentale fordi de relaterer til betingelser som gjør opprettholdelsen av menneskelig liv mulig (Blaikie 1993). Habermas mener at for tre kategorier av forskningsprosesser kan man påvise en sammenheng mellom logisk-metodiske regler og erkjennelsesledende interesser (Habermas 1974). Empirisk-analytiske vitenskaper har en *teknisk* interesse. Her regjerer instrumentell fornuft og formålsrasjonalitet. Aspektet ved den sosiale eksistensen er *arbeid*, det vil si menneskets forsøk på å få kontroll over natur og samfunnsprosesser (Shcaanning 2000). De historisk-hermeneutiske vitenskaper har *forståelse* som underliggende interesse og er opptatt av interaksjon, språk og kommunikativ handling. Målet er forståelse av mennesker, perioder og kultur. Endelig har man kritisk teori som tar i bruk både formålsrasjonelle forklaringsmodeller og kommunikative fremgangsmåter, men som i tillegg altså er kritiske. Deres interesse er emansipasjon og frigjøring og dets aspekt ved den sosiale eksistensen er

herredømme. Formålet er å avsløre og fjerne undertrykkende strukturer slik at mennesker ikke blir utsatt for unødvendig tvang og represjon (Schaaning 2000).

Kritisk teoris fortrinn i forhold til mer konvensjonelle teorier er at de i tillegg til vanlige beskrivelser og forklaringer også kan kritisere og advare mot utviklingstendenser. Holst (2005) påpeker at sosiologien har vært preget av at man i liten grad har redegjort for de målestokker kritikken er fundert i. For å kunne si at noe er rett og godt, patologisk eller lindrende må man kunne eksplisere og grunngi sine normative standarder, i dette tilfelle:

3.1.2 Ideen om *herredømmefri dialog* som regulativ idé for kritisk forskning

Språket er det som fundamentalt skiller mennesker fra resten av naturen. Med dets struktur er myndighet gitt for oss: ”Med den første setning er intensjonen om en almen og utvungen konsensus uttalt uten å kunne misforstås” (Habermas 1974:24). Habermas har søkt i sin teoriutvikling å avklare hvordan en fornuftig konsensus mellom myndige, frie borgere i et moderne, kapitalistisk samfunn kan tenkes. Utover 70-tallet bygger Habermas sin sosiologiske teori om system og livsverden og legger mer vekt på denne teorien som avgjørende for vilkårene for rasjonell kommunikasjon i moderne samfunn (Andersen 2005.). Her er den formålsrasjonelle handlingen et kjennetegn ved systemet og kommunikativ handling og rasjonalitet et kjennetegn ved livsverden. Evnen til å kommunisere språklig innebærer muligheten for fornuftig argumentasjon og en gjensidig anerkjennelse av at gyldige argumenter har en handlingsmotiverende og koordinerende kraft (Andersen 2005).

Det regulative for kritisk forskning blir ideen om herredømmefri dialog. Altså en samtale hvor enighet nettopp utelukkende bygger på intersubjektiv anerkjennelse av de bedre argumenters kraft. En sådan dialog bygger på kommunikativ rasjonalitet med gyldighetsfordringer om at en talehandling skal være sann, oppriktig og riktig (Eriksen og Weigård 1999). Dette er iboende forutsetninger i språkbruken. At mulighetene for fornuftig argumentasjon er til stede betyr ikke at den er reell. Dette har sammenheng med at det moderne prosjekt, i følge Habermas, er et ufullendt prosjekt som inneholder et større potensial for den kommunikative fornuft (Eriksen og Weigård 1999). Det som forhindrer dette, er hva han kaller systemenes kolonialisering av livsverden som fører til at normer fra systemet trenger inn i livsverden og driver ut normative elementer og solidariske relasjoner fra privat livsførsel og offentlig ordskifte og erstatter dem med nye trekk preget av byråkratisering, klientifisering og kommersialisering (Kalleberg 1999). Forfallet i samtidskulturen har således ikke sitt opphav i

mangel på verdier, standpunkt eller moralsk engasjement hos enkeltmenneske, men henger sammen med systemets imperialistiske tendenser overfor livsverden (Hellesnes 2004). En kritisk samfunnsvitenskap må således søke å avsløre slike imperialistiske tendenser, samt å undersøke når konsensus om ideer og forestillinger er rasjonelt begrunnet og i overensstemmelse med almene interesser, og når den tvert i mot er uttrykk for åpen eller skjult maktanvendelse, bedrag eller manipulasjon, det vil si *illegitime* maktutøvelser (Andersen 2000). Dette er det overordnede syn, eller metateori, på samfunnsvitenskapens og forskerens rolle som ligger til grunn i denne oppgaven.

Kritisk teori trenger ikke bety at man inntar et negativt grunnsyn på samfunnet, men man må erkjenne at det finnes sosiale fenomener som motiverer studier ut fra en emansipatorisk kunnskapsinteresse. De fleste kan se at det finnes kulturelle tatt-for-gittheter, ideologier, maktforhold og institusjoner som til tider låser eller begrenser individers refleksjon og frihet og at man dermed bør foreta en kritisk gransking (Alvesson og Sköldbberg 1994).

3.2 Metode

3.2.1 Data versus capta

Metode blir ofte definert som de verktøy man bruker for datainnsamling. "Data" er et latinsk begrep som viser til det som er *gitt*. Data samles ikke inn, det er grepet på basis av en eller annen styrende interesse (Kalleberg 1996). Således kan man tale om *capta*, som er det latinske begrep som henviser til det som er grepet (Kalleberg 1996). Denne distinksjonen mellom *capta* og *data* viser til at det vi har muligheten til å gripe i en undersøkelse bare er en del av den sosiale virkelighet, og at denne begrensningen skjer gjennom forskerens avgrensninger i problemstilling, teori og utforming av metodiske tilnærming ut fra kunnskapsinteresse. Siden *data* er det innarbeidede begrepet kommer jeg til å bruke det.

3.2.2 Case-studie

Da jeg begynte arbeidet med å finne ut av hva jeg skulle skrive masteroppgave om ble dette i stor grad styrt av en teoretisk interesse. Formålet var delvis en kritisk gransking av praksis, men mest en kritisk gransking av de teorier som postulerer konsensus- og deltagelsestankegangen i planlegging, og deres kritikere – det vil si om de gir et godt grunnlag for kritisk og konstruktiv⁵ forskning. Måten å få til dette på ville jeg gjøre gjennom en case-

---

⁵ Med konstruktiv forskning menes forskning som ikke bare *vurderer*, men som også har rom for å *forbedre*.

studie. Slik sett er altså Larvik valgt ikke fordi det var Larvik i seg selv jeg i utgangspunktet var interessert i, men som et utgangspunkt for min teoretiske interesse. Å si noe fornuftig om teori gjennom et case fordrer et case hvor man kan trekke noen generaliseringer. Andersen (1997) beskriver fire idealtyper av case-studier: A-teoretiske (deskriptive, gitt populasjon), fortolkende (deskriptive, teoretisk univers), teorigenererende (analytiske, gitt populasjon) og teoriutviklende case (analytiske, teoretisk univers). Byplanprosessen og den avgrensning jeg har gjort innenfor denne blir i denne oppgaven er konstruert som et teoriutviklende case⁶

En teoriutviklende studie bygger på valg mellom alternative teoretiske tolkningsrammer for å identifisere en ramme der case utfordrer eller åpner muligheter til teoretisk fordykning (Andersen 1997). Teoriutvikling i denne sammenheng består av vurderinger mellom alternative oppfatninger og også en intensjon om presiseringer, problematiseringer og reformuleringer av teori. Formålet er å tre inn i teoridiskursen og gi et lite bidrag til den teoretiske debatt hvor dette casets empiri og tolkning kanskje kan fungere som et argument i debatten. Hvordan kan det argumenteres for at mitt case er et godt case som faktisk kan generaliseres i den grad at det kan være et utgangspunkt for teoriutvikling?

For det første kan forsøk på generalisering gjennom case-studier forsvares på områder hvor det er etablert velutviklet teori slik at man kan prøve ut spesifikke implikasjoner av sådanne teorier. Det er det absolutt på dette området. Disse teoriene er også delvis normative og kan ikke sies å beskrive den generelle planleggingspraksis. Å analysere et case som ikke forsøker å oppnå normer som ligger til grunn i kommunikativ planlegging kan bli imøtekommet med argumentasjon om at det ikke er prøvd oppnådd. For å kunne forsøke å generalisere og vurdere teorien må vi ha et case som innebærer en viss risiko når teori konfronteres med empiri (Andersen 1997). Det mest risikable møte for eksempel Healeys (1997) teori kan ha med en viss empiri er et møte der empirien innebærer et virkelig forsøk på å få til noe som ligger nært opp til de normative forventinger hun har til planlegging. Derfor er et godt case med muligheter for teoriutvikling et case som har forsøkt å legge seg opp mot idealet slik mitt case gjør. Dette spesielle caset blir en *risikabel* konfrontasjon på den måten at om det er relevant teori for praksis så burde det i alle fall ha gyldighet i denne case-studien.

---

⁶ Ved at jeg også tolker og forklarer caset ut fra teoriene kan man si at det også har trekk av fortolkende case.

3.2.3 Kvalitative metoder

Thagaard (1998) påpeker at observasjon er godt egnet til å studere relasjoner mellom mennesker. Her kan man fokusere på hvordan aktører forholder seg til hverandre i sosiale situasjoner. Halvorsen (2000) påpeker at observasjon kan gi muligheten til å se hva folk gjør, som kan være forskjellig fra hva de sier at de gjør. Den beste måten å studere planleggingsprosesser på det grunnlaget jeg har gjort er, etter min oppfatning, gjennom deltagende observasjon og kvalitative intervjuer. Siden prosessen allerede hadde foregått da jeg startet mitt feltarbeid, hadde jeg ikke anledning til å gjennomføre observasjon. Da er kvalitative intervjuer et godt alternativ (Halvorsen 2000).

3.2.4 Kvalitativt forskningsintervju - valideringsproblematikk

Tilgangen til feltet har således i all hovedsak skjedd gjennom kvalitative, semi-strukturerte forskningsintervjuer. Det kan defineres som *"...et intervju som har som mål å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene."* (Kvale 2001:21). Å rekonstruere handlinger i ettertid har noen metodiske svakheter. Dette, og hvordan svakhetene er forsøkt redusert, vil jeg drøfte i den videre fremstillingen. Med andre ord skal jeg forsøke å argumentere for validiteten til mitt empiriske materiale. Validitet har med aspekter om sannhet og kunnskap å gjøre. I en bred tolkning handler det om i hvilken grad en metode undersøker det den er ment å undersøke og reflekterer de fenomener vi ønsker å vite noe om (Kvale 2001).

Vi har påpekt at deltagende observasjon ville vært en god metode, ettersom det setter oss i stand til å studere hva deltagere faktisk gjør i motsetning til hva de sier de gjør (Halvorsen 2000). I denne påstanden ligger det en implisitt kritikk av intervjuet som kilde for gyldig og sann kunnskap. Informantene kan huske feil, si ting som gjør at de selv kommer i et bedre lys eller lide under ideologiske forstyrrelser. Jeg skal vise hvordan jeg har prøvd å løse dette. Kvale (op.cit.) nevner tre aspekter ved validering av intervjuer: For det første er validere å kontrollere. Med dette menes at jeg som forsker har et kritisk syn på mine tolkninger, videre at jeg uttrykker eksplisitt mitt perspektiv på emnet som studeres. Sistnevnte er allerede gjort. Underveis i feltarbeidet og i tiden rett etterpå var min oppfatning annerledes enn den er i dag, jeg gikk kanskje litt i den fellen som man kan kalle "going native" (Kalleberg 1996). Det vil si en overidentifisering med mine informaners holdninger til prosessen. Flertallet av informantene var stort sett veldig positive til prosessen. Høsten 2005 gikk jeg grundigere gjennom materialet, med en større distanse, og så at enkelte data kunne tolkes på andre måter

enn den første analysen tilsa. Gjennom en kontroll av rivaliserende oppfatninger, analyser av empirien med rivaliserende teorier og dess like, ble distansen større og et mer nyansert bilde av prosessen vokste frem.

For det andre handler håndverksmessig validering om å stille spørsmål. Skjervheims (1996) distinksjon mellom å være *deltager* og *tilskuer* er i så måte nyttig. I denne sammenheng skal jeg bruke distinksjonen ut fra hvilke rolle jeg inngikk i intervjuene. Skjervheim viser til flere måter å inngå i kommunikasjon med hverandre på. En er at ego gjør alter og det alter sier til et faktum. Ego *konstaterer* at alter uttaler det alter uttaler. Denne måten for ego å gå inn i samtalen på er å gå inn i den som *tilskuer* hvor man konstaterer alters påstand og alter selv som et faktum, et objekt. Skjervheim mener en slik objektivisering gjør at man ikke kan ta den andre og det han sier på alvor. Man deltar ikke i en diskusjon, men ordner det faktum at den andre kommer med disse påstandene inn i en eller annen faktisk sammenheng. Å være deltager i en samtale, derimot, krever et subjekt-subjekt-forhold. Her er ego og alter sammen om noe tredje, et felles problem. I denne sammenhengen er det felles problemet *byplanprosessen i Larvik*. Når jeg har vært deltager i disse samtaleene har jeg nettopp oppfattet mine informanternes utsagn som påstander og tatt dem på alvor, noe som innebærer å ta opp vedkommendes mening til ettertanke eller diskusjon. Her har jeg søkt å sammenligne det deltageren sier i forhold til hva andre har sagt, min egen kunnskap, i forhold til konsistensen i det informanten sier og selv stilt spørsmål da påstander har vært uklare for meg. Jeg har forsøkt å gå inn i en dialog som preges av gjensidig vurdering av sannhet, riktighet, oppriktighet og forståelse og søkt en felles situasjonsdefinerings (Eriksen og Weigård 1999). I dette ligger også en form for *kommunikativ validering* (Kvale 2001) ved at jeg underveis i intervjuene spurte om jeg hadde tolket riktig. En videre kommunikativ validering har skjedd ved at informanter som har bedt om det, har fått lest transkriberingene, og ved at jeg har tatt kontakt med dem i ettertid ved uklarheter. Dermed har kunnskapen som utvikles om byplanprosessen, skjedd i et dialektisk forhold mellom forsker og informanter. Dog er det viktig å ha i mente at en intervjusituasjon *ikke* er en likeverdig, maktfri dialog (Kvale 2001). Jeg som forsker ”eier” situasjonen og definerer i stor grad hva som tas opp.

Valideringsformene har mye å si for hvorvidt man analyserer gjennom opplevelsesmessig, veridikal eller symptomatisk lesning (Kvale 2001). En opplevelsesmessig lesning innebærer kunnskap om informantens egen forståelse. En veridikal lesning innebærer fokus på innholdet av intervjupersonens observasjon – altså dets gyldighet, mens den symptomatiske

lesningen fokuserer på informantenes egne begrunnelser for å si det de sier. Veridikal validering, som har vært hovedmåten min, har skjedd gjennom *informantrianglering* (Kvale 2001), som betyr at uttalelser sjekkes opp mot andre informanter. Også det jeg har beskrevet som å være *deltager* i samtalen kan sies å høre til denne formen for validering.

En symptomatisk lesning trenger ikke ta direkte utgangspunkt i sannhetsgehalten i det som sies, men fokuserer på hvorfor informanten sier det som blir sagt. For eksempel kan man tolke en informant som forsøker å si at alt var galt og fælt i prosessen, mens *alle* andre som var i samme arbeidsgruppe var meget fornøyd, dit hen at vedkommende kanskje ikke har fått gjennomslag for sine ideer. På den annen side kan jo vedkommende informant ha blitt utsatt for maktutøvelse. Her kommer vektleggingen av presise beskrivelser inn, hvor jeg har forsøkt å få informantene til å beskrive konkrete eksempler fra prosessen.

For det tredje handler validering om å teoretisere. Usikre resultater på grunn av motstridende informasjon trenger ikke handle bare om metodiske problemer, men kan også dreie seg om teoretiske spørsmål. Informantene husket lite fra fase 2. Her kunne man anta at jeg hadde et metodisk problem. Men det kan også dreie seg om teoretiske spørsmål i forhold til at mennesker husker det som de opplevde positivt, mens de kanskje i større grad fortrenger det som ikke har vært så positivt – eller eventuelt at informasjonen har vært dårlig i en fase som endte uoversiktlig og at deltagerne ikke vet helt hva de har vært med på.

3.2.5 Utviklingen av erfaringsmaterialet – datainnsamling

I forkant av feltarbeidet fulgte jeg ukentlig med i lokalavisen *Østlandsposten* på Internett og leste relevante kommunale dokumenter for å sette meg inn i plandiskusjonene og den generelle politiske diskusjon i Larvik. Selve feltarbeidet ble gjort i mai/juni 2005. Først hadde jeg et intervju med prosjektlederen den 4. mai 2005. Dette intervjuet ble gjort for å forberede resten av intervjuene og å skaffe oversikt og klarhet i ting jeg var usikker på. Etterpå satte jeg i gang med å avtale nye intervjuer. De fire gruppene hadde hver sin gruppeleder som også satt i prosjektgruppen. Jeg fant det adekvat å ha intervju med alle disse fire. Disse intervjuene var delvis ment å fungere på samme måte som intervjuet med prosjektleder, det vil si som forberedelsesintervjuer, men også for å få deres opplevelse av gruppearbeidet og beskrivelse av deres måte å jobbe på. Man kan tenke seg at gruppelederne og prosjektlederen selv hadde såpass oversikt at intervjuer med deltagerne ikke var nødvendig. Jeg valgte likevel å intervjuer deltagerne, først og fremst fordi det var deres syn jeg på det tidspunktet var mest interessert i,

men også ut fra en erkjennelse om at de som hadde ledet prosessen kan ha hatt motiver for å presentere ting annerledes enn de ble opplevd av deltagerne.

Gruppene var sammensatt av personer som var offentlig ansatte, sivilsamfunnsaktører og næringslivsrepresentanter. Jeg valgte å fokusere på sivilsamfunnsaktørene og næringslivsrepresentantene siden de var deltagere som kom *utenfra* og ikke var en del av det offentlige systemet. Dette ut fra en antagelse om at disse kanskje ikke har det lojalitetsforhold til prosessen som de som er ansatt i kommunen i større grad kan tenkes å ha.

Jeg søkte å velge ut informanter gjennom det jeg *antok* kunne presentere forskjellige syn. Jeg prøvde å få et mangfold i forhold til kjønn, alder og interesseområde. Blant prosjektgruppens informanter var tre kvinner og to menn. Blant deltagerne ble ikke den kjønnsmessige balansen like stor, her var *ni* av deltagerne menn, mens *to* var kvinner. At kvinneandelen ble så liten skyldes delvis at avtalene ble avlyst, delvis også at det var et stort flertall menn i gruppene. I forhold til interesseområde fikk jeg avtaler med informanter fra vidt forskjellige områder. Alder var delvis vanskelig å anta på forhånd og også noe skjevrepresentert i selve gruppene. En common sense-tankegang her kan være at menn kan dominere over kvinner og eldre over yngre. Slik sett kan jeg kanskje ha gått glipp av noe gjennom min mangel på yngre og kvinner. På den annen side avspeiler dette også en mangel ved hele prosessen.

I løpet av februar 2006 hadde jeg i tillegg to intervjuer over telefon med den nye prosjektlederen og varaordføreren. Intervjuene ble skrevet ut og sendt til gjennomlesning. I etterkant har jeg også hatt kontakt med enkelte av informantene over e-post for å blant annet få bekreftet tolkninger eller fordi de selv hadde nye opplysninger å komme med. Men den informasjonen som ble utvekslet her har på grunn av endring av fokus i avhandlingen i liten grad blitt nyttegjort. I alt er seks fra prosjektgruppen, 11 deltagere og varaordføreren intervjuet, sistnevnte for å få avklart en del aspekter hvor folkevalgte var sentrale aktører.

3.2.6 Intervjusituasjonen

Informantene som ønsket det fikk en kortfattet projektskisse hvor jeg presenterte meg selv og hva jeg skrev om. Informantene fikk selv velge hvor intervjuet skulle skje og de forekom stort sett enten på arbeidsplassen eller hjemme hos dem. I tre tilfeller ble intervjuene gjort på kafeer i Larvik. Her prøvde jeg å finne steder hvor vi kunne snakke sammen nokså uforstyrret og uten mulighet for andre å høre hva vi snakket om.

Jeg spurte hver informant på forhånd om samtykke til å bruke båndopptager under intervjuet, noe alle gav. Opptager kan virke hemmende, men det ble ikke opplevd som noe problem. Riktignok forekom det informasjon som deltagerne bare ville si da opptageren var avslått. Det ble da gjort og jeg fikk den informasjonen. Jeg tolket det slik at den informasjonen ikke var noe de ønsket å bli sitert på og jeg har vært forsiktig med å bruke den direkte i oppgaven.

Jeg hadde forberedt meg til hvert intervju med en semi-strukturert intervjuguide som var utarbeidet gjennom en operasjonalisering av de teoretiske utgangspunkt jeg hadde, som på dette tidspunktet i hovedsak var basert på Habermas. Intervjuene begynte som regel med åpne spørsmål for etter hvert å gå over til større grad av styring fra min side. Guiden ble et hjelpereidskap, men sjelden fulgt til punkt og prikke, da det gjerne kom opp andre aspekter og temaer underveis i intervjuet som jeg ikke hadde forutsett eller som var av større interesse enn jeg først hadde antatt. Denne nye kunnskapen ble brakt med videre i de neste intervjuene. Flere av intervjuene fikk det *samtalepreg* som jeg ønsket der jeg ikke brukte guiden mer enn, nettopp, som en guide for å huske temaer jeg måtte bringe opp. Slik ble intervjusituasjonen nokså fri i forhold til hva som ble tatt opp, men *innenfor* de temaer jeg hadde fokus på.

3.2.7 Anonymitet

Den folkevalgte, de to prosjektlederne og de fire gruppelederne er ikke nevnt med navn, men det er ikke spesielt vanskelig å finne ut av hvem de er. En god del av deltagerne ønsket å være anonyme. Jeg har valgt å anonymisere alle. Det finnes også tilfeller hvor anonymiseringen blir et problem. Det er analyser jeg har gjort som krever kunnskap hos leseren om posisjonene og personene som er anonymisert. Av lojalitet til informantene har jeg utelatt dette. Poengene som er borte er ikke av en art som forandrer hovedinntrykket i oppgaven.

3.2.8 Annet erfaringsmateriale

Av andre kilder er oppslag i lokalavisen Østlandsposten. Først og fremst ble det gjort for å skaffe oversikt i forkant, men det har også vært for å sette seg inn i situasjonen i Larvik på flere områder og det er delvis brukt i oppgaven. Her er det snakk om tekster som delvis bærer den referensielle funksjon (Kjeldstadli 1997), det vil si den bredere kontekst som teksten refererer til. Særlig gjelder det for rene avisartikler. Teksten sees på som tilgang til data, fakta og opplysninger (Kjeldstadli 1997). Delvis er det tale om analyse av argumentasjon brukt i saker som har gitt grunnlag for å beskrive posisjoner jeg mener har strukturert enkelte av

debattene. Avisartiklene har i denne sammenheng vært som et supplement til analyse av de samme posisjoner og argumenter i gruppene. Kommunale dokumenter og andre offentlige dokumenter har gitt bakgrunnskunnskap og SSB har vært kilde for kunnskap om statistiske utviklingstrekk. Disse bærer også en referensiell funksjon.

3.2.9 Oppsummerende refleksjoner

Oppgaven er forankret i et kritisk vitenskapsståsted som innebærer at forskningen ikke pretenderer å fremstå som nøytral. I dette ligger ikke at den er feil eller usann. *Ingen* bedriver nøytral og objektiv forskning. Dermed er det først når man gjør rede for de metateoretiske refleksjoner og styrende kunnskapsinteresser som ligger til grunn, at man er mest redelig. At man ikke pretenderer å være nøytral eller objektiv i så måte betyr ikke at "anything goes". Man må like fullt samle inn, behandle og tolke empirien på en forsvarlig måte som sikrer forskningens gyldighet og pålitelighet, man skal forsøke å frembringe sann kunnskap.

Dette var første gang jeg brukte intervju i et vitenskapelig øyemed og det var en noe usikker student som gikk av toget på Larvik stasjon en vårdag i 2005. Hadde jeg de riktige spørsmålene på blokken? Ville folk huske? Ville jeg få noe ut av intervjuene? De fleste intervjuene gikk veldig bra. Til å begynne med var kanskje formuleringene på mine spørsmål av en art som gav svar preget mer av informantenes egne synspunkter, vurderinger og opplevelser enn av konkrete beskrivelser. Svar som ville vært vanskelig å bruke i det øyemed jeg skulle. Jeg oppdaget raskt at det mest interessante stoffet kom da jeg ba om konkrete beskrivelser. Dette burde jeg kanskje skjönt med en gang – det var tross alt *jeg* som skulle stå for vurderingene og analysene. Av og til var det også vanskelig å få til da noen husket litt lite konkret. *Svakheter* i materialet er mangelen på deltagende observasjon, men også dette at jeg i større grad burde fått *flere* beskrivelser for å få stedfestet enkelte aspekter.

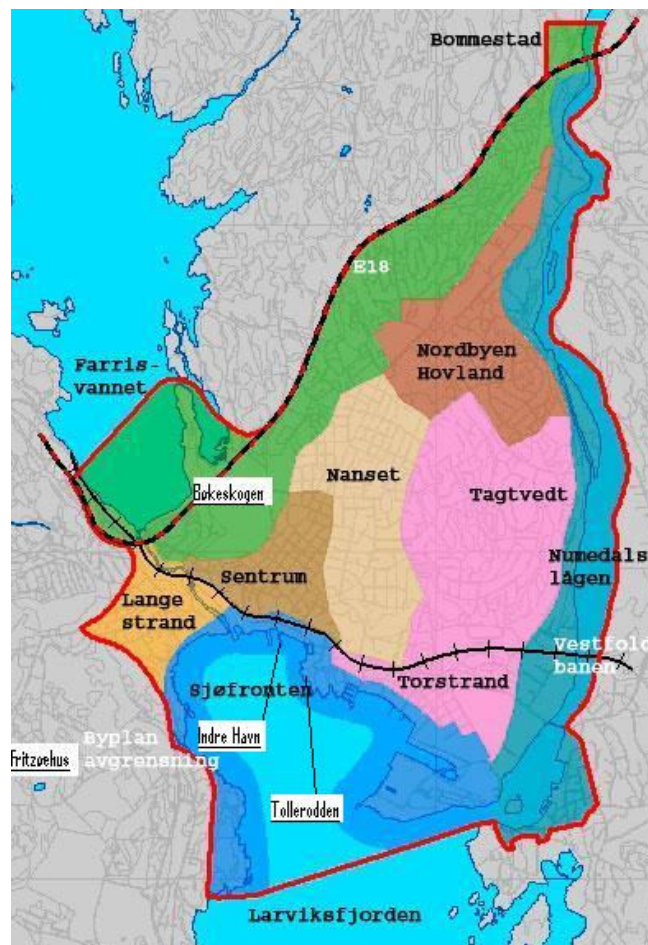
Jeg nevnte også at jeg kanskje ble litt "revet med" av den positive innstillingen de aller fleste hadde da jeg var i Larvik. Det er mulig at dette førte til at jeg ikke ble oppmerksom nok eller fulgte godt nok opp de mer kritiske aspektene. Jeg tror imidlertid at dette rettet seg opp noe da jeg fikk intervjuene på avstand og gikk gjennom empirien på nytt.

4.0 Larvik – historien, befolkningen og politikken

4.1 Innledning

Planlegging handler i følge Healey (1997) om å skape steder. Innenfor samfunnsgeografien har forståelsen av sted som *setting* fått stort gjennomslag. Dette er en forståelse som baserer seg på Giddens' strukturasjonsteori: Stedet er en setting som gjenskapes kontinuerlig gjennom påvirkning fra menneskelig handling samtidig som de menneskelige handlinger påvirkes av stedet (Gunnerud Berg 2002). Planlegging er således en interaksjonsprosess som gjenskaper og forandrer stedet, men samtidig påvirker stedet også interaksjonsprosessen, planleggingen. Derfor er det viktig å ha med denne konteksten og bakgrunnen i en analyse. Ved å gjøre dette kan vi få en bedre forståelse av hvilke utfordringer Larvik by står foran og som virker inn på hva byplanprosessen har måtte ta hensyn til (substansielt) og hvordan den har gjort det (prosessuelt).

Figur 1. Kart over Larvik by med avgrensning av byplanens område. Bearbeidet versjon av kart hentet på www.larvik.kommune.no (26.04.2006).

4.2 En by vokser frem

Over ser vi et kart over byen som også viser byplanens avgrensning. Larvik er en kystby i utkanten av Vestfold og grenser opp mot Grenlandsregionen. Fra den indre bredden av Larviksfjorden hever byen seg oppover i et sørvendt amfi som er dannet av Vestfoldraet og med Bøkeskogen helt oppe på ryggen (Nyhus 1999). Selve Larvik vokste frem på grunnen til gården Nanset nede ved i fjordkanten mellom Bøkkerfjellet og Tollerodden i andre halvdel av 1530-tallet. I 1655 fikk Larvik status som ladested under Tønsberg på grunn av sin sterke vekst, som igjen kom av Jernsskjeggfamiliens industriaktivitet i Hammerdalen (Kommunedelplan Larvik by 2006 – 2018 – Revidert høringsforslag (heretter: KdP Larvik)). I 1670 ble den adelige setergården Fritzøe overtatt av Ulrik Frederik Gyldenløve og han ble av Kongen utnevnt til greve året etter. Dette gav grunnlaget for at Larvik fikk kjøpstadsrettigheter og ble grunnlagt som by (Wasberg 1970). På 16- og 1700-tallet var Storgaten byens viktigste gate, den fulgte fjordens naturlige bue fra Bøkkerberget til Tollerodden. En smal bakgate (i dag: Prinsegaten) etablerte seg raskt bak storgaten, med en langstrakt torvdannelse som avslutning (KdP Larvik).

En viktig aktivitet hos greven var Fritzøe-firmaet. Historikeren Wasberg (1970:57) skriver: *”Larvik by og Fritzøe-bedriften er historiske tvillinger, hvis respektive utvikling vi ikke kan studere uten i forhold til hverandre”*. Bedriften har gjennom tiden drevet med vidt forskjellige aktiviteter. Blant annet drev man med kornmaling, men viktigere var sagbruket fra Jernskjeggs tid og jernverket Fritzøe Verk. Verket utviklet seg i løpet av 1700-tallet til å bli Norges største industrisentrum og var også den viktigste inntektsbringende virksomheten til grevskapet (ibid:66). I 1720 var byens befolkning på ca 1500 mennesker og utover 1700-tallet var det særlig i forstedene Langestrand og Torstrand at Larvik vokste. Her bodde arbeidere, sjøfolk og dagsarbeidere. Disse forstedene var enda ikke en del av byen, Torstrand ble innlemmet i byen i 1805, mens Langestrand først ble en del av byen i 1821 (KdP Larvik).

Mellom 1720 og 1807 var det fred i Danmark-Norge og Larvik vokste: Byen hadde 2390 innbyggere i 1801. Jernverket ble i denne perioden en stadig viktigere hjørnestensbedrift, men også en del tobakksspinnerier ble satt i gang av byborgere og sjøfarten vokste. Grevskapet ble opphevet i 1821 og de såkalte ”grevlingene”, et interessentskap, tok over. Disse klarte imidlertid ikke å drive økonomisk forsvarlig og i 1835 overtok etatsråd og generalfiskal W. F.

Treschow grevens eiendommer. Fritzøe-bedriften ble heretter hetende Treschow-Fritzøe (Wasberg 1970).

Det var også en sterk befolkningsvekst i Larvik mellom 1835 og 1885. Av hensyn til den økende handelen og trelastvirksomhetene ble byen utvidet nok en gang i 1874 hvor mer av Langestrand, Bøkeskogen og områder nord og øst kom innenfor bygrensen. Folkeveksten førte også til et stort behov for tomter i bysentrum (KdP Larvik). Et problem i denne tiden var at kommunen ikke hadde råd til å gjennomføre omfattende reguleringer. Det som likevel førte til reguleringer var de større bybrannene: En stor bybrann i 1884 og en i 1902 var sentrale faktorer for forandringer i bybildet. Etter bybrannen i Bøkelia vest for Kongegaten i 1902 kom det raskt nye reguleringer som førte til at en tidligere kronglete bydel med trange gater og smug ble erstattet av nye kvartaler med rette og tilstrekkelige brede gater. Dog var mange kritiske til at reguleringen var galt tilrettelagt med bratte tverrgater på tvers av terrenget (Langeland og Wasberg 1963). Ved folketellingen i 1885 hadde Larvik sitt høyeste folketall så langt i historien da tellingen registrerte 11 493 innbyggere. Noen av disse var der for å være med på gjenoppbyggingen etter brannen i 1884 og forlot byen etter dette, slik at det reelle tallet nok lå rundt 11 000 (Langeland og Wasberg 1963). I tillegg til denne bybrannen var åpningen av Grevskapsbanen i 1881 en årsak til at folketallet økte. Banen ble lagt langs sjøfronten og området rundt stasjonen ble trafikknutepunktet i byen. Jernbanens inntog ble stimulerende for næringslivet samtidig som det førte til at mye av industrivirksomheten ble forskjøvet og vokste kraftig langs jernbanelinjen i arbeiderbydelen Torstrand (Nyhus 1999).

På 1920-tallet hadde industribyen fått sin form: Industrien på Torstrand og Hammerdalen, mens handelsvirksomheten var konsentrert til Kongegaten, Nansetgaten og rundt Torget i sentrum (KdP Larvik). Andre landemerker som kom til i bybildet i mellomkrigstiden var Munken kino-, konsert- og teaterlokale som kom i 1921 og fergehavnen med Peter Wessel som kom i 1935. Etter 1945 var den fysiske planleggingen i byen preget av ønsket om å tilrettelegge for å få flere innbyggere gjennom å satse på nye arbeidsplasser i industrinæringen. Dette kom til uttrykk i byplanen av 1951 gjennom tilretteleggelse for trafikk hvor man ønsket å rette og utvide veier og gater for å legge til rette for industri. Videre innebar planen sanering av eldre bebyggelse til fordel for moderne murbebyggelse. En del eldre bebyggelse ble borte, men ikke alle tiltak ble gjennomført (KdP Larvik). I dag ligger byens eldste bebyggelse ved Tollerodden. Sammen med Herregården, hovedsete for grevskapet, danner Tollerodden et skille mellom den sentrale byen i vest, med trafikkhavnen,

jernbanestasjonen, offentlige bygninger og forretningsstrøk, og Torstrand i øst med sin industri. Vest for Farriselven ligger bydelen Langestrand med sin tilknytning til den gamle industrien til Fritzøe Verk i Hammerdalen (Nyhus 1999).

Figur 2. Landemerker i søndre del av planområdet (KdP Larvik:12)

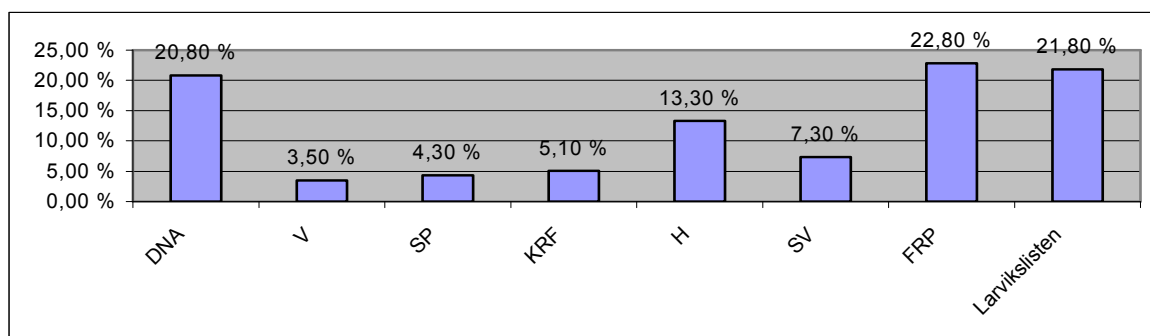
4.3 Politikk, befolkning og næring

4.3.1 Det politiske Larvik

Vestfold har tradisjonelt vært et av landets blå fylker i politisk forstand, men i alt det blå har det tradisjonelt også vært to røde flekker: Horten og Larvik. Thranitterbevegelsens sterkeste foreninger i tillegg til Drammen (hvor Thrane selv holdt til) var nettopp Horten og Larvik. Dette kan forklares ut fra den tidlige industrialiseringen i Larvik (Pax Lexikon). I etterkrigstiden har Arbeiderpartiet hatt ordføreren fra 1945 helt frem til 1987. Frem til da hadde også kommunen stort sett bestått av Larvik by, men i 1988 ble det en sammenslåing med kommunene Stavørn, Brunlanes, Hedrum og Tjølling (Nyhus 1999). Det er mulig at disse landkommunenes innlemmelse, som neppe hadde like mye industri, bidro til at 42 år med Arbeiderparti-styre ble brutt i 1988 da Høyre fikk ordføreren. På den annen side var Aps oppslutning før den tid også kraftig nedadgående, mens Høyre og FrP vokste, noe som for øvrig var en generell trend for landet. Riktignok kom AP tilbake med ordføreren i perioden

1992-1995, men så tok Senterpartiet over mellom 1996 og 2000. Hegemoniet var brutt. Foran valget i 2003 kom en nykommer inn på den kommunalpolitiske bane: bylisten Larviklisten. En byliste som kanskje kan sammenlignes med storebroren *Oslo Byaksjon*, som stilte liste i samme valg. I tabell 1 ser vi resultatet ved dette valget.

Tabell 3. Kommunevalget i Larvik 2003 – 2007. Resultat i prosent (SSB).

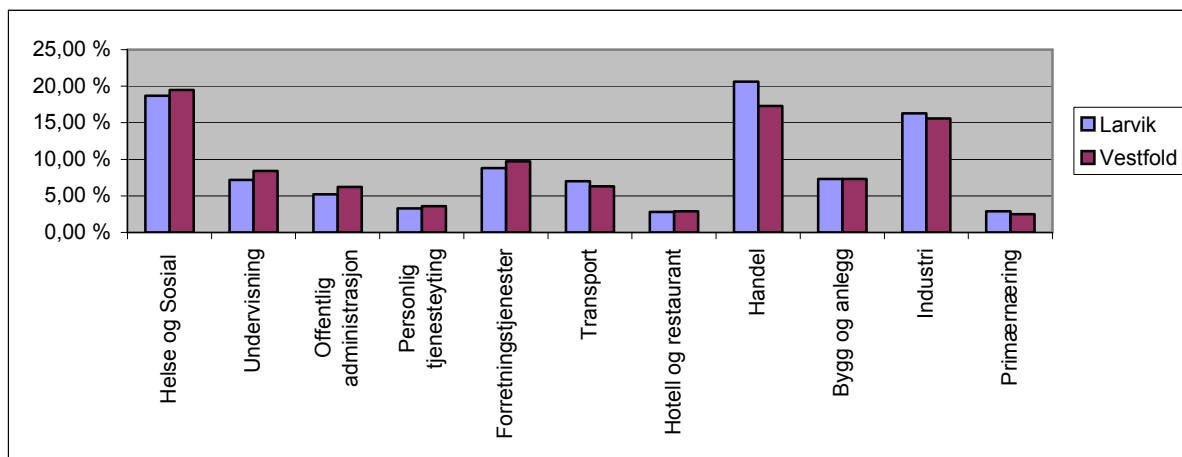
Arbeiderpartiet er fortsatt store i Larvik ved dette valget, men er bare det tredje største partiet. Larviklisten, nykommeren, ble det nest største partiet, mens FrP ble det største. En koalisjon mellom H, FrP, LL, SV, KrF og V gav Høyre ordføreren, mens Larviklisten fikk varaordføreren. Det er å overdrive å si at denne koalisjonen har vært spesielt stabil i inneværende periode. Heller har politikken vært preget av både omkamper og uforutsigbarhet.

4.3.2 Befolkningsutvikling og næringsstruktur

Innbyggertallet i Larvik kommune har steget jevnt de siste årene. Etter kommunesammenslåingen i 1988 var det 37 518 innbyggere i kommunen, mens det i 2005 var 41 142 innbyggere, hvorav selve byen huset 23 113 av disse. Veksten har riktignok avtatt etter årtusenskiftet og byen vokser relativt langsomt med årlige vekstrater mellom 0,2 og 0,4 prosent i perioden mellom 1996 og 2005 (Vareide og Veneranda 2005). Om vi sammenligner med nabokommunene, kommer Larvik dårligere ut enn både Sandefjord og Tønsberg som har hatt dobbelt så stor prosentvis økning i samme periode. Larvik kommune har hatt en netto utflytting etter 2000, mens Sandefjord og Tønsberg har hatt stor nettoinnflytting fra andre deler av landet. Dette synes i mindre grad å være tilfelle for Larviks del. Dette kan skyldes et svakere arbeidsmarked eller at kommunen er mindre attraktivt som bosted (ibid.:6). Utkastet til byplanen peker på lav tilfredshet med byen, lavt omdømme, mangel på attraksjoner/kulturtilbud som svakheter ved byen som kan ha innvirkning på attraktiviteten.

Historisk har vi sett at Larvik by var en tradisjonell industriby. I tabell to ser vi på fordelingen av arbeidsplassene i Larvik kommune sammenlignet med Vestfold:

Tabell 4. Prosentvis fordeling av sysselsetting etter sektor i Larvik og Vestfold⁷.

Av tabellen ser vi at Larvik har en høyere andel av sysselsetting i handel og industri (20,6 og 16,3 prosent). Kommunen har en lavere andel innenfor undervisning (7,2 prosent), offentlig administrasjon (5,2 prosent), personlig tjenesteyting (3,3, prosent), forretnings tjenester (8,8 prosent) og transport (7 prosent), mens hotell- og restaurant og bygg- og anlegg er likt fylkesgjennomsnittet.

Handel og industri er fortsatt de viktigste næringene i Larvik målt i sysselsetting. Men her er det imidlertid strukturendringer på gang. Det er en sterk økning i sysselsettingen innenfor helse- og sosial (fire prosent økning mellom 2000 og 2004) og en økning i undervisning (0,9 prosent økning fra 2000 til 2004). Dessuten er det en viss økning i tjenesteytingen, mens det er en merkbar nedgang i industrien som hadde 19,7 prosent av sysselsettingen i 2000, altså 3,4 prosent tilbakegang fra 2000 til 2004. Sysselsettingen i offentlig administrasjon har minsket 1,3 prosent i løpet av perioden og primærnæringer med 0,4 prosent (SSB). Dette er jo generelle trekk ved utviklingen i hele landet, men tatt i betraktning den høye andelen av industri Larvik i utgangspunktet hadde og dens lave utgangspunkt i de nye vekstbransjene kan situasjonen anses som mer kritisk for Larvik enn for resten av landet. I industrien mistet Larvik i rene tall 554 industriarbeidsplasser mellom 1999 og 2004 (SSB). Sentrale bedrifter som Forestia Agnes, Rockwool og Wallboardfabrikken er eksempler på industri som på rekke og rad har blitt nedlagt de siste årene.

⁷ Tall hentet fra Vareide og Veneranda (2005).

4.3.3 Bytransformasjoner – utfordringer for byplanleggingen

Som følge av den store nedgangen i industrien stod og står Larvik overfor en rekke byplanmessige utfordringer: Tomme fabrikklokaler og tidligere arbeidsplasser må erstattes av noe nytt. På Torstrands har industrien mer og mer veket plass for boligutbygging (Nyhus 1999). Larvik sentrum har over tid blitt svekket av handelslekkasje blant annet til Nordbyen hvor nye kjøpesentre er bygget. I tillegg stod, og står, de gamle industriområdene til Treschow Fritzøe i Hammerdalen overfor en rekke endringer. Allerede på 90-tallet var det satt i gang prosesser for å skape en ny og mer integrert del av byen i dette området. Blant annet gjennom Fritzøe Brygge, et nytt boligkompleks og kjøpesenter som ble bygget av Treschow-Fritzøe (Nyhus 1999). Dette ble en sentral utfordring for byplanprosessen. I tillegg hadde man på grunn av at fergehavns leieavtale snart måtte fornyes fått en diskusjon om hvorvidt fergen skulle flyttes ut av Indre Havn. Mange så et stort potensial i området rundt Indre Havn som kunne ses i sammenheng med utviklingen man ønsket i Hammerdalen. Det samme gjelder diskusjonen om hvor byen skulle plassere det nye kulturhuset. I tillegg hadde man slått sammen de fire videregående skolene i byen, som måtte lokaliseres ett sted. Denne generelle bakgrunnen og de tre lokaliseringssakene ble drivkreftene bak ønsket om å lage en ny byplan.

4.4 Grevens tid forbi? Maktstrukturer i dagens Larvik

Så langt har det vært utviklingen av den fysiske struktur og beskrivelse av næringsutvikling, offentlig politikk og befolkningsutvikling vi har belyst. Om man forstår sted som setting, er det også viktig å se på hvordan makt og identitet virker på stedet. Under et intervju beskriver en av mine informanter det vedkommende kaller ”kulturen her i byen”:

”Vi har greven som sitter der borte i slottet sitt og som skalter og valter med sitt og ikke synes byen skal bry seg om hva de gjør fordi det er deres eiendom...og penger. Og så har vi arbeiderne...den gamle arbeiderbastionen. Så hvis greven går inn for noe, så går de inn for det motsatte. Og hvis eksperter går inn for noe, så går de inn for det motsatte. Og proletarområdet i Larvik er Torstrand og Fram stadion og Fram fotballklubb. Mens Rosenlund der oppe, med Larvik Turn...det er de litt finere som bor der oppe...Så da har vi altså greven, fiffen og arbeiderne.”

Har Larvik fortsatt sin greve? Som de fleste vet, og som jeg skrev tidligere i kapittelet ble grevskapet opphevet i 1821. Hvem er det denne deltageren mener er Larviks greve anno

2006? Den som etter hvert tok over Grevens eiendommer var Treschow-familien, som har hatt dem til den dag i dag. Bedriften Treschow-Fritzøe ble omgjort til AS i 1986. For Treschow-familien er de faste eiendommene det største aktivumet og da særlig skogen med sine 610 000 dekar (Nyhus 1999). I dag er Treschow-familien representert ved Mille-Marie Treschow som er gift med kjøpmannen Stein Erik Hagen. Det er også henne min informant beskriver når vedkommende snakker om ”greven”. Vi skal bruke av resten av dette kapittelet på å forsøke å forstå dette sitatet. Sitatet sier nemlig en del om Larvik. For å forstå argumentasjon, sakene og holdninger i gruppeprosessen vi skal analysere senere, må vi forstå hva vedkommende ønsker å formidle gjennom denne uttalelsen.

Grevskapetets struktur i Larvik var en blanding av forretningsmessige og embedsmessige funksjoner. På mange måter var Laurvig et mini-kongedømme. Som ellers i verden var Laurvig grevskap også preget av dype skillelinjer og klasseskiller (Wasberg 1970). Å gjøre Treschow analogt med greve innebærer at man må finne en analogi på grevskapetets struktur i dagens Larvik. Som utpreget industriby har Larvik by hatt en sterk arbeiderbevegelse, samtidig som greven etter hvert ble byttet ut med den adelige godseier Treschow på Fritzøe. Også Treschow-familien har således hatt muligheten til å sette sine spor igjen i Larvik gjennom de betydningsfulle eiendommer, og Fritzøe-konsernet. Men grevskap?

Da Mille-Marie Treschow giftet seg med Stein Erik Hagen laget Dagens Næringsliv en lengre artikkel som godt kan oppsummere hva slags rolle Treschow i dag har i Larvik⁸:

”Hun [Treschow] har gitt en tomt til kulturhus dersom kommunen er snill og bygger etter tegningene arkitekt Niels Torp har laget på oppdrag for henne. ...Akkurat nå slåss larvikingene om hvor de skal plassere den nye storskolen. ...i siste sving dukket Mille Marie opp med tomten i Hammerdalen. For å få det som hun vil, har hun tilbudt seg å bygge og drive skolen.” (Dagens Næringsliv 12.06.2004)

Senere har hennes ektemann, Hagen, tilbydd seg å enten bygge hele kulturhuset eller eventuelt gi en gave til det, på sine betingelser. Poenget her er at i Larviks byutviklingsdebatter og politiske debatter struktureres debatten ofte rundt Treschows rolle. Vi har en godseier som kan betale for oppgaver som vanligvis tilfaller det offentlige, men dette

---

⁸ Bryllupet ble gjenstand for avisoppslag i riksdekkende presse, alt fra tabloidenes interesse for kjendiser til en rekke kritiske diskusjoner om blandingen av økonomisk og politisk makt.

har sin pris, i dette tilfellet bruken av en bestemt arkitektonisk utforming. Arkitekt Torp, som ble nevnt i sitatet, var for øvrig en sentral bidragsyter for kommunen under byplanprosessen. Enkelte har på grunn av dette, sammen med en heller dårlig kommuneøkonomi i Larvik, fått seg til å spørre om Larvik kommune er ”i lommen” på Treschow. Kulturhus- og skolelokalisering går rett inn byplandiskusjonen, men også en rekke andre kontroverser fører i Larvik til en til tider opphetet diskusjon hvor opposisjonene gjerne settes som for eller mot Treschow⁹. Treschows egen rolle borger også for dette. Hun skapte stor debatt da hun gikk ut i Østlandsposten i oktober 2004. I intervjuet sier hun at hun ønsker det beste for det fremtidige Larvik, men at det gikk en tålmodighetsgrense for hvor mye tid og penger hun ville bruke og at denne grensen nærmet seg. Journalisten spurte Treschow om hun skjønnte skepsisen med tanke på ”klasseskillet folk i generasjoner har opplevd i denne byen”, og hun svarte:

”Ja, helt klart. Og den kan jeg forstå. Slike holdninger nedarves i generasjoner. Men jeg skulle så inderlig håpe at folk skjønnte at investeringen er godt ment for byens beste. Det er ikke bare snakk om å tjene penger. Hotell er langt fra noe lukrativt.” (ØP 9.10. 2004).

I en kronikk i Dagbladet (23.10.2004) skrev Erling Fossen: *”Feudalfruen gikk altså ut og snakket advarende til sine leilendinger”*. Denne innblandingen utenfra skapte stor debatt i Larvik der enkelte hadde samme tolkning som Fossen, mens andre ble kraftig indignerte og mente man burde være takknemlige overfor Treschow og støtte henne. For eller mot, disse investeringene, gavene og holdningene gir et inntrykk av en viss paternalistisk holdning der godseieren søker å oppdra borgerne: De må skjønne at hun bare vil byens beste. Noen opplever kanskje at grevskapets struktur er til stede fortsatt. Debattene knyttes klart til byens historie og den sosiale struktur. De som er skeptiske til Treschow identifiseres som opphengt i gamle klassestrukturer og historie, mens tilhengerne kan sees på som servile overfor ”greven”: Proletarene er skeptiske, fiffen servile og greven skalter og valter med sitt – og

---

⁹ Fritzøeparken rundt godset til Treschow ble stengt for almen ferdsel og kommunestyret satte allemannsretten til side. Her stemte Venstre og SV for at den skulle åpnes, AP var delt, mens resten i mot. Dette skjedde i 2004. En annen sak var kontroversen om Yttersø Gård som ble solgt til et ektepar av Treschow. Ekteparet oppdaget at reguleringsplanen innebar at den fredede lystgården fra 1820-tallet ville bli omringet av industri, den som ønsket å drive industri – og som eide tomtene – var Treschow. Riksantikvaren ble koblet inn. Et brev sendt til Riksantikvaren, hvis brevhode viste både kommunens og Treschow-Fritzøes våpenskjold, skapte sterke antydninger om nære forhold mellom kommunen og Treschow. Endelig skapte Treschows ønske om å bygge hotell på Batteristranden (ved Hammerdalen) stor debatt i Larvik. En sak der kommunens politikere opptrådte noe vinglete og byens befolkning var splittet: For eller mot Treschows planer.

byen. Hvordan man ser på byutviklingsspørsmål i Larvik henger således noe sammen med hvilke sosiale grupper og klasser man identifiserer seg med eller har sympati for – i det minste plasseres man i slike posisjoner.

I kommunepolitikken kunne man tenke seg at skillelinjene i forhold til disse posisjoner gikk mellom borgerlig og sosialistisk. Til en viss grad gjør de det, men på borgerlig side har også Venstre og FrP vist seg som skeptikere i en del saker, mens dagens ordfører og hans parti Høyre er av dem som ser mer ubetinget positivt på Treschows rolle i byutviklingen¹⁰. Skillelinjene går riktignok kanskje ikke så mye på for eller mot Treschow, selv om det er inntrykket man får i debatten. Riktigere er det i mange tilfeller å si at det handler om de betingelser som Treschow skal få være deltager i byutviklingen på.

4.5 Avrunding

Vi har sett at industrinedgang, sentrumssvekkelse og ønske om økt attraktivitet for å få flere folk til Larvik har vært sentrale planutfordringer i forkant av byplanprosessen. Vi har så sett hvordan historien som industriby, grevskap og godseierby strukturerer mange av disse debattene. Et sted gjenskapes og forandres i samspill med historie, romlige strukturer og menneskelig interaksjon – som også innebærer maktkamper, kamper om hva og hvem stedet skal være *for* (Mitchell 2000). En slik maktkamp kan man se utspille seg i Larvik mellom identifikasjon av ”arbeiderne på Torstrand, fiffen på Rosenlund og greven på slottet”. Disse relative posisjonene er slike Healey (1997) mener bør overkommes i en samarbeidende planleggingsprosess. Man kan si at det er forskjellige kulturelle forståelser og måter å være på som utspilles. Det er kanskje ikke riktig å kalle dette en klassekamp, man kan heller tale om en kulturkamp (Mitchell 2000). Blant mine informanter var det ikke nødvendigvis samsvar med klassebakgrunn og standpunkter – det har kanskje mer med hva slags posisjoner man har identifikasjon med. Like fullt har denne ”diskursen” en rolle i å skape identitet og å strukturere debatter og politikk i Larvik. Her er det mange ting som spiller inn, den gamle historien med undertrykkelse og klassekamp og hva Larvik skal være fremover. Skal industrien byttes ut med kultur? Skal fergen ut av byen eller være der? Skal storskolen til arbeiderne på Torstrand eller Greven i Hammerdalen? Tar man utgangspunkt i Healey vil disse posisjonene overkommes gjennom konsensus om nettopp disse sakene og nye kulturelle fellesskap vil tre frem. Hvorvidt dette skjer kommer vi tilbake til i analysen.

---

¹⁰ Treschow er selv Høyre-medlem og hennes ektemann har nylig meldt seg ut av partiet, ikke av lokalpolitiske, men rikspolitiske årsaker.

5.0 Presentasjon av prosessen

5.1 Innledning

I februar 2003 kom daværende rådmann i Larvik kommune frem til at *byen* Larvik hadde behov for en helhetlig plan. Den første prosjektlederen for byplanen beskrev bakgrunnen for prosessen med at ”denne byen har vært overmoden” (Intervju, prosjektleder 4. mai 2005). Bakgrunnen for dette så vi i forrige kapittel, der særlig de tre lokaliseringssakene var avgjørende.

12. mars 2003 vedtok kommunestyret i Larvik at man skulle sette i gang arbeidet med å utvikle en kommunedelplan for Larvik by. Man ønsket å lage en kommunedelplan for byen som et verktøy for å forsøke å se og styre de helhetlige utviklingslinjene. Prosjektet ble organisert under rådmannsfunksjonen i kommunen gjennom en prosjektgruppe bestående av syv ansatte fra kommuneadministrasjonen, hvorav to var fra kultur- og idrettsenheten, fire fra rådmannsfunksjonen og én var innleid konsulent. I startfasen ble det lagt stor vekt på at planarbeidet skulle utføres på kortest mulig tid og at man skulle ha bred medvirkning og deltagelse i prosessen (*Byplanpresentasjon* www.larvik.kommune.no).

Den brede deltagelsen ble lagt opp gjennom at man involverte 40 deltagere som skulle jobbe i fire temaspesifikke arbeidsgrupper: *Byliv, kultur og idrett, Grønnstruktur, friluftsliv, barn og unge, By- og senterstruktur* og *Historiske Larvik*. De 40 deltagerne ble valgt ut av prosjektgruppen og det var en blanding av ansatte representanter fra kommunen, fylkeskommunen og fylkesmannen, samt representanter fra Larviks sivilsamfunn og næringsliv. Kriteriene for utvelgelsen var å få med folk som har hatt engasjement for og kunnskap om byen.

Det var også et imperativ fra prosjektgruppen at deltagerne satt der som ressurspersoner og *borgere*. De skulle ikke representere snevre interessefraksjoner eller være byråkrater, men innta et helhetlig, overordnet samfunnsperspektiv. I sammenheng med dette ble det også gjort klart at deltagerne kom til å bli ”fristilt” etter at arbeidet var gjennomført. De kunne ta ett standpunkt innad i prosessen for å så skifte til et annet når de gikk tilbake til stillingene eller organisasjonene sine. Man forventet således ikke en lojalitet til det endelige resultatet. Intensjonen med dette var å åpne opp for en dialog hvor kunnskap, kreativitet og engasjement skulle være det bærende. Vi kan karakterisere det som et borgerperspektiv hvor *bysamfunnet*

skulle få komme til ordet og diskutere med hverandre. Det var altså de ressurser og den kunnskap og kreativitet deltagerne satt på som skulle være i fokus og dette førte til at prosjektgruppen mente at man ikke eksplisitt trengte å strebe etter konsensus. Man fant det ikke nødvendigvis relevant i denne sammenheng (Intervju, prosjektleder).

Ut fra denne *borgertankegangen* valgte prosjektgruppen å *ikke* involvere de folkevalgte i gruppearbeidet. En annen implikasjon var at man også utelot grunneierperspektivet. Det var folk med i prosessen som hadde grunneierinteresser, men deres *perspektiv* skulle ikke være grunneierforankret, men borgerforankret (Intervju, prosjektleder). En viktig grunneieraktør som Treschow var ikke med i denne prosessen.

Organiseringen var som følger: Arbeidsgruppene jobbet opp mot og fikk sitt mandat fra prosjektgruppen, som videre jobbet opp mot prosjektansvarlig, dvs. daværende rådmann og rådgiver Jan Arvid Kristenødegård, som igjen fikk sitt mandat fra kommuneplanutvalget som fungerte som styringsgruppe for prosessen. Prosessen var delt inn i to faser. Den første fasen varte fra juni 2003 til julen 2003 og ble kalt ”Fase 1 – mål, retningsvalg & enkeltprosjekt”. Det var med andre ord de overordede mål og retningslinjer som stod i fokus i denne fasen – de mer grunnleggende verdivalgene for byutviklingen. I tillegg hadde man lokaliseringssakene som gruppene også skulle gi et standpunkt til i løpet av denne fasen. I slutten av denne fasen ble de endelige lokaliseringene av kulturhuset og fergeterminalen avgjort politisk (Byplanpresentasjon, www.larvik.kommune.no).

Den andre fasen ble kalt ”Fase 2 – plan og handling”. Denne startet opp i januar 2004. Her skulle man konkretisere verdivalgene fra fase 1 og ende opp med et planutkast. Den endelige lokaliseringen av storskolen ble også avgjort politisk i denne fasen. Fase 2 skulle være ferdig til sommeren 2004, men planutkastet kom likevel ikke på høring før slutten av november samme år. De fire arbeidsgruppene skulle jobbe i begge faser, i tillegg til at man skulle ha åpne folkemøter, prosesser med skolene, ungdomsrådet og deltagelse fra eldrerådet i kommunen. Denne oppgaven skal som vi har nevnt fokusere på de fire arbeidsgruppene.

5.2 Fase 1 – Mål, retningsvalg & enkeltprosjekter

Den første fasen startet opp 17. juni med et fellesmøte for alle gruppedeltagerne hvor de fikk presentert mye grunnleggende informasjon om planprosessen de skulle delta i. Etter den felles

sesjonen ble de første gruppevisse møtene arrangert. Videre i fasen skulle man så jobbe i de enkelte gruppene, i tillegg til at man hadde to fellesmøter til på tvers av gruppene.

Vi skal ta en kort gjennomgang av deltagere og temaer i gruppene i denne fasen. Gruppen *Byliv, kultur og idrett* bestod av tolv medlemmer, inkludert gruppelederen som var ansatt i kultur- og idrettsenheten i kommunen. Medlemmene kom ellers fra idrettsrådet og kulturrådet i kommunen, fra foreninger og dessuten noen deltagere man betegner som ”ressurspersoner”, det vil si de uten organisatorisk tilknytning. Bortsett fra gruppelederen og rektor ved Thor Heyerdahl videregående skole, var det i denne gruppen ingen som representerte offentlig sektor. Fokus i gruppen har vært ”byliv” og hva som må til for å skape mer aktivitet. Man har særlig arbeidet med kulturtilbud, utetilbud og å skape møteplasser og menneskemylder. En del fokus har vært på havneområdet og om man skulle flytte fergen og hva man skulle gjøre i havneområdet om man flyttet fergen. I tillegg til fellesmøtene hadde gruppen tre egne møter.

Gruppen *Grønnstruktur, friluftsliv, barn og unge* har hatt ti medlemmer, inkludert gruppeleder fra rådmannsfunksjonen i kommunen. Halvparten er fra den offentlige forvaltning, mens resten er fra foreninger, så som Bøkeskogen og Kilens venner, Turistforeningen, og ”ressurspersoner”. Gruppen har særlig jobbet med fortetting, fremkommelighet, rendyrking av det man karakteriserte som byens ”perler” og identitetskaping. En levekårsundersøkelse gjort av Statistisk sentralbyrå påpekte relativt dårlige levekår og oppvekstmiljø i Larvik sentrum og dette tok denne gruppen fatt i. I løpet av fasen har gruppen hatt tre møter i tillegg til at de har blitt konferert i forbindelse med skrivingen av det endelige dokumentet fra gruppen.

Gruppen *By- og senterstruktur* har også hatt ti medlemmer. Her var gruppelederen en ekstern konsulent som var innleid av kommunen for å være med på prosessen. Utenom lederen var fire av deltagerne fra offentlig forvaltning, mens de fem resterende kom fra vellag og handels- og næringsorganisasjonene, i tillegg til ”ressurspersoner”, i dette tilfellet en av byens større eiendomsmegleraktører. Gruppen har hatt fokus på avgrensning av senterstrukturen, miljøproblematikk, handel, nærings- og havneutvikling samt infrastruktur. Blant annet har man jobbet med defineringsen av et tydelig sentrum. Også denne gruppen har hatt tre møter.

Endelig har vi gruppen *Historiske Larvik*. Gruppelederen var på dette tidspunktet leder av kultur- og idrettsenheten i kommunen og dessuten kulturminnevernansvarlig i kommunen. Fire av deltagerne var fra forvaltningen. De som var hentet ”utenfra”, kom fra

interessegrupperinger som målbar verneinteresser samt ressurspersoner og vellagsrepresentanter. Gruppens skulle jobbe med kulturminner, kulturmiljø, byggeskikk, stedstilhørighet, identitet og estetikk. Man har satt opp visjoner for kulturminnearbeidet i Larvik, fokusert på forvaltning av fysiske objekter og miljøer basert på kunnskap og tradisjon knyttet til disse. Denne gruppen har hatt fire møter i tillegg til fellesmøtene.

Hver av de fire gruppene skulle ende opp med et dokument som beskrev de forskjellige valg, mål og beslutninger gruppene hadde tatt. Dette ble vedlagt kommunestyrets behandling av verdigrunlaget for det videre planarbeidet. På slutten av fasen hadde alle arbeidsgruppene en studietur til Århus hvor også formannskapet var med. Her ble det gjort gruppearbeid på båten med blant annet en evaluering av fase 1. I Århus var man på omvisninger som skulle gi inspirasjon og ideer til det videre arbeidet i Larvik. Fasen ble avsluttet i desember 2003.

5.3 Fase 2 – Plan og handling

Denne fasen startet i januar 2004. Man startet med omstrukturering av gruppene hvor man slo sammen de fire gruppene til tre som fikk nye navn: *Byliv og kompetanse*, som bestod av deltagerne fra de tidligere Bylivs- og Grønnstrukturgruppene. *Kulturmiljø og arkitektur*, som bestod av tidligere Historiske Larvik samt representanter fra Grønnstrukturgruppen. *By- og senterstruktur* beholdt navn og medlemmer, men fikk et tilsig fra Grønnstrukturgruppen. Omstruktureringen forklares ut fra administrative årsaker da flere av de tidligere gruppelederne ikke lenger kunne fortsette på grunn av andre oppgaver.

Utgangspunktet for fasen var at deltagerne skulle være med på konkretiseringsarbeidet som skulle føre frem til et planutkast. Da man begynte fasen, så man etter hvert at man ikke fikk den deltagelsesprosessen man opprinnelig hadde tenkt. I stedet for videre gruppearbeid hadde man noen få fellesmøter som bar mer preg av informasjon til deltagerne enn aktiv deltagelse fra deres side. Prosjektgruppen forklarer dette med at man innså at det å gjøre konkretisering og lage planutkast var et faglig arbeid. Man skulle tegne plan, jobbe med utforming, forholde seg til bestemmelser og juridiske forhold. Dette mente man deltagerne ikke hadde forutsetninger for å være med på da dette var en heldagsjobb og et faglig arbeid. Samtidig begynte man å få et økende tidspress i denne fasen på grunn av forsinkelser og at aktører i byen, hovedsakelig Næringsforeningen, presset på for å få ferdig byplanen. 23. november 2004 ble det første planutkastet fra prosjektgruppen lagt ut til offentlig høring.

6.0 Barrierer i samarbeidsprosessen – En analyse

6.1 Innledning

Vi har allerede gitt en grovmasket presentasjon av byplanprosessen i Larvik. I denne delen skal vi gå grundigere inn på samarbeidet i og på tvers av de enkelte gruppene. Vi skal analysere dette med sikte på å se og forklare hvilke hindringer og barrierer mot en oppnåelse av felles forståelse man støtte på i løpet av prosessen og om disse hindret konsensus eller ble overkommet. Vi starter med forarbeidet før fase 1. Hva var kommunens begrunnelse for bred deltagelse og hvem var det som deltok? Deretter ser vi på hva som har kjennetegnet dialogene i arbeidsgruppene. Neste skritt er å analysere det som skjedde i fase 2 og søke å forklare hvorfor den ble mindre vellykket sett fra et deltagerperspektiv.

6.2 Hvorfor deltagelse – Hvem skal delta?

6.2.1 Hvorfor bred deltagelse

Skal man forstå og forklare hvorfor deltagerutvelgelsen ble som den ble i Larvik må vi først gå tilbake til kommunens mål, med andre ord hva de ville oppnå med prosessen. Daværende prosjektleder begrunner den brede vektleggingen av deltagelse på to måter, for det første:

”[H]vis du har større ambisjoner, slik som vi, i forhold til demokratiutvikling så er PBL og prosessen rundt kommunedelplaner veldig egnede fordi i sånne prosesser kan du legge inn mye forvaltningskunnskap, trygghet og åpenhet til regimer og tiltro til endring. [...]. Man kan bruke det til en demokratiutviklingsprosess.”

Og for det andre:

”Vi er nødt til å bruke og få tatt ut den kunnskap og engasjement som ligger ute hos borgerne, for vi sitter ikke på all kunnskap, alle gode løsningene. [...]I tillegg blir gjennomføringskraften meget sterk...vi får forankret prosjektet skikkelig.”

Om vi går tilbake til utlegningen av samarbeidende planleggingsteori så vi at det var tre begrunnelser for en slike type prosess (Healey 1997). Disse går igjen hos prosjektlederen: Man ønsker demokratiutvikling, ta i bruk den lokale kunnskapen og dessuten få forankret prosjektet i samfunnet. Det er tydelig blant gruppelederne, som også satt i prosjektgruppen at

det ikke først og fremst var de demokratiske aspektene man var ute etter, men kunnskap. For eksempel sa gruppeleder i Historiske Larvik dette om hvorfor man gjorde prosessen så bred:

”[D]et var jo i denne prosessen først og fremst det å hente inn kunnskap fra disse personene [som var poenget].”

Det er også viktig å se på den demokrati-begrunnelsen prosjektlederen gav. Det er ikke snakk om en deltagerdemokratisk forståelse, demokratiutvikling settes synonymt med trygghet til regimer og tiltro til endring. Strengt tatt er mye i den demokratibegrunnelsen heller en *effektivitetsbegrunnelse* (Holsen og Swensen 1998). Det vil si at man ønsker å legitimere egen virksomhet og motvirke muligheter for senere konflikter og aksjoner. Vi kan konstatere at det var kunnskapsbegrunnelsen, for øvrig også en effektivitetsbegrunnelse, som var styrende for hvorfor man la til rette for en bred prosess. Dette fikk selvsagt en del konsekvenser for hvordan man gjennomførte prosessen både i forhold til utvelgelsen av deltagerne og i forhold til det som er knyttet til oppgavens problemstilling: Vektleggingen av felles forståelse og konsensus.

6.2.2 Deltagerkarakteristikker

Borger/kunnskap-perspektivet skulle medføre at man inntok et helhetlig, overordnet samfunnsperspektiv. Det medførte at man ikke ønsket et grunneierperspektiv i prosessen. Grunneiere må kunne kalles det Amdam og Amdam (2000) beskriver som ”part med sterk innvirkning” som kan sabotere senere. Vi finner deltagere med grunneierinteresser, de skulle bare ikke stille med et grunneierperspektiv. Representanter for de større grunneierinteressene tok ikke del i prosessen, for eksempel representanter fra Treschow-Fritzøe eller Color Line.

Kunnskapsperspektivet har også ført til at de som er representert ikke kan sies å være den ”gjengse” innbygger i den forstand at man bevisst har valgt ut deltagere med stor kapasitet og aktivt engasjement i og for byen. Kanskje tyder det på en litt snever forståelse av kunnskap. Også Larvik-borgere som ikke er spesielt aktive i politikk og foreninger, må i et lokal kunnskapsperspektiv sies å ha erfaringer og kunnskap om byen. Dette kan være et representasjonsproblem. Prosjektlederen la imidlertid vekt på at man valgte andre måter å tilnærme seg det vi kanskje kan kalle mer ”svake” grupperinger på¹¹. Ut fra

---

¹¹ Gjennom blant annet ungdomsråd, eldreråd og brukerpaneler.

kunnskapsperspektivet kan dette forsvares, men man kan ha mistet viktige nettverk i utviklingen av en felles forståelse og konsensus.

Det er deltagere fra et nokså bredt utvalg av organisasjoner og interesseområder:

Tabell 5. Oversikt over arbeidsgruppedeltagernes (utenom gruppeledere) bakgrunn

<p>Byliv, kultur og idrett:</p> <p>Ressurspersoner: 5 Kulturrådet: 2 Idrettsrådet: 2 Næringsorganisasjoner: 1</p>	<p>Grønnstruktur, barn og unge:</p> <p>Ressurspersoner: 1 Offentlig forvaltning: 4 Områdeorganisasjoner (vellag etc.): 2 Andre: 2 (Larvik og omegn turistforening)</p>
<p>By- og senterstruktur:</p> <p>Offentlig forvaltning: 4 Områdeorganisasjoner (vellag etc.): 2 Næringsorganisasjoner: 2 Ressurspersoner: 1</p>	<p>Historiske Larvik:</p> <p>Ressurspersoner: 3 Offentlig forvaltning: 3 Områdeorganisasjoner (vellag etc.): 2 Andre: 3 (Heyerdahl-instituttet, Fortidsminneforeningen og Samarbeidsutvalget for kulturvern)</p>

Så langt ser det også ut til at det er grupper med en mangfoldig sammensetning. Det man kan påpeke, er at deltagerne er sammensatt etter eget interesseområde og bakgrunn. Om man ikke hadde hatt møter på tvers, kunne dette betydd at det ville blitt vanskeligere å bygge nettverk på tvers av interesseområder. Det denne oppdelingen i grupper kan føre til er at man kan risikere *fire* forskjellige forståelseshorisonter. De tre fellesmøtene som ble arrangert kan ha bøtet på dette, da man fikk dialog på tvers av gruppene.

6.2.3 Konsensussøken

En åpenbar hindring for å få til felles forståelse og konsensus i en prosess er selvsagt at man ikke ser noe hensikt i å forsøke dette. Som vi så i presentasjonen, uttalte prosjektgruppen at det aldri var noe mål at man skulle oppnå konsensus. Man blir ikke opptatt av *meningsdannelse*, men heller å få frem allerede etablerte preferanser. Det er likevel ikke slik at problemstillingen allerede her enten har fått sitt svar, nødvendigvis, eller at den er uaktuell. Det er to grunner til dette: Dialogene i gruppene er lagt opp på en måte som på mange måter ligger opp til de krav samarbeidende planlegging setter. Når man gjør det, skal man jo få en situasjon hvor argumentene teller og enkelte vil oppleve å skifte syn. For det andre er det en

forskjell på hva prosjektledelsen har sagt at de har gjort og det gruppelederne *har* gjort. Man har sagt at man ikke ønsker konsensus, men flere av gruppelederne har søkt å få til enighet¹².

6.3 Fase 1

6.3.1 Det første møtet

Deltagerne ble samlet første gang 17. juni 2003. Da hadde man et fellesmøte hvor man ble presentert for prosessen før man gikk til de respektive gruppene og hadde de første gruppemøtene. Her skal vi ta for oss selve fellesmøtet.

Her fikk deltagerne presentert bakgrunnen for at man ønsket en kommunedelplan for Larvik by og de fikk vite hvorfor man ønsket deres medvirkning. De fikk klare beskjeder om rammebetingelsene for deres egen deltagelse. De skulle komme med innspill og bli hørt, men fikk ingen garanti for at det de kom frem til ville bli det endelige resultatet ettersom kommunestyret hadde det siste ordet. Som vi husker var Forester (1989) meget opptatt av informasjon i planleggingen. Deltagerne skal få vite om og forstå faktiske forhold. Om disse rammebetingelsene og mulighetene de hadde for å få delta ikke hadde blitt presentert ville det, om ikke underveis i prosessen så i alle fall senere, kunne forringe og ødelegge eventuelle resultater: Fikk de inntrykk av at de skulle *bestemme* for så å senere oppdage at de ikke får bestemme, ville resultatet fort bli fremmedgjøring og oppgitthet.

Deltagerne ble presentert for rådmannens bestilling til gruppene som bestod av fire punkter:

1. Innspill til mål/visjoner for en helhetlig byutvikling.
2. Sentrale retningsvalg som skal være styrende for fase 2.
3. Standpunkt i de tre lokaliseringssakene.
4. Vurdering av samspill mellom mål/retningsvalg og enkeltprosjekter.

Vi vet at til etisk-politiske og moralske diskurser stilles det krav om at de må innebære problemer med praktisk dømmekraft og at deltagerne må være berørt av disse. Praktisk dømmekraft innebærer at man ikke kan løse problemene med en teknisk eller ren instrumentell tilnærming. Om vi ser på det første og andre punktet, går det frem at vi har å gjøre med overordnede og styrende temaer som krever praktisk dømmekraft. Man lager ikke slike mål gjennom pragmatiske diskurser. Jeg vil karakterisere diskurser rundt punkt 1 og 2

---

¹² ”Enighet” er noe annet enn ”konsensus”. Enigheten man har prøvd å få til har blant annet vært kompromissformuleringer etc. Dette kommer vi tilbake til.

som *etisk-politiske*. Det er tale om å søke de overordnede mål som må drøftes ut fra hva man vil Larvik skal være og hvilke idealer og verdier man skal strebe etter. Det samme gjelder for så vidt punkt 3 og 4, da punkt 4 impliserer at man ser punkt 3 i sammenheng med punkt 1 og 2. Dermed er det i alle fall relevant at deltagerne skal være med i diskurser omkring dette. Det er diskurser som må ta utgangspunkt i en praktisk dømmekraft. Nå er dette nødvendigvis heller ikke helt entydig. Ofte finner man ikke disse diskursene rendyrket i en planleggingsprosess. En diskurs vil ofte være en blanding av pragmatiske og for eksempel etisk-politiske overveielser (Eriksen og Weigård 1999). For eksempel om man har et overordnet mål og ut fra dette målet finner ut at det er mest *hensiktsmessig* (pragmatisk diskurs) å legge for eksempel kulturhuset *der* i stedet for *der*. Om man møter interessekonflikter eller konflikter på tvers av de kulturelle dimensjoner, slik Healey antar at man finner, vil ikke den etisk-politiske diskurs heller holde og gruppene må over i moralske diskurser. Vi kan så langt konstatere at bestillingen til gruppene innebærer at de må gå inn i etisk-politiske og moralske diskurser og dermed dialog preget av kommunikativ handling. Amdam og Amdam mente også at det må være slik at deltagerne er berørte, slik at de er motiverte. I en byplanprosess kan dette med å være ”berørt” trekke ganske vidt. Alle deltagerne som ble dratt inn i prosessen kan på grunn av sitt engasjement for byen klart sies å være berørte.

6.3.2 Gruppe 1: Byliv, kultur og idrett

Vi skal nå se på de enkelte gruppene og begynner med gruppen *Byliv, kultur og idrett*. Temaene i gruppen har vært nokså vide. Gruppelederen opplevde det vanskelig å avgrense hva man egentlig skulle gjøre. Det som har særpreget mye av arbeidet er en ganske løs form:

”Jeg følte at det var ikke så mye spesifikt vi fikk, det var mye idédrøling og brainstorming og forholdsvis løs agenda på møtene vi hadde. Vi følte det sånn på de første møtene at det ble kastet mange baller rett og slett.” Deltager.

Formen synes å ha vært veldig fri i denne gruppen. Gruppelederen beskriver sin rolle som ”en slags sekretær”. Han mente hans rolle var å samle innspillene fra gruppen og notere underveis. Han sammenfattet referater fra hvert møte som ble sendt ut til deltagerne og gjennomgått som et slags diskusjonsgrunnlag for neste møte. Som ”sekretær” er man for så vidt ikke en ”leder” som styrer dialogene. Selv om slike dialoger skal være frie ved at deltagerne selv skal kunne ta initiativ til hva man taler om og hvordan, betyr ikke dette at den

som skal lede dialogene skal sette seg helt i bakgrunnen. Blant deltagerne var også opplevelsen at dette ble en noe passiv rolle:

”Han var vel bare en referatskriver...Han var ikke så veldig aktiv. Han kunne vel vært litt mer aktiv og dratt litt mer i tråder.” Deltager.

En dialog som opererer innenfor en veldig løs agenda hvor man hele tiden ”har mange baller i luften”, kan fungere meget godt som en åpningsfase hvor man er mest opptatt av å få frem innspill (Farner 2003). Det var tildels det man ønsket i prosessen fra prosjektgruppens side. Problemet er at hvis man aldri snevrer gruppearbeidet inn til mer spesifikke temaer, kan man få et problem med å drøfte de forskjellige temaene og sakene siden de hele tiden går om hverandre.

Det var en veldig engasjert gjeng der tilliten og tryggheten som er nødvendig i slike dialoger (Amdam og Amdam 2000) var tilstede allerede fra første møtet. Man trengte ikke gjøre noe annet enn å slippe løs diskusjonene. Det har mest sannsynlig med deltagerkarakteristikken å gjøre: Som vi har sett, ble det valgt ut kunnskapsrike og engasjerte mennesker. I denne gruppen var for eksempel fire deltagere fra kultur- og idrettsrådet. Det er altså tale om mennesker som tidligere har vært med på arenaer og sammenhenger hvor det å uttrykke seg er vanlig, endog påkrevd.

Gruppen er blitt opplevd som kreativ og inspirerende av flere. Et problem i forhold til diskurskravene kan være at man opplever at noen dominerer, mens andre blir mer tilbaketrukket. Dette opplevde ikke gruppelederen som noe stort problem, men han sier:

”Nå var det en som jobbet profesjonelt med byutvikling i gruppen, mens andre driver med musikkorps og lignende, så det er noe med å formulere seg og ordlegge seg i den sammenhengen som kan virke overstyrende, men i og med at jeg hele tiden noterte...ganske ukritisk noterte alt som ble sagt og ramset det opp etterpå så følte jeg at alle fikk sine synspunkter frem.” Gruppeleder.

At en person som har en profesjonell bakgrunn innen byutvikling gjerne kan vektlegges mer enn andre, kan være en potensiell barriere for rasjonell konsensus. Det vi har å gjøre med, kan da være det Forester (1989) kaller en nødvendig og strukturell forstyrrelse basert på ulik

kunnskap på grunn av arbeidsdelingen i samfunnet. Gruppelederen søkte å løse dette med å hele tiden notere alt som ble sagt uansett hvem som sa det. Dette fører jo til en demokratisering der alt som blir sagt kommer med, men dette kan vi kalle en ”kvantitativ” mer enn en ”kvalitativ” demokratisering. Det som kan innvendes, er at alle får sagt sitt, men at i det temaet denne ”profesjonelle” deltageren taler om så kan hans profesjonelle kunnskap verdsettes mer enn andres kunnskap. Hans posisjon og den makt som ligger i ”profesjonell”, kan definere hva som er viktig kunnskap og viktige argumenter (McGuirk 2001). Så selv om alle kommer til ordet, vil kanskje en felles forståelse og enighet omkring det byutvikleren taler om bli definert ut fra hans kunnskaps/rasjonalitetssystem. En deltager bemerket også at vedkommende deltager som har jobbet med byutvikling ble hørt og lyttet på. Deltageren ville ikke være med på at dette dreide seg om en form for dominans, men heller gode argumenter man kunne ta til seg. Deltageren påpekte nemlig at det gikk andre veien også:

”Han var veldig flink faglig og la frem mange gode argumenter som vi tok til oss. Så hadde vi lokalkunnskap som kunne korrigere da, kan man si.” Deltager.

Dermed ser vi at de ulike kunnskapsformer ikke preges av den enes dominans over den andre i dette tilfellet, slik McGuirk postulerer, men at de heller korrigerer hverandre, slik Healey mener de skal.

McGuirk (2001) postulerer at deltagerne i en slik gruppe ikke vil gå inn i helhetlige og generelle dialoger, men heller jobbe for spesifikke interesser. I denne gruppen har det stort sett ikke vært noe problem å holde seg på det helhetlige nivå, som man jo fra prosjektgruppen vektla tydelig, men det var ikke alle deltagerne som hele tiden var med på den linjen:

”De som var fra idrettsrådet, tenkte ofte seg selv som talsmenn for idrettsrådet. [...] I diskusjoner ble det sagt at de måtte forholde seg til det idrettsrådet hadde valgt...de følte vel innimellom at de var bundet av det idrettsrådet hadde sagt i andre saker.”
Gruppeleder.

Om man skal være helt bundet av dem man representerer, som man i denne prosessen egentlig ikke var ment å representere, vil de etablerte posisjonene ikke overskrides. Dette impliserer jo også at man ikke bare har hatt den løse brainstormingen som vi så at noen mente det bar mye preg av, men også reelle diskusjoner. I den konkrete saken gruppelederen refererer til ovenfor

var det lokaliseringen av den nye storskolen det gjaldt. De diskusjoner og uenigheter man hadde i denne gruppen dreide seg også i stor grad om akkurat disse tingene. I de sakene der det var uenighet, sa gruppelederen at han ikke var ute etter å skape en total enighet først, men på direkte spørsmål senere om han prøvde å få folk enige, svarer han:

”Nei...formulere ting som gjør at det er spiselig for alle. [...]Det har nok gått mer på nyanser i meninger. Mer enn uenighet ha det nok gått på kunnskapsnivå om saken.”

Gruppeleder, Byliv, kultur og idrett

Dette virker noe tvetydig. Først sier man at man ikke ønsket å skape enighet, så sier man at man formulerer det slik at det ble spiselig for alle, for så å si at det ikke har dreiet seg om uenighet i seg selv, men om kunnskapsnivå. Ut fra de andre deltagerne kan det virke som om det riktige er at det kan ha vært en blanding av alle disse tre. Det mest åpenbare problemet slik jeg ser det i denne sammenhengen, er disse formuleringene som skulle gjøre ting ”spiselige”. I stedet for å søke en reell enighet eller klargjøre forskjellene, lager man eufemismer og dekker over uenigheter. Det blir således hverken fugl eller fisk, og det vil mest sannsynlig slå tilbake senere og ikke føre til forankring av hva man skal gjøre i Larvik fremover. Samtidig har deltagerne opplevd at de har tilnærmet seg andre og skiftet mening om saker. De forklarer dette med at man utveksler kunnskap og at dette fører til enighet. Det er ikke tale om en ren kunnskapstransaksjon, innenfor samme forståelsesform, men en utvikling av økt forståelse på tvers av nettverk og forståelsesformer, slik Healey (1997) er opptatt av. Informanter har artikulert at de har fått øye på andre måter å *forstå* og se ting på som har gjort at de forandret syn.

På slutten av fasen opplevde gruppen at det var veldig sammenfallende syn og det endelige dokumentet viser ikke noen form for uenighet. Betyr dette at denne gruppen har skapt en felles forståelse og konsensus? Jeg tror vi kan si at man delvis hadde tilnærminger på tvers av forståelsesformer, men at det også delvis skyldes andre forhold. Vi kan ikke akkurat karakterisere de formuleringene som skulle gjøre ting ”spiselige”, for konsensus og felles forståelse. Det dreier seg mer om å skyve problemene foran seg. Det er altså således en del ting det ikke *er* reell enighet på og der har man, i stedet for å synliggjøre hvor det er uenighet, mørklagt det. Dessuten har den harmonien denne gruppen delvis har opplevd sammenheng med hva slags saker man har diskutert og måten man gjorde det på:

”Det er jo ikke så veldig mye byliv her og alle positive innspill eller alle ideer ble sett på som veldig positive og berikende egentlig. Og så fikk man senere sortere ut. En del ting har jo store økonomiske konsekvenser.” Deltager.

Slik sett ble en del av dialogen en måte å åpne opp for de gode ideer om hvordan man kan få til det mennesker flest synes er positivt. Så lukket man ikke dialogen for å prioritere noe av det. Da ville man nok i større grad fått reelle motsetninger (Farner 2003).

Nå har vi hatt en gjennomgang av svakheter eller kjennetegn som tyder på at man ikke fikk reelle konsensuser og felles forståelser. Da er det viktig å minne om at det til dels likevel *har vært utvikling av felles forståelse og tilnærminger på tvers av nettverk* i denne gruppen. Vi sitter ikke her igjen med en entydig ”Healey og Amdam har rett”- eller ”McGuirk og Flyvbjerg har rett”-situasjon. Praksis viser seg i denne gruppen å være noe mer nyansert.

6.3.3 Gruppe 2: Grønnstruktur, friluftsliv, barn og unge

Gruppelederen i denne gruppen var den gruppelederen som var mest bevisst i forhold til sin egen rolle som gruppeleder og den som hadde mest erfaring med slikt arbeid fra før. Hun var særlig opptatt av at mye av grunnlaget for samarbeidet i gruppen ble lagt på det første møtet:

”Jeg tenker på hvem som kommer og lager for meg selv en plan... jeg lar dem presentere seg for å finne ut av hva slags forventninger de har til prosessen. For det er litt viktig å få avklart slik at de ikke går inn og tror de her kan få gjort alt. Og så se litt på hva slags kompetanse gruppen har for å se om det var noen mangler.”
Gruppeleder.

Disse første forberedelsene er viktig for resten av prosessen. Selv om diskurskravene er universelle, er de samtidig såpass abstrakte at praksis vil være avhengig av konteksten. Derfor er det viktig å legge opplegget opp etter hvem som deltar slik gruppelederen her gjorde. Også presentasjonen for å finne ut av forventninger er viktige slik at man får korrigert feilaktige oppfatninger (Forester 1989). Å avklare at man ikke får gjort ”alt” fører også til at dialogene ikke blir så altomfattende og svevende som de til tider ble i *Bylivgruppen*. Å se etter medlemmenes kompetanse for å finne ut sammen med dem om noen mangler, er også helt i tråd med diskurskrav (Eriksen og Weigård 1999): Her ble det gitt rom for deltagerne til å selv komme med forslag om hva som mangler. Her gikk man også da på *kunnskapskriteriet* i

forhold til dette. Deltagerne kom ikke på noen de savnet i forhold til dette. Det har igjen noe med hva man legger i ”kunnskap”. Så vidt jeg kan se er for eksempel ingen i denne gruppen representanter for de beboerne i Larvik sentrum som i følge SSB har dårlige oppvekst- og levevilkår. Det kunne vært naturlig at disse har kunnskap om sin situasjon som ingen i denne gruppen har? I det endelige dokumentet ble det påpekt at fraværet av grunneiere var en svakhet i denne gruppen. Deltagerne fikk ikke trukket inn flere grunneiere, selv om noen av dem ønsket det og følte behov for det. Den videre gangen i det første møtet sier også mye om måten gruppelederen og gruppen jobbet på her:

”Så lagde jeg en idédugnad hvor de bare jobbet litt sånn for seg selv med utgangspunkt i eget ståsted og erfaring. [...] Slik at folk kommer i fokus og kanskje bruker ett par, tre minutter på det og så får ned noen refleksjoner på et ark.”
Gruppeleder.

I denne gruppen var det noen av deltagerne som selv ikke helt oppfattet at de hadde noe å bidra med da de ble spurt om å være med i prosessen. De ble med likevel. Da var det viktig å etablere en tillit og en trygghet for at alle skulle ha en reell lik adgang i dialogen. Slik er den ”rolige” starten man hadde her, med individuelle idédugnader der folk tar utgangspunkt i egen erfaring for å vise at alle har noe å bidra med, en fornuftig måte å gjøre det på. Det gjør det lettere for dem som var usikre og mindre erfarne med denne arbeidsformen å se at deres erfaring er verdt noe. Nettopp det at folk skulle oppleve at dere kunnskap og erfaring var viktig, la gruppelederen vekt på:

”Det å lage settingen gjør at ideene og innspillene kommer. Det legger jeg mye vekt på for da vet jeg at jeg får innspill og da føler folk at de har kompetanse på det de kommer med. Så min rolle var liksom ikke å styre, min rolle var å få de til å boble. Å spille på de som er med. Og det tror jeg at jeg lyktes med.” Gruppeleder.

Også denne gruppelederen sier eksplisitt at hun ikke skulle ”styre”. Dette er riktig i den forstand at hun ikke skulle ta over dialogene og bestemme alt. Men det å lage en slik setting, det er styring det også. Å ikke styre betyr bare å slippe alt løs. Da skaper man ikke tillit og trygghet. Frie, likeverdige dialoger trenger styring. Og å styre det har gruppelederen gjort. Etter hvert ble arbeidet løsere, men det var hele tiden fokus på at alle skulle føle at de var delaktige og hadde lagt noe i potten. At de kom til ordet.

Informantene gir inntrykk av at gruppelederen har lyktes meget godt. De forteller om en fin atmosfære og et godt samarbeid og gir gruppelederen æren for dette. Klimaet var tillitsfullt og ingen av deltagerne opplevde situasjoner hvor man ikke ble tatt på alvor, eller hvor noen dominerte mens andre ikke slapp til. Folk var trygge og da kom innspillene og kreativiteten. På selve de krav som stilles til dialogene om gjensidig respekt og lytting, om fravær av manipulasjon og dominans er det denne gruppen som klarest kommer best ut. Dette kan forklares ut fra den bevisste rollen gruppelederen inntok og hennes måte å styre gruppen på. Amdam og Amdam (2000) påpeker at mellompersonen som leder dialogen må være kompetent og tillitsvekkende for at det skal fungere. Denne påstanden blir styrket av erfaringene fra denne gruppen.

Man har oppnådd et likeverdig samarbeid i denne gruppen. Der det ser ut til at man har hatt respekt for hverandre på tvers av interesser og organisasjoner. Innad i gruppen finner vi i denne fasen ikke noen av de kritiske punkter og barrierer som Flyvbjerg (1991a/b), McGuirk (2001) og Forester (1989) mener kan oppstå.

Betyr det at gruppen har fått til en felles forståelse og konsensus? Det som det særlig var uenighet om i utgangspunktet, var også i denne sammenhengen de tre lokaliseringssakene. Tross den gode rammen gruppen hadde, har man heller ikke kommet frem til enighet om disse sakene. Til forskjell fra forrige gruppe har man artikulert uenigheten i det endelige dokumentet. Det som har hindret enighet er utgangspunktet for hele prosessen: At man ikke har forsøkt å få det. Om ikke det er optimalt i forhold til de normer man setter i samarbeidende planleggingsteori, er det i alle fall bedre å vise uenighet enn å forsøke å skyve den under teppet. Da får man frem alle synene. Å forsøke å mørklegge uenighet blir jo heller en dominansform i seg selv: Da er man nødt til å undertrykke eller stilltie noen eller alle de divergerende oppfatninger.

6.3.4 Gruppe 3: By- og senterstruktur

Denne gruppen hadde mange temaer den skulle innom. Dette kunne borge for at man fikk det problemet *Bylivgruppen* var noe preget av, nemlig at det var ”mange baller i luften” samtidig. Slik ble det ikke. Forskjellen er at her er møtene strukturert i en mye sterkere grad – kanskje sterkest av alle gruppene. Gruppelederen satte opp det han så på som sentrale problemstillinger, lagde problemnotater hvor han drøftet og problematiserte problemstillingene og av og til også kom med forslag på konklusjoner.

En så sterk styring kan hindre deltageres muligheter til å uttrykke holdninger, behov og ønsker om det *de* er opptatt av. Muligheten er til stede for at dette kunne føre til at diskurskrav ikke ble oppnådd. Gruppelederen begrunner denne styringen nettopp med at det var så mye man skulle gjennom og at man derfor måtte komme i gang fort. De grep som ble gjort for å innfri diskurskravene, er at man i gruppen diskuterte hvorvidt disse problemstillingene var riktig formulerte og relevante. Deltagerne fikk også selv velge hvilke de skulle ta utgangspunkt i. Likevel kommer man ikke bort fra at notater som blir laget på forhånd vil kunne bli styrende og igjen preget av hva gruppelederen ut fra sitt kunnskaps/rasjonalitetssystem opplevde som viktig (McGuirk 2001).

Deltagerne er svært fornøyd med måten gruppelederen la opp arbeid på og opplever at de har hatt muligheter til å gi innspill til hva gruppen skulle fokusere på. Opplevelsen var således at dette ble et likeverdig, gjensidig forhold. Dog skal man ikke underslå den makt som ligger i å skrive problemnotater på denne måten, for man blir uansett en viktig premissleverandør for dialogen. På den annen side skal man heller ikke overvurdere det av to grunner: For det første var det gitt temaer de skulle jobbe innenfor uansett og denne struktureringen førte til at man ikke fikk utflytende diskusjoner som ikke førte til noe som helst. For det andre er denne gruppen i all hovedsak preget av spesielt ressurssterke deltagere, som mest sannsynlig vil kunne ha artikulert og fått gjennomslag for misnøye om det hadde vært det. Her var det næringslivsfolk og tidligere politikere. Faren hadde vært større i en gruppe av deltagere med mindre tyngde.

Mine informanter opplevde gruppelederen som lyttende, åpen og inkluderende. Selv var han opptatt av å hele tiden informere dem om hvor man stod i prosessen og hva som var veien videre. Dette fører til oversikt og danner grunnlaget for gode dialoger. Gruppen jobbet i plenum og klimaet var, i følge mine informanter, løsningsorientert, godt og tillitsfullt. Deltagerne påpeker også at diskusjonene kom fort i gang siden de var veldig engasjerte fra før. Under selve diskusjonene styrte gruppelederen slik at alle kom til ordet, noe han lyktes med, i følge mine informanter. Han stilte også kritiske spørsmål til deltagerne ”for å prøve argumentasjonen deres”, som han sa. Det er en viktig del av gruppelederrollen: Gjennom å ikke bare passivt ta i mot og konstatere det som blir sagt, bør man delta og være kritisk for å på den måten se til at de fire gyldighetskravene blir oppfylt (Forester 1989). Slike typer manipulasjon opplevde man lite av:

”Jeg merket ikke noen tunge strømninger av ubehag som det kan være hvis det er noe vikarierende motiver, ikke sant. Hvis du vet at de har noen underliggende motiver. Det virket forholdsvis renhårig og dermed ble stemningen god.” Gruppeleder.

Å dra frem de stille var heller ingen stor problemstilling i gruppen, for her satt mennesker som var veldig ”taletrengte”. Det som nevnes er at en av deltagerne til tider havnet litt utenfor. Vedkommende var i følge de andre mest opptatt av det de kaller særinteresser for Torstrand, som vedkommende var vellagsrepresentant for, og ikke helt med på det overordnede, helhetlige perspektivet man var ment å ha her. Det førte også til at man ikke ønsket å ha med enkelte av de tingene deltageren fremsatte, fordi man oppfattet det som en *særinteresse* og ikke *helhetsinteresse*. Dette er den samme problemstilling vi fant i *bylivgruppen* og den krever en kommentar. Både Forester (1989) og Flyvbjerg (1991b) er opptatt av at særinteresser kan presenteres som helhetsinteresser gjennom rasjonaliseringsprosesser, altså en systematisk/strukturell, unødvendig forstyrrelse i Foresters (op.cit.) vokabular. Om det man ønsker for Torstrand går utover Larvik by som *helhet* er det tale om å la særhet gå foran helhet. Men i dette tilfellet kan det likeså gjerne være tale om at deltageren ønsket å ta opp ting om Torstrand som *ikke* går utover Larvik by som helhet. Da snakker vi ikke om å sette særhet foran helhet, men å være opptatt av stedet man bor. Å avfeie dette som særinteresser er en måte å definere *helhet* på som øver dominans over vedkommende deltagers ønske om å uttrykke holdninger, behov og ønsker for Torstrand. Om denne logikken følges fullt ut kunne man ikke talt om spesifikke områder, så som Hammerdalen, Torget eller Nansetgaten. Det gjorde man jo. Om vi da samtidig husker deltagersosiologien for øvrig i denne gruppen: Næringsinteresser og tidligere politikere (fra Høyre) og at Torstrand er arbeiderstrøket i byen, kan man forsiktig foreslå at vi her *kan* ha å gjøre med en rasjonalisering av hva som teller som helhet og hva som teller som særhet. Jeg må påpeke at empirien er svak på dette punktet, men for å foregripe begivenhetene kan det i alle fall sies at det i så fall faller inn i et mønster.

Dette var et enkelttilfelle. Generelt sett lignet denne gruppen på mye av det samme ”klima” som *Grønnstrukturgruppen*: godt klima og likeverdige dialoger. Ble det etablert en felles forståelse på tvers av nettverk og konsensus om sakene? I det endelige dokumentet er det bare én dissens, der havnesjefen, som var deltager, tok dissens på flyttingen av fergen. Alle deltagerne har skiftet syn eller opplevd tilnærminger når de ble møtt med bedre argumenter:

”Altså...det skjer hele tiden når du sitter sammen med andre mennesker. Det er jo kommunikasjonens sentrum...du risikerer jo hele tiden å nyansere ditt eget syn.”
Deltager.

Dette er jo Habermas i to setninger! En annen deltager forteller om et eksempel hvor man tilnærmet seg hverandre:

”Vi hadde blant annet Nansetgaten som jeg husker vi hadde en god debatt på. For der var vi litt sånn...vi ønsket jo den som den flotte innfartsåren til sentrum. Og gjøre det klart at vi ikke ønsket næringsvirksomhet der. Men da ble det jo litt touchy. Så det vi landet på var at det skal være den store innfartsgaten, men med mulighet for enkel næringsvirksomhet.” Deltager.

Gruppelederen var også opptatt av at man fikk mye enighet og at de fleste eventuelle konflikter ble klargjort før det endelige dokumentet ble skrevet. Dog er det ikke helt entydig i denne gruppen heller. Blant annet har vi en deltager som forteller følgende:

”Altså det er veldig uvanlig at noen i en sånn gruppe som dette tar dissens. Det blir et sånn konformitetspress. Enighetspress og hvis du er uenig så reformulerer du deg litt...og så blir det ikke så galt for de andre.” Deltager.

Her ser vi den tvetydigheten prosessen er preget av: Målet var ikke enighet, likevel har gruppearbeidet i det minste hatt en implisitt norm om å oppnå enighet. Denne enighetsnormen, som jo ligger sterkt i samarbeidende planleggingsteori, blir slik det presenteres i det siste sitatet repressiv i den forstand at folk her har føyd seg, ikke på grunn av de bedre argument, men på grunn av *forventningen* om enighet. Det vi har sett på nå gjelder enkeltsaker, stort sett. Hva med en overordnet felles forståelse av hvor Larvik skal gå? Den hadde man nok litt i fra før. Gruppen har, om man ser bortsett fra Torstrand-deltageren, vært en nokså homogen gruppe av folk som delvis deltar i de samme organisasjoner.

Således var det kanskje ikke den store felles forståelsen å *utvikle* her, det betyr jo ikke at alle var enige om alt, men at grunnlagsverdiene og måter å forstå på stort sett har vært den samme. Det har igjen sammenheng med formålet for prosessen: Kunnskap. Ut fra det formål har gruppen fungert bra. Det var jo en gruppe med kunnskapsrike og engasjerte mennesker som

har jobbet godt og kreativt. Ser man det med Healeys perspektiv blir homogeniteten en barriere mot en *videre* utvikling av felles forståelse mellom nettverk og verdisystemer. Ett av hovedformålene med å gjøre slike prosesser, i flg. Healey (1997), blir dermed borte.

6.3.5 Gruppe 4: Historiske Larvik

Gruppelederen mente hennes rolle bestod i å åpne opp for en god debatt i gruppen på bakgrunn av formålet om å hente inn kunnskap. Planen var å bruke de første møtene til å se an temperaturen, hvem som tok ordet og hvordan medlemmer i gruppen forholdt seg til hverandre for deretter å finne frem til en arbeidsform. På det første møtet blir ikke ting helt som planlagt:

”Det første møtet ble nesten en katastrofe. [...] Der var det en person som tok helt av og satte i gang med systemkritikken med en gang. Og det blir jo veldig vanskelig for resten, ikke sant. Når en sier at det vi driver med egentlig bare er tull og egentlig er Larvik kommune bare negativ og dette kommer ikke til å føre til noen ting. Til slutt bad jeg vedkommende enten å stoppe eller gå. Altså et ultimatum.” Gruppeleder.

Deltagerne opplever at denne episoden ble taklet godt og at de gikk ut av det som likeverdige. Dessuten opplevde gruppelederen, som selv mente det ikke var et lurt trekk, at vedkommende ble en av hennes støttespillere i resten av prosessen. Det er tydelig at man har hatt en ”historie” fra tidligere og at deltagerens tillit til kommunen var tynnslitt. Vi skal ikke dvele ved denne historien, men det interessante er at gruppelederen *har* taklet det på en god måte. Selv opplevde hun vel at dette ble en type ”møteledermakt” hun i utgangspunktet ikke hadde tenkt å bruke. Igjen ser vi at noen av gruppelederne er skeptisk til å styre og lede, og igjen må det påpekes at å være gruppeleder i slike dialoger *ikke* innebærer fravær av styring. Tvert i mot skal man, i følge Forester, aktivt gå inn og forhindre at kommunikasjon forvrenges (Forester 1989). Når en deltager tar over et møte, attpå til det første, på denne måten, må man gripe inn. Ultimatumet som ble stilt, kan jo ikke karakteriseres som argumentenes makt, men gruppeleders makt til å inkludere/ekskludere folk. Om vedkommende hadde gått hadde situasjonen vært en annen. Derfor var det en risiko man tok. Om man skulle gjort det annerledes måtte det være at gruppelederen og eventuelt prosjektleder hadde hatt en samtale med vedkommende *alene* hvor man søkte å komme frem til en løsning som ikke innebar bruk av ultimatum. Nå er det selvsagt lett å si dette når man vurderer hendelsen nesten tre år etter

og ikke befinner seg i ”kampens hete”. Da deltageren likevel *ble* må det skyldes at man klarte å legge den tidligere situasjonen bak seg.

Man fikk ikke mange flere slike konfrontasjoner senere i gruppearbeidet. Noen forteller om en godt styrt prosess der gruppeleder var lyttende, gav gode tilbakemeldinger og dro frem de som ikke hadde så lett for å ta ordet. De fleste mener dette, men noen opplevde likevel enkelte ting som problematisk. Blant annet at man hadde den gruppelederen man hadde, ikke fordi hun ikke var flink, men fordi hun hadde vært så markert på kulturminnevernfeltet fra før. Hun fikk for mange roller, syntes noen. Hun hadde sin ”historie”, skulle være kompetansehever, sekretær, leder og konfliktløser og dette mener en deltager ble uheldig for prosessen. Amdam og Amdam (2000) mener gruppelederen skal være en villig, kompetent, tillitsvekkende og nøytral tredjepart. Hendelsen på det første møtet og det at deltagerne opplevde det problematisk med de mange rollene tyder på at denne gruppelederen ikke har vært opplevd slik. Det løste seg på det første møtet, men enkelte opplevde at problemet kom tilbake senere.

Etter hvert opplevde noen deltagere at diskusjonen dreide seg mye om vern av hus og at denne problematikken kom mest i fokus. Blant de av deltagerne som ikke hadde dette som sin hovedinteresse ble engasjementet da noe dalende. Jeg spurte om gruppelederen hadde rom for å ta opp slike problemer og da sier en av deltagerne at det var det, men:

”Det var kraftige folk der. Som ikke sparer seg for å behandle både personer og interesser alt i en grøt.” Deltager.

En gruppeleder skal nettopp være den som ser når noe tar overhånd og også se situasjoner der noen avstår fra å ta opp ting på grunn av frykt for ubehagelige reaksjoner fra andre deltagere. Dette er jo ikke en maktfri dialog, men heller preget av at deltagerne ikke adopterer en praksis preget av respektfull lytting og respekt for hverandres verdisystemer (McGuirk 2001). Her skal gruppelederen intervensere og slå ned på dette (Forester 1989). Så gruppelederen dette?

”Ja, jeg vil nok...nei...altså hun hadde en så vanskelig situasjon...for det at hun har jo også vært en markert person på kulturminnevern på mange måter ved at hun har hatt den jobben hun har hatt...så hun prøvde vel så godt hun kunne å være diplomatisk...overfor de...der faren for ubehageligheter ble størst.” Deltager.

Om gruppelederen selv har søkt å være nøytral har ikke alle deltagerne hatt tillit til at det var så, men heller ment det ble så vanskelig at enkeltfraksjoner i gruppen på mange måter ble styrende for hva man diskuterte. Noen deltageres praksis i gruppene ble preget av strategiske handlinger der man fikk diskusjonene til å dreie seg om sine temaer og der deres måte å være på hindret andre deltagere fra å kunne problematisere og uttrykke sine holdninger, behov og ønsker. I stedet for å løse det gjennom å gjøre om på hele gruppens måte å jobbe på og å se til at alle deltagerne følte trygghet i en plenumssituasjon, gjorde man det på den måten at man delte opp i mindre grupper der de som ville jobbe med hus jobbet med det, mens andre fikk jobbe med det de var mest interessert i. I stedet for å konfrontere den maktutøvelsen som finner sted i gruppedynamikken søker man heller å unngå den. Resultatet ble at de forskjellige posisjonene ikke møttes til dialog, men jobbet hver for seg. De posisjoner som utarter seg her handler ikke bare om tema. Oppdelingen bærer også preg av at de som er mest engasjert på vernefronten jobbet for seg mens de som selv mener de søker en vern/utvikling-posisjon jobbet for seg. Dermed hindres muligheten til å utvikle felles forståelse og konsensus som kunne ha funnet sted om man hadde grepet maktutøvelsen ved roten.

Samtidig med dette mener man likevel at det var god stemning i gruppen. Noen mener det var avhengig av hvem som var til stede og hvem som ikke var det. Dog er det ikke til å skyve under en stol at man i denne gruppen finner mye større friksjoner mellom deltagerne enn i de andre gruppene, noe disse to sitatene er talende eksempler på:

”Det var noen i den gruppen som var tilnærmet fundamentalistiske av å bevare...og det var bare det de var opptatt av. De var ikke opptatt av utvikling av byen[...]. Og da blir det litt endimensjonalt etter min mening.” Deltager.

”Jeg tar jo ikke [vedkommende] på alvor. Det er vel ikke mer å si om det. [...] Det er ikke noe måtehold. Ikke noe. Det er ikke noe poeng i det. Det kunne blitt debatter der, men det ble det ikke.” Deltager.

Det var med andre ord klare verdimotsetninger i gruppen. Det er snakk om nokså tradisjonelle motsetninger mellom deltagere som er veldig på vernesiden og de som ønsker kombinasjonen vern/utvikling. Det var en situasjon uten noen spesiell respekt for hverandres verdisystemer. Arbeidet i gruppen har delvis vært preget av dominans, taktikk og strategiske handlinger knyttet til de allerede etablerte posisjoner (McGuirk op.cit.).

Når det endelige dokumentet i liten grad artikulere noen uenighet, har det å gjøre med det siste sitatet: Det ble ikke debatter. Det kan skyldes den fraksjoneringen man fikk gjennom å dele opp gruppen etter temaer/posisjoner. Det umuliggjorde en utvikling av forståelse på tvers av de kulturelle formasjonene og nettverkene (Healey 1997). En utvikling som i utgangspunktet var vanskelig i denne gruppen på grunn av at dialogene som var på tvers av interesser var preget av en dialogform som ikke alle deltagerne følte seg trygge i.

En slik prosess skal jo kunne skape nye relasjonelle linker. I denne gruppen har faktisk relasjoner mellom deltagere blitt oppløst som en følge av prosessen. Gruppelederen sa at debattene var ”friske” og ikke mer enn man måtte tåle. Flere deltagere mente også at det var en god dialog. Problemet var at dette ikke gjaldt *alle*, noen ”tålte” dem ikke. Man klarte ikke å skape en dialogform som *alle* følte seg vel i og det kan ha sammenheng med forskjellig kultur på dialogpraksiser som ikke ble erkjent (Healey 1997). Dermed fikk man debattformer hvor enkelte dominerte, mens andre ble passive. De institusjonelle og administrative rammer gruppelederen var konstituert i og ”historien” hun bar på kan ha ført til at hun ikke ønsket konfrontasjon med enkelte – kanskje med konfrontasjonen på det første møtet i minne.

6.4 Storskoledebatten – ”Greven” versus ”proletariatet”?

6.4.1 Innledning

Hvorfor et eget kapittel om storskolen? I denne saken var det særlig diskusjon og uenighet i gruppene. Dessuten berører denne diskusjonen de forskjellige kulturelle/sosiale posisjoner som virket i dialogen, nettopp de posisjoner vi beskrev i kapittel 4, som knytter seg til Treschow og byens historie. Vi så også i kapittel 4 at det politiske Larvik har vært preget av en del politiske omkamper. Flere av deltagerne jeg har snakket med, har også påpekt dette som et mindre heldig trekk ved Larviks politikk. Gjennom moralske diskurser i storskoledebatten kunne man, i følge Healey, kanskje overkommet disse posisjonene og etablert nye, felles forståelsesrammer som kunne forhindre noen av disse omkampene.

6.4.2 Storskolediskusjonen – eller historien om Greven, fiffen og proletariatet

Det overordnede målet man var enige om, var at sentrum skulle utvikles mellom Torget og Indre Havn/Hammerdalen. Det vil si området hvor fergen er i dag og hvor gruppedeltagerne ønsket at det nye kulturhuset skulle ligge. Det var et relativt stort flertall blant gruppedeltagerne for å flytte fergen, uten at alle var enige. Storskolediskusjonen borget nok

for større diskusjoner i gruppene. Her var det tale om tre alternativer. Det ene var på Mesterfjellet som ikke ble ansett som noen god løsning av noen i gruppene. Det var om de to andre løsningene diskusjonen stod: Fram, som ligger på Torstrand, som vi husker var et tradisjonelt arbeiderstrøk, og Hammerdalen som vi husker er Treschow-Fritzøes område hvor de har drevet med industri og nå ønsket å videreutvikle etter industriens nedgang.

I den endelige beslutningen var det fylkeskommunen som hadde det endelige ordet, men det ble det lagt opp til at man skulle følge vedtaket de folkevalgte i kommunen gjorde. Det ble gjort en del faglige utredninger på både kommunalt og fylkeskommunalt nivå. Vi kan sette opp hovedtrekkene fra disse i en tabell:

Tabell 6. Alternativ som kom best ut i forhold til forskjellige områder i faglige utredninger:

TEMAOMRÅDE	FRAM	HAMMERDALEN
Pedagogikk	<i>Negativ</i> (for langt fra sentrum, mindre muligheter for samhandling med andre aktører)	Positiv
Byutvikling	<i>Negativ</i> (ingen styrking og aktivisering av Larvik sentrum, lite synlig anlegg og tar ikke ut potensialet som ligger i investeringen)	<i>Positiv</i> (kan styrke kollektivtrafikktilbudet, økonomi- og samfunnsgevinster i sambruk/samhandling med flere kultur- og næringsinstitusjoner)
Sambruk og samarbeid	<i>Positiv</i> (Åpner for samarbeid med IF Fram om bruk av idrettshall)	<i>Positiv</i> (Gjensidig styrking mellom skole og kulturhus. Samhandling mellom skolen, kulturhuset, lokale nærings-, kompetanse- og kulturinstitusjoner)
Kulturminner	<i>Positiv</i> (Ingen trusel)	<i>Positiv</i> (Med forbehold om ikke for høy utbygging og ikke kveling av Tollboden)
Trafikk og infrastruktur	<i>Negativ</i> (Minst sentral i forhold til gang- og sykkelavstand. Må betjenes av eget skolebusstilbud)	<i>Positiv</i> (Sentralt i forhold til gang- og sykkelavstand. Dekkes av eksisterende kollektivrunder)
Økonomi	<i>Negativ</i>	<i>Positiv</i> (Redusering av totale fylkeskommunale investeringer med anslagsvis 50 millioner i forhold til de andre alternativene)
Miljøproblematikk	Grunnforurensing generelt begrenset og av liten betydning i valg av lokalisering, men på Fram må utgiftene dekkes av fylkeskommunen. Aktuelt med bioenergi og oljefyring	Potensielle forurensingskilder dekkes av Treschow-Fritzøe. Sjøvarmepumpe meget egnet energikilde, samt økonomisk attraktivt å etablere nærvarmeanlegg. Mest gunstig energiløsning i Hammerdalen

Vi ser at de faglige vurderingene som ble gjort, delvis av administrasjonene i henholdsvis fylkeskommunen og kommunen og delvis av eksterne konsulentfirmaer, endte opp med Hammerdalen som det beste alternativet på de fleste områdene.

I den generelle debatten om lokaliseringen ble det fra Fram-tilhengerne påpekt at Torstrand trengte et løft og at utviklingen i Indre Havn og Hammerdalen ville komme av seg selv da Treschow-Fritzøe kom til å utvikle området videre uavhengig av storskole eller ei. Videre ble det argumentert for at en plassering i Hammerdalen også kunne ødelegge for åpenheten mot sjøen og videre at kulturminnevernet kom best ut med Fram. Dessuten fikk man nærhet til idrettsarenaer som gav større muligheter for fysisk fostring. Tilhengerne av Hammerdalen i gruppene var opptatt av det overordnede målet for byplanen hvor man så de tre lokaliseringssakene i sammenheng med dette: Fjernet man fergen fra byen og la kulturhuset og storskolen i Hammerdalen, fikk man en synergieffekt som raskt kunne sette i gang målet om utvikling av sentrum fra Torget og ned mot sjøen. I tillegg baserte argumentasjonen seg på de faglige utredningene som talte for Hammerdalen.

I mine samtaler med deltagerne, de fleste hadde Hammerdalen-alternativet som sitt valg, var det ikke nødvendigvis disse argumentene som var mest fremtredende, men heller en skepsis til de reelle motiver for særlig hvorfor folk ønsket Torstrand-alternativet. Flere Hammerdalen-tilhengere var inne på at denne debatten måtte sees i sammenheng med kulturen og historien til byen. En deltager fortalte:

”[D]ette ble en ideologisk diskusjon knyttet til Larviks historie. Knyttet til de rike Treschow og de fattige arbeiderne på Torstrand.” Deltager.

En annen deltager fortalte:

” Hvilken by har en sånn dame [Treschow]? Og da møter jeg altså folk som... ”legg seg flat for de folkene der” ...altså gammel historie. Ikke bare fra det forrige århundre, men fra det før der og der igjen.” Deltager.

Det er selvsagt verdt å legge merke til at begge disse deltagerne var for Hammerdalen-alternativet og at det ligger mye makt i å ”avrasjonalisere” motstanderes syn. Få av dem jeg snakket med som ønsket Torstrandalternativet, kom inn på denne historien, selv om jeg i alle fall hos en deltager møtte skepsis mot Treschow-Fritzøes rolle i byutviklingen. Også i den generelle debatten finner man en avrasjonalisering av det andre standpunkt også, som gjør at man kan sette opp opposisjoner mellom de to ulike ståsteder. Nå tar vi altså ikke hensyn til sannhetsgehalten i disse, men viser til at forestillingene *virket* gjennom debatten:

Tabell 7. Opposisjoner mellom Fram og Hammerdalen slik det ble gitt uttrykk for ifht storskoledebatten i Larvik:

Fram-posisjonen sett fra Hammerdal-posisjon	Hammerdal-posisjonen sett fra Fram-posisjon
Proletariat	Kapitalkrefter og borgerskap
Opphengt i historien	Servilitet
Følelser/irrasjonalitet/rasjonalisering	Rasjonalisering
Særinteresse (Torstrand fremfor byen som helhet)	Særinteresse (Treschow fremfor byen som helhet)

Vi var inne på disse posisjonene i kapittel 4 og vi så at de samme posisjoner i stor grad har preget mye av politikken i Larvik. Med Healey (1997) kan vi snakke om ulike kulturelle formasjoner og verdisystemer som står opp mot hverandre. Storskolediskusjonen handlet således ikke bare om storskoleargumenter, men om posisjoner som preger politikktutviklingen og omkampene i Larvik. Om man følger Healey (1997) her, burde man søkt å forankre byutviklingen på tvers av byens nettverk gjennom å bygge nye kulturelle formasjoner som transcenderer disse posisjonene og dermed fått en by som dro mer sammen uten omkamper.

Om vi ser tilbake på den drøftingen vi hadde i *By- og senterstrukturgruppen*, om rasjonalisering av helhet versus særinteresse, kan den settes i sammenheng med denne, la oss kalle det, *Treschowdiskursen* i Larvik. Storskolediskusjonen går rett inn i Treschowdiskursen da alternativene enten er arbeiderstrøket på Torstrand eller Treschow-Fritzøes grunn i Hammerdalen, der den skulle utvikles i sterkt samarbeid med dem. Her hadde man altså en gylden mulighet til å kunne overkomme disse posisjonene. Det skjedde ikke. Hvilke hindringer og barrierer møtte man? For det første har man ikke jobbet bevisst for å få til en felles forståelse, for det andre er gruppeledernes og administrasjonens rolle i denne sammenhengen uheldig. Disse to aspektene fører til det tredje, nemlig at deltagerne ikke gikk ut av de etablerte kulturelle, sosiale og politiske posisjonene sine, men gjorde dem styrende¹³.

La oss ta det første først. Her er det tale om det samme problemet som tidligere. Man drøftet, men søkte ikke å komme til enighet. For det andre var administrasjonen på sin side meget klar på at de ønsket at storskolen skulle ligge i Hammerdalen. Flere av deltagerne opplevde at gruppelederne og prosjektgruppen veldig gjerne ville at deltagerne her skulle mene det samme som de selv. Her glipper pretensjonen på nøytralitet som Amdam og Amdam (op.cit.)

¹³ Og da legger jeg meg på Healeys (1997) linje. McGuirk (2001), for eksempel, vil mene at de uansett ikke kan overkommes.

postulerer som viktig, og Foresters (1989) ønske om at gruppelederne skulle motvirke forstyrrelser og forvrenginger. Prosjektgruppen stod tvert i mot for dem selv:

”[Gruppelederen] ville jo veldig gjerne ha den i Hammerdalen da. Derfor valgte jeg å holde meg helt nøytral og sa at her får vi bare sette frem positive og negative sider.”
Deltager.

”Når kommunen ville noe helt annet...som med storskolen og det der...da følte du at de ville ha et annet resultat. Da følte du at du ikke kom frem...at dette hørte de ikke på.” Deltager.

Det var flere deltagere, uansett eget standpunkt, som opplevde at dette bar litt preg av en skinndiskusjon fordi det var bestemt på forhånd. Som vi ser av det første sitatet artikulerte de meget klart hva de selv ønsket og at det i dette tilfellet førte til at en deltager valgte å forholde seg nøytral. I det andre sitatet følte deltageren at gruppelederen ikke var åpen for vedkommendes syn, som var storskole til Fram. Hvorfor ble det slik i denne lokaliseringssaken? En deltager mener det har sammenheng med et nært forhold mellom rådmannstaben i Larvik kommune og Treschow-Fritzøe. En mer nærliggende påstand er at de kan ha følt et lojalitetsforhold til de faglige utredningene som ble gjort, delvis av kommunen selv. Gruppelederne ble således preget av sin institusjonelle/administrative posisjon (McGuirk 2001). De ble fanget i en pragmatisk¹⁴ forståelse av problemet som ikke åpnet opp for etisk-politiske eller moralske aspekter. Hvorfor ønsket de da deltageres meninger? Om de virkelig ikke var reelt interessert i Fram-alternativet på grunn av de faglige fordelene med Hammerdalen, vil en nærliggende forklaring være at de har involvert deltagerne, i det de selv så som en pragmatisk diskurs, for å øke legitimiteten og støtten til sitt eget syn. Dermed ble det vanskelig for dem da enkelte deltagere gikk inn for noe annet. Stemmer dette, gjør de seg skyldig i å forhindre utvikling av felles forståelse gjennom å være uimottagelig for andres syn, som altså er en unødvendig, ad hoc forstyrrelse av kommunikasjonen, for å få til en legitimering av sitt eget syn. Dette er et brudd på oppriktighetskriteriet til Forester (1989): Man er ikke oppriktig med intensjonen for at gruppene skal få si sitt syn på saken. Denne type forvrenging kan føre til en ikke-reell legitimering av det administrative syn som er dannet av deres kunnskaps/rasjonalitetssystem og det er en systematisk/strukturell forstyrrelse.

---

¹⁴ Ikke pragmatisk i dagligtale-forstand, men i den forstand Habermas bruker det i sin differensiering av praktisk fornuft (Habermas 2005).

Det vi også må finne ut av er om det faktisk er snakk om en pragmatisk diskurs som har blitt pervertert av Torstrand-tilhengerne gjennom rasjonalisering. Hammerdalen-tilhengerne har delvis ført diskusjonen som om det dreide seg om en pragmatisk diskurs der Hammerdalen var det beste alternativet ut fra de faglige utredninger og det overordnede målet man har hatt med å binde sammen Torget og Hammerdalen til et sentrum. Er det slik det faktisk er, så er Torstrand-tilhengerne skyldig i en pervertering med rasjonaliseringer av argumenter, mens det underliggende motiv er å få skolen til Torstrand fordi Treschow skal man i alle fall ikke legge seg flate for. Nå skal man ikke avskrive at det faktisk kan ha vært styrende for enkelte, men for Torstrand-tilhengerne har det også vært et poeng at Torstrand var en bydel som trengte et løft og at Treschow uansett ville utvikle Hammerdalen-området slik at det overordnede målet ikke ble ødelagt av at storskolen kom til Fram. For de som særlig har forfektet kulturminnevernsynspunktet, har dessuten Fram fremstått som det mest uproblematiske alternativet. Dette mener jeg er argumenter som er gyldige, men ikke nødvendigvis er av *pragmatisk-faglig art*. For rent faglig er det liten tvil om at storskolen til Hammerdalen ville vært det beste alternativet. Det er heller tale om en forståelse av at man trenger utvikling på Torstrand også. Dermed kan diskusjonen ikke bare handle om fag, men om å prioritere området Hammerdalen foran Torstrand, eller omvendt. Her var det ulike syn mellom ulike kulturelle felleskap og dermed behov for moralske diskurser om hva som var rett å gjøre (Eriksen og Weigård 1999). Derfor var det en sak som man kunne rettferdiggjøre å involvere deltagerne i. Det ser bare ikke ut til at det var denne forståelsen og dette motivet som lå til grunn for prosjektgruppens involvering av deltagerne i disse sakene. En moralsk diskurs her kunne, om man støtter seg på Healey (1997), ha bidratt til å overkomme disse forskjellige posisjonene. Men dette måtte også innebære at sentrale aktører som ikke har vært med i arbeidsgruppeprosessen måtte ha vært med: først og fremst de folkevalgte og Treschow-Fritzøe selv.

Det skjedde altså ikke fordi kunnskapsformålet som begrunnelse for prosessen førte til at man ikke søkte enighet, gruppeledernes administrative/institusjonelle forankring forvrengte og forstyrret dialogen og deltagerne klarte ikke å reflektere over sine egne og *de andres* posisjoner. Det skjedde hovedsakelig på grunn av svikten i de to første årsakene – i alle fall om man legger seg på Healey (1997) og Foresters (1989) linje. McGuirk (2001) vil mene at det ikke hadde gått da disse kulturelle/sosiale/politiske posisjoner konstituerer deltagerne og at de ikke kunne ha gått ut av dem uansett. Vi får ikke noe svar på om det hadde er umulig

eller ei, da de to førstnevnte årsakene nettopp er noe Healey og Forester vil mene hadde forhindret dette. Vi kan i alle fall konstatere at det *ikke* skjedde.

6.4.3 De folkevalgte vedtar – en ny barriere blir åpenbar

Mot administrasjonens og flertallet av gruppedeltagernes råd vedtok kommunestyret 16.06.2004 (i fase 2) og fylkestinget 18.06.2004 en lokalisering av storskolen til Fram. Mange av deltagerne som var for Hammerdalen-alternativet ble på dette tidspunktet noe oppgitte og engasjementet for prosessen dalte. De følte seg snytt og ble usikre på om det var noe poeng å være med i denne prosessen da politikerne vedtok ting helt annerledes enn de selv ønsket. Det ble også gjort vedtak på lokalisering av fergeterminalen og kulturhuset underveis i deltagerprosessen, her gikk kommunestyret inn for flytting av terminalen og at kulturhuset skulle ligge i Hammerdalen. Dette var i tråd med de fleste deltagerens ønsker.

De folkevalgte gjorde altså et valg i storskolesaken som gikk på tvers av ønskene fra flertallet i gruppene. De folkevalgtes valg av storskolen til Fram viser oss en særdeles viktig barriere i byplanprosessen i Larvik: Utelatelsen av de folkevalgte i prosessen en helt åpenbar hindring for utviklingen av en felles forståelse i bysamfunnet. Ekskluderingen fører til at noen av de viktigste aktørene ikke får ta del i den mulige utvikling av felles forståelse i løpet av prosessen. Det spørs hvor mye det hadde hjulpet om gruppedeltagerne hadde overkommet de posisjonene som utspilte seg i storskolediskusjonen – eller andre diskusjoner for den saks skyld, da de *folkevalgte* ikke fikk ta del i dette og dermed vanskeligere kan dele den forståelsen som eventuelt blir utviklet i løpet av en prosess. Dermed kan man risikere at de ignorerer eller motarbeider utkomme av de deliberative dialogene (Amdam og Amdam 2000). I storskolesaken ser vi at det skjer: De motarbeider det flertallet av gruppe medlemmene har kommet frem til.¹⁵ Et annet og viktig poeng er at ekskluderingen av folkevalgte fører til at prosessen mister noe av sin legitimitet. Innenfor et representativt demokratisystem er det de folkevalgte som kan gi prosessen en demokratisk legitimitet (Sehested 2003).

Riktignok kan man si at denne utelatelsen kan være i tråd med, om ikke Healey og Amdam, så med Habermas: Om vi ser bort fra at arbeidsgruppene ikke kan sies å være offentligheter dannet spontant av sivilsamfunnet selv, så kan man si at det prosessdesignet man har valgt i

---

¹⁵ Selvfølgelig er det helt legitimt av de folkevalgte å gjøre dette. Særlig tatt i betraktning at de ikke har deltatt i gruppene, siden gruppene ikke ble enige og siden dialogene i gruppene på denne saken ble så pervertert som de ble.

Larvik er i tråd med Habermas ved at gruppedeltagerne konstrueres som *borgere*, som ikke skal vedta, men bare drøfte. For Habermas er nettopp adskillelsen mellom offentlighetens meningsdannelse og parlamentarisk viljesdannelse et sentralt poeng for å få en ikke-pervertert kommunikasjon (Habermas 1999a). Innvendingen mot dette blir at man da får det problemet som Eriksen og Weigård (1999) mener Habermas får: Hvordan skal transformasjonen fra offentlig deliberasjon til politisk vedtak foregå? Spørsmålet er selvsagt om de folkevalgte tar hensyn til de deliberasjoner man gjør i disse ”offentlighetene” (e.g. arbeidsgruppene). Siden planen enda ikke er vedtatt er det vanskelig å si noe helhetlig om det, men storskolesaken viser at problemet med transformasjon er åpenbart. Dessuten ville Habermas’ egen innvending kanskje vært at arbeidsgruppene ikke var spontane, frie offentligheter, men initiert og styrt av systemaktørene i rådmannsstaben og at man dermed fort kunne få en situasjon preget av systemets kolonialisering av livsverden (Habermas 1999a). Siden prosjektgruppens agenda i storskolesaken kan ha vært å få til en legitimering av deres eget syn og rasjonalitetsform og ikke nødvendigvis offentlighetens deliberative avveininger forankret i deres livsverden, er det nærliggende å påstå at deltagelsen i storskolesaken tar form av systemets kolonialisering av livsverden. Systemaktørene er ikke åpen for etiske og moralske aspekter i deliberasjonene, men søker å påtvinge sin egen pragmatiske forståelse av saken.

Hvordan har de folkevalgte selv opplevd å ikke ta del i denne arbeidsgruppeprosessen? Det man kan spørre seg om er om ekskluderingen av folkevalgte ikke er en ekskludering, men noe de folkevalgte *selv* har ønsket. Distinksjonen mellom ekskludering og *ikke* å ønske å være med kan ha betydning i forhold til hvorvidt man vil ta hensyn til utkomme av de deliberative prosessene. Hos mange folkevalgte i kommunen later det til å være en oppfatning om at man ikke skal binde seg til noe i en planprosess før de endelige vedtak skal gjøres. Varaordføreren var blant politikerne som ønsket å være mer involvert, men dette fikk hun ikke muligheten til:

” Jeg stilte spørsmålet til [prosjektleder] om vi ikke kunne delta noe mer, men da svarte hun litt sånn ”er det noe lurt da” – altså det var ikke meningen at politikerne skulle være med i prosessen.”

På den ene siden var det altså et bevisst valg av prosjektgruppen å ikke inkludere de folkevalgte, på den annen side ønsket nok mange av de folkevalgte å ha hendene frie. Dette dreier seg nok ikke om at man ikke ønsker å ta hensyn til disse gruppene, men mer en

politikkforståelse som går ut på at man må ha ”sitt på det rene” til de endelige vedtak skal gjøres.

6.5 Fellestrekk fase 1

Om vi for et øyeblikk igjen ser bort fra storskolediskusjonene og heller ser de fire arbeidsgruppenes arbeid generelt kan vi finne noen generelle trekk. Alle deltagerne i gruppene utenom *Historiske Larvik* var stort sett nokså fornøyd med prosessen i denne fasen. Vi har i alle gruppene bortsett fra *Grønnstruktur* funnet andre maktformer enn argumentenes makt. I flere av tilfellene dreide det seg riktignok om enkelthendelser. Dialogene har i tre av fire grupper vært kreative og relativt likeverdige.

Vi har ikke nevnt noe om Amdam og Amdams (2000) krav om at eksterne krefter ikke skal ha forhindret dialogen i prosessen. Dette var fraværende i alle gruppene. *Fraværet* må tolkes dit hen at bysamfunnets sterke krefter ikke så gruppene som interessante i beslutningsprosessen – det var ikke der makten og beslutningen lå. At graden av illegitim maktutøvelse i så liten grad har vært til stede i tre av de fire gruppene kan forklares nettopp ved at makten og beslutningsdyktigheten har vært et annet sted. Siden gruppene ikke hadde beslutningsdyktighet og deltagerne ble fristilt i etterkant av prosessen, ble behovet for slike typer maktutøvelser fraværende. Dermed stod samarbeidet og argumentasjonen i fokus. Dette er også Habermas' (1999a) begrunnelse for å skille menings- og viljesdannelsesprosesser. Som vi har påpekt tidligere, blir problemet transformasjonen av meningsdannelse til viljesdannelse – her manglet det en kobling. Her burde løsningen vært at politikerne ble involvert i gruppearbeidet i større grad. Men nettopp mangelen på politikerne kan *også* ha vært en medvirkende faktor til at dialogene ble som de ble. Habermas har ikke spesielt stor tiltro til det etablerte politiske systemet i forhold til kommunikativ fornuft. Han mener det er preget av strategisk handling (Eriksen og Weigård 1999). Dermed ser vi at man kan få et dilemma i forhold til kreative og noenlunde likeverdige dialoger på den ene siden og politisk forankring på den annen. I tillegg til politikeres eventuelle strategiske dialogform, kan man også anta at fokuset hos gruppedeltagerne fort kunne bli mer rettet mot overtalelse av politikere enn samarbeid dem selv i mellom. Det *må* ikke ha blitt mer strategisk handling og maktutøvelse med inkludering av politikere i gruppene, men det ville blitt vanskeligere og vi ville kanskje fått enda mer forstyrrelser enn hva vi faktisk har sett. Problemet med utelatelsen har vi vært inne på. Folkevalgte *må* være med i en prosess hvor man skal utvikle felles

forståelse og konsensus på tvers av nettverk og kulturelle dimensjoner. Poenget er at dette kan være vanskeligere og at med Larvik kommunes begrunnelse for prosessen, kunnskap, kan det argumenteres for utelatelsen.

Situasjonen var en helt annen i *Historiske Larvik*. Her så vi i mye større grad at Healeys beskrivelse av inkluderende og samarbeidende dialog ble fjern fra praksis. Vi kan neppe konkludere med at gruppelederen i den gruppen har vært dårligere enn i de andre. Det kan heller tolkes dit hen at hun hadde en vanskeligere oppgave. Hennes markerte innsats på kulturminnevernet fra kommunens side tidligere og de mange rollene gjorde det vanskelig fordi denne gruppen var mye mer preget av fraksjonering. Det er nok heller ikke riktig å sette opp gruppeleders bakgrunn som det som alene forklarer hvorfor denne gruppen fikk spesielle problemer. Også gruppelederne i Byliv- og Grønnstrukturgruppen har delvis en bakgrunn fra samme felt, riktignok ikke så ledende, men likevel. Historiske Larvik har jobbet mye med kulturminnevern-problematikk som er områder som tradisjonelt er preget av et nokså høyt konfliktnivå hvor motstridende interesser i økonomisk forstand, faglig forstand og i verdiforståelse og kulturelle formasjoner står mot hverandre. Gruppen hadde kanskje vært tjent med en gruppeleder med mindre "historie" og en oppdeling der man hadde en sekretær og en gruppeleder. Gruppens klima gjorde at det skulle vært en mye mer aktiv rolle fra gruppeleders side til å oppdage og slå ned på forsøk på kommunikasjonsforstyrrelser i denne gruppen enn i de andre. Da kunne det å både skulle skrive referat, styre dialogen, bidra med kunnskap og være møteleder bli vel mye.

Grønnstruktur, friluftsliv, barn og unge kommer bedre ut enn alle de tre andre. Gruppelederen må få mye av æren for dette. Det viser at Amdam og Amdams (2000) poeng om kompetente og erfarne ledere er viktig i slike prosesser. I motsetning til de tre andre gruppene klarte jeg ikke å finne noe som lignet på dominans her. Gruppen har ligget meget nært opp til idealet om herredømmefri kommunikasjon. Dominansen og maktutøvelsen i *Byliv, kultur og idrett* og *By- og senterstruktur* var også mye mindre enn i *Historiske Larvik* selv om det forekom. For *Byliv* kan det skyldes at mange av temaene i seg selv ikke var spesielt konflikthylte så lenge man ikke skulle prioritere, men man har også fått forståelse på tvers av nettverk så det må ha vært gode dialoger. *By- og senterstruktur* har den gruppelederen som fikk mest skryt av alle, men han har også hatt en mer takknemlig oppgave gitt den homogenitet som kjennetegnet gruppen, uten at vi skal underslå dyktigheten hans.

Det ble langt på vei utviklet felles forståelse og tilnærminger og til tider enighet i gruppene, men ikke i så stor grad som man kunne forvente ut fra Healey (1997) og Amdam og Amdam (2000). Det skyldes, i tillegg til den maktutøvelsen vi har sett, formålet med prosessen som har vært kunnskapsuthenting. Et større fokus på demokrati og forankring ville ført til at man i større grad hadde måtte vektlagt dette. Man forankrer jo ikke politikk i bysamfunnet om det er alt for divergerende oppfatninger, for eksempel. Med kunnskap som mål trengte man ikke vektlegge enighet. Dog har vi sett tvetydigheten her ved at man faktisk forsøkte likevel og at man gjorde det på måter som *ikke* var bra, for eksempel å underkommunisere uenigheter. Her skiller igjen *Grønnstruktur* seg ut ved at man åpent la frem uenigheten.

6.6 Fase 2

6.6.1 Deltagelsen som forsvant

Overskriften her er ikke helt korrekt, deltagelsen ”forsvant” ikke i sin helhet. Men det ble ikke en spesielt god deltagerfase. Fasen var altså en konkretiseringsfase som skulle føre til et planutkast. Man var på dette tidspunktet allerede noe forsinket og blant annet Næringsforeningen i Larvik presset på for å få ferdig planen. Gruppene ble som vi så også omstrukturert og fikk nye navn. Det som var interessant under feltarbeidet var hvor rimelig godt deltagerne kunne fortelle om fase 1, som var lengst tilbake i tid, men ikke husket så mye om fase 2, som var nærmere i tid. Da jeg spurte en av deltagerne om hvilken gruppe vedkommende havnet i da man gikk over i denne fasen fikk jeg følgende svar: *”Ja, det er et veldig godt spørsmål! Det er jeg ikke helt sikker på selv for å si det rett ut!”* (Deltager). Dette var ikke en spesielt glemsk deltager. Det var snarere regelen enn unntaket at mine informanter kunne gi fyldige beskrivelser av hva som skjedde i fase 1 og deres opplevelse av den, mens de husket de lite, var usikre og engasjementet til å fortelle falt da vi skulle snakke om fase 2. Man må se denne glemselen som et empirisk ”funn” i seg selv. Jeg vil mene glemselen og usikkerheten skyldes at man ikke fikk den prosessen man var forespeilet. I stedet for gruppearbeid i de gamle gruppene jobbet man i nye, større grupper uten den gamle gruppedynamikken, møtene skled etter hvert over til fellesmøter og bar mer preg av informasjon enn aktiv deltagelse. Dermed forsvant entusiasmen til deltagerne. Man husker best det man synes var mest interessant og der man hadde en mer aktiv rolle, nemlig fase 1.

Det sier seg selv at det ikke ble konsensusutvikling her. Det burde uansett vært en sak for fase 1, da man drev på det overordede plan. Det som skulle skje i fase 2 dreide seg om å utforme

planen på basis av det grunnlaget man kom frem til i fase 1. Langt på vei kan man se på fase 2 som en pragmatisk diskurs hvor man søkte det som var mest hensiktsmessig ut fra allerede gitte mål (Eriksen og Weigård 1999). Prosjektgruppens så på dette som faglig arbeid. Problemet var selvsagt at deltagerne var forespeilet deltagelse i denne fasen og flere følte seg snurt da de ikke fikk være med. Informasjonen til deltagerne burde vært bedre i denne fasen. Kanskje skulle man klarere sagt i fra at nå var deres jobb gjort.

6.6.2 Fra bred deltagelse til tradisjonell prosess

Etter at fase 2 var over ble planutkastet lagt ut til offentlig høring. De fleste deltagerne var fornøyde med dette og mente det ivaretok deres arbeid. Men Fortidsminneforeningen og deres representant i *Historiske Larvik* kom i kraftige konfrontasjoner med kommunen i høringsperioden. Diskusjonen gikk for en god del på de juridiske sidene ved planutkastet, der man hadde laget fire kart i stedet for ett. Fortidsminneforeningen var av den oppfatning at kommunen tok feil da de sa at alle kartene var juridisk bindende. Det kartet som gikk på kulturminner var nemlig bare å regne som temakart, mente foreningen. Det haglet beskyldninger om inkompetanse og skitne arbeidsmetoder. Rådmannen og Østlandsposten tok avstand fra foreningens arbeidsmetoder, mens foreningens representant i Historiske Larvik, sammen med resten av foreningen, mente planleggerne burde finne seg en annen jobb. Det kom over 80 høringsuttalelser til planen og flere av deltagerne var med på noen av disse. Her slo altså det at man skjulte uenighet i fase 1 tilbake. I tillegg kom en rekke uttalelser fra grunneiere, deriblant Treschow-Fritzøe. Utelatelsen av disse aktørene slår tilbake. Frem til skrivende stund går fortsatt en rekke diskusjoner omkring diverse utbyggingsprosjekt som er en del av byplanen. Der deltar også deltagerne fra gruppeprosessen. Utelatelsen av grunneiere ble altså en barriere mot en bred forankret felles forståelse og førte til nye runder med diskusjoner. Da det første utkast forelå hadde enda ikke de folkevalgte gitt signaler på hva de ønsket. Prosjektet fikk også en ny prosjektleder da den gamle gikk over i ny jobb. Den nye prosjektlederen måtte lage et nytt planutkast forankret i høringsuttalelser og de folkevalgtes signaler gjennom møter med kommuneplanutvalget. Vi ser at utelatelsen av sentrale aktører, parter med sterk innvirkning, og underkommunisering av uenighet førte til at en bred deltagerprosess som skulle forankre prosessen i byen endte opp som en nokså tradisjonell planleggingsprosess.

7.0 Mellom Habermas og Foucault – en avslutning

7.1 Innledning

I denne oppgaven har vi analysert byplanprosessen i Larvik med sikte på å se hva slags barrierer og hindringer man har støtt på som kan ha redusert muligheten for utviklingen av en felles forståelse og konsensus i deltagelsesprosessen. De teoretiske verktøy har vi hentet fra planleggingsteoretikere som enten har latt seg inspirere av Jürgen Habermas eller Michel Foucault. I denne avslutningen skal vi først sammenfatte og vurdere de funn vi gjorde i Larvik. Deretter skal vi ut fra dette drøfte de teoretiske posisjonene med formålet å se hva som er den mest adekvate teoritilnærming for deltagende planleggingspraksis og kritisk og konstruktiv planleggingsforskning på bakgrunn av erfaringene fra Larvik.

7.2 Empiriske funn – en oppsummering og vurdering

Ut fra analysen mener jeg den mest åpenbare hindringen for oppnåelse av felles forståelse og konsensus i byplanprosessen i Larvik har ligget i kommunens formål med prosessen. Healey (1997) argumenterer for en slik prosess ut fra erkjennelsen om lokal kunnskap, demokrati og forankring av prosessen. I Larvik har de effektivitetsmessige aspektene kunnskap og kreativitet vært formålet, ikke forankring og demokrati. Demokrati-aspektet har man ment å ha ivaretatt gjennom en tradisjonell prosess der folkevalgte sitter med makten og deltagerne som var med i prosessen ble fristilt til å påvirke disse på tradisjonell måte etter at gruppeprosessen var gjennomført. Som resultat av dette valgte man å ikke ha fokus på søken etter felles forståelse og konsensus. Dette gav en rekke utslag utover i prosessen som gjorde at man ikke fikk muligheten til å søke dette. En ikke reell søken etter felles forståelse og konsensus er den første og største barrieren, og det var en medvirkende årsak til at det også oppstod andre barrierer underveis.

En annen sentral barriere er utelatelsen av sentrale aktører, først og fremst de folkevalgte. De folkevalgte har tross alt ansvar for planens endelige godkjenning. Utelatelsen av grunneierperspektivet ble også en barriere for utvikling av felles forståelse. Særlig hadde det vært en fordel med involvering av representanter fra Treschow-Fritzøe da de er sentrale grunneiere og sentrale i Larviks politiske identitet. Disse to barrierene ble virkende for alle gruppene. I Byliv-gruppen overkom man barrieren knyttet til den ene deltagerens profesjonelle bakgrunn ved at vedkommendes kunnskap *ble* korrigert mot den lokale kunnskap. Problemet i denne gruppen har vært at dialogene ble for løse og at man skjulte en

del uenighet gjennom de formuleringene som ble valgt. Gruppen har likevel fått til felles forståelse og konsensus i en viss grad. I Grønnstrukturgruppen fant vi ingen former for dominans som hindret felles forståelse og konsensus. At det ikke ble utviklet en større og dypere konsensus her skyldes først og fremst at man ikke søkte det. I By- og senterstrukturgruppen fant vi at deltageren fra Torstrand Vel delvis ble satt utenfor gjennom en rasjonalisering av hva som telte som helhet og særinteresse. En rasjonalisering som kan sees i sammenheng med Treschow-diskursen. Gruppen har utviklet reell enighet på en del punkter og hatt gode dialoger, men problemet var at gruppen var vel homogen: Det var liten felles forståelse å utvikle da den var der fra før. Dessuten så vi at enighetsnormen ble opplevd repressivt av enkelte deltagere her og at manglende dissenser i det endelige dokumentet dermed ikke betyr en reell enighet på alle punkter. Der Grønnstrukturgruppen var mest i samsvar med Healey, var Historiske Larvik mest i samsvar med Flyvbjerg og McGuirk. Her var det mest konflikt, maktutøvelse, strategi, og minst tillit. Posisjonene ble ikke overkommet og enkelte deltagere klarte gjennom illegitim maktutøvelse å vri temaene over på sitt interesseområde. Dialogene ble av gruppeleder oppfattet som ”friske”, men av en art man måtte tåle. Det ble ikke erkjent at dialogene var av en art ikke alle følte seg trygge i. Gruppen ble fragmentert og fraksjonene jobbet mest for seg selv. I gruppen finner vi således mange av de hindringer og barrierer Flyvbjerg, McGuirk og Forester henviser til. Den sentrale hindringen var at gruppelederen fikk for mange roller og ikke ble opplevd som nøytral på grunn av sin bakgrunn. Dermed klarte ikke hun å motvirke illegitim maktutøvelse.

Om vi for et øyeblikk ser bort fra oppnåelse av konsensus, skal prosessen ha ros for dialogene og samarbeidsklimaet i tre av fire grupper. Vi har altså sett maktutøvelser og forstyrrelser i alle gruppene bortsett fra Grønnstruktur, men man kan ikke si at det har vært særdeles utilfredsstillende dialoger av den grunn. Det herredømmefrie idealet er et ideal som gir muligheten til kritisk evaluering. At man finner noe som ikke er overens med idealet, bør ikke overraske noen. Vi må snakke om *mer eller mindre* kommunikativ handling. Bortsett fra Historiske Larvik har gruppene vært mer på mer- enn mindre-siden. Det oppsiktsvekkende er ikke at det har forekommet illegitim makt, det oppsiktsvekkende er heller at vi ikke fant noe i Grønnstrukturgruppen.

Vi har hatt grupper på den ene siden som har havnet veldig galt ut i forhold til idealet om likeverdig dialog, mens andre har ligget svært tett opp til dette. Vi har på den ene siden sett tilnærminger på tvers av oppfatninger og nettverk, vi har sett at det i flere grupper har blitt

utviklet enighet. For eksempel var det en felles forståelse omkring at man søkte å koble sentrum mellom Torget og Hammerdalen. Men vi har på den annen side sett at man ikke har vektlagt konsensussøken til tider, til tider skjult uenighet i enkelte grupper og i andre vist uenigheten. I diskusjonen omkring storskolen så vi at de etablerte posisjonene, i det vi kalte Treschowdiskursen, ble bekreftet heller enn overkommet. Hadde prosjektgruppen vært mer opptatt av å skape felles forståelse og felles verdisystem, hadde de kanskje hatt en mulighet til det her. Her kunne man latt foucauldianerne fått rett i at det er umulig å få deltagere til å tre ut av slike posisjoner. Jeg mener likevel at prosessen i Larvik ikke gir muligheten til å si det siden man faktisk ikke prøvde. Heller ble arbeidet kanskje preget av at prosjektgruppen *selv* visste meget godt hva de ønsket.

Vi kan nok oppsummere med at mye av forklaringen på at felles forståelse og konsensus ikke ble oppnådd *i større grad* enn det ble, kan knyttes til formålet. Kunnskapsformålet styrte langt på vei måten det ble jobbet på, rett og slett. Selv om dialogene var gode i tre av gruppene, gikk man ikke så dypt at man forsøkte å få forandret forståelser og danne nye formasjoner. For de tre gode gruppene lå grunnlaget der. Særlig synd for Larvik er det kanskje at man ikke gikk dypere da man kom inn på de posisjoner som preget storskolediskusjonen. Den dialogen ble nok pervertert en del av mangelen på nøytralitet hos prosjektgruppen der de gjorde seg skyldig i forstyrrelser og forvrengninger. Hadde man her erkjent de forskjellige dimensjonene ved dialogen og gått dypere inn i dem kunne man kanskje overkommet dem.

7.3 Habermas versus Foucault – En fruktbar antagonisme?

I innledningskapittelet gikk det frem at jeg også har hatt en teoretisk ambisjon med denne oppgaven. Formålet har altså ikke bare vært en vurdering av praksis, men også av teoriers fruktbarhet. Jeg vil minne om at jeg i teorikapittelet nokså klart posisjonerte meg på den Habermas-sympatiske siden og var kritisk til en rekke aspekter hos Flyvbjerg og McGuirk. Et alternativ for meg da er å si at jo, vi finner selvsagt at det er makt som virker i denne prosessen også, men at Healey tilbyr oss et ideal. Vi må dermed skille mellom normativt og empirisk nivå når vi har å gjøre med teori om kommunikativ handling (Eriksen 2000) og derfor er Healey mest adekvat. Men gjennom avhandlingens analyse av Larvik har referansene likeså mye vært til McGuirk som til Healey. Det betyr at Foucault-skolen gir gode analytiske verktøy som kan bidra til å forklare maktutøvelse i praksis. Også forklaringer vi ikke finner hos Forester (1989) som først og fremst definerer maktmisbruk ut fra de

pragmatiske gyldighetskrav. Dog får de ikke rett i alt. Vi ser også at det er mulig å få til ganske likeverdige dialoger og at man ikke alltid er preget av maktposisjoner og rasjonalisering. Dessuten kan hverken Flyvbjerg (1991) eller McGuirk (2001) gi handlingsanvisninger. Habermas-orienterte planleggingsforskere har den fordel at forskningen også kan gi konstruktive bidrag til praksis.

Som student i samfunnsplanlegging blir man slått av hvordan pensum med en gang knyttes opp til sosialteoretiske og sosialfilosofiske debatter. Siden 90-tallet og frem til i dag har det vært en debatt som delvis har vært preget av en nesten antagonistisk situasjon mellom Habermas-sympatisører og Foucault-sympatisører. Det er selvsagt andre retninger innenfor planleggingsteorien, men disse to posisjoner har dominert i alle fall her til lands. Mye av litteraturen bærer også preg av dette. Som Amdam (2005) påpeker, ender man kanskje mer med å diskutere Habermas og Foucault i stedet for fruktbarheten til *planleggingsteoriene*. Amdam (2005) påpeker riktignok også at man kanskje begynner å få stemmer som ikke er så antagonistiske i denne debatten. Amdam er selv et eksempel på det: Han lener seg sterkt til Habermas, men anerkjenner også arbeidet til Foucault (Amdam 2005).

Jeg mener også man bør søke å unngå denne antagonismen mellom Habermas og Foucault og kanskje i stedet for å fore planleggingsdebatten med sosialfilosofiske argumenter pro et contra, søke en posisjon som kan ta opp i seg lærdom fra dem begge. Jeg mener denne oppgaven også viser fruktbarheten av å kombinere de to perspektiver. Flere, særlig blant Foucault-tilhengerne, er skeptisk til dette (Flyvbjerg og Richardson 2002). Man mener det er en rent filosofisk-logisk umulighet: Teoriene er inkommensurable. Det er selvsagt et problem om man havner i en ukritisk eklektisme. Det som kan være nyttig er, som Amdam (2005) gjør, å skille mellom Foucault som gir gode analyser av hvordan makt strukturerer handlinger, mens Habermas viser hvordan man kan legitimere denne makten. En måte å se det på er også å skille mellom *er* og *bør*, altså at Foucault er deskriptiv, mens Habermas er normativ (Amdam 2005). Men dette blir litt for unyansert. Det ligger selvsagt noe normativt i det deskriptive – hvorfor *beskriver* man akkurat *dette* for eksempel. Og om man gjør Habermas til bare en normativ filosof uten relevans for det som skjer, som ikke kan beskrive noe som helst, er nytten av ham også heller liten. Amdam (2005) refererer til Jean Hillier som en av de som har søkt mellomposisjoner. Vi skal derfor presentere og drøfte hennes forslag til hvordan man kanskje ikke overkommer motsetningene mellom Habermas og Foucault, men kan

inkorporere begge forståelser i en teori. Så vurderer vi hvorvidt denne tilnærmingen har forklaringskraft på empirien fra Larvik.

7.3.1 Forsøk på ”forsoning”: Assosiativ/agonistisk planleggingsteori

Hillier søker i artikkelen *Direct Action and Agonism in Democratic Planning Practice* (2002) å bygge en teori som inkorporerer legitimering av uformell direkte handling gjennom å åpne opp planleggingsprosesser og offentlige prosesser for alle, og det vi kan kalle samarbeidende planleggingsteori som institusjonaliserer deltagelsen i dialogformer preget av Habermas’ kommunikative teori.

I vår sammenheng er det særlig utviklingen av begrepene *assosiativt rom* og *agonistisk rom* som er interessant i hennes artikkel. Begrepene er hentet fra den kritiske teoretikeren Benhabib og diskursteoretikerne Laclau og Mouffe. Det assosiative rommet er et moralsk rom der intersubjektiv rasjonalitet basert på kommunikativ handling er gjeldende (Hillier op.cit.). Det er idealet til Healey og i Larvik kunne vi særlig forklare *Grønnstrukturgruppen* ut fra en slik forståelse. Et agonistisk rom er derimot et rom hvor man konkurrerer for anerkjennelse, forrang og hyldest. Dette mener Hillier man kan finne hos Foucault. Går man til Benhabib selv, ser vi at hos henne er inspirasjon også hentet fra Arendt (Benhabib 1992). Rommet kan karakteriseres som preget av en mer tradisjonell, republikansk politikkforståelse enn den deliberative forståelsen til Habermas. Det agonistiske rom legitimerer offentlig strid og konkurranse over tilgang til ressurser og mener at konflikt mellom forskjellige synspunkter, interesser og verdier er uunngåelig: Et pluralistisk demokrati, i et slikt syn, må tillate uttrykk for dissens, interesse- og verdikonflikter (Hillier op.cit.).

Alternativet til assosiativisme (e.g. samarbeidende planlegging) og agonisme er en *antagonistisk* praksis. Der er politikken/planleggingen preget av rent fiendtlige forhold hvor motstandere ikke har respekt for hverandre, ikke er interessert i hverandres krav og søker å utslette hverandres identiteter (Laclau og Mouffe 2002). I Larvik var situasjonen i *Historiske Larvik* preget av en agonistisk/antagonistisk praksis. Her var det lite samarbeid, men mer konflikt og konkurranse. Det antagonistiske elementet finner vi i at enkelte deltagere sluttet å ta hverandre seriøst og at man oppløste bånd som hadde vært der tidligere. Situasjonen man fikk med den ene deltageren fra Fortidsminneforeningen etter fase to, hvor vedkommende mente planleggerne burde finne seg andre jobber er også helt klart uttrykk for antagonistiske trekk. Slik Hillier (2002) ser det, kan man aldri eliminere antagonisme, men må søke å temme

det inn i en agonistisk form. Det vil altså si fortsatt konkurranse og strid, men i former som også innebærer en viss form for respekt for den andre og dens eksistens (Hillier 2002).

Hillier unngår ikke å lene seg mer på den ene enn den andre: Hun er kritisk til det rene assosiative roms muligheter og mener det er et utopisk ideal. Hun mener at i stedet for å danne assosiative rom bør man inkorporere elementer av assosiativ debatt og direkte handling inn i en agonistisk demokratiforståelse (Hillier 2002). Det skal således være legitimt å være både en "insider" og en "outsider". Det rene assosiative rommet blir altså kritisert av Hillier. Hun mener at å vektlegge bare deliberasjon gir for liten oppmerksomhet til at uenighet er skapt av politiske forskjeller i interesser og makt og at det er alt for vanlig å se at samarbeidende dialoger forandres fra å være et forum for samarbeid, dypt demokrati og individuell verdighet til å bli en slagmark av konkurranse, dominans, kontroll og grådighet (Hillier 2002). Her kan vi nevne utviklingen i *Historiske Larvik* som et eksempel. Dog avskriver ikke Hillier samarbeidende elementene: Selv om aktører ikke kan forsone fundamentale forskjeller, kan de likevel balansere interesser og kompromisse, for å få forandret relasjoner preget av antagonisme over til en sosial relasjon preget av respekt for motstanderen selv når du gjør motstand mot vedkommendes ståsted og syn (Hillier 2002).

Jeg følger Hillier et godt stykke på vei, men jeg mener man bør opprettholde et, i det minste analytisk, skille mellom assosiative (samarbeidende) rom og agonistiske rom. Dette impliserer at jeg mener man bør forsøke å få til (relativt) fri dialog og utvikling av felles forståelse, som jo også prosessen i Larvik viser at man i en viss grad kan få til, enda det ikke har vært noe mål. Det finnes også empiriske studier som viser at man kan oppnå reell konsensus og felles forståelse (Innes og Booher 1999). Poenget blir at man så åpner opp for agonisme og direkte handling der man ikke får til konsensus. I Larvik kan man da si at fristillingen av deltagerne hvor de kunne påvirke på tradisjonell måte var fornuftig fordi man dannet assosiative rom for å få ut kunnskap, mens man satset på agonisme da man ikke kom til enighet. Derfor bør man søke å få til assosiative rom, men med en erkjennelse om at maktutøvelse, slik Flyvbjerg (1991), McGuirk (2001) og Forester (1989) viser, kan finne sted og at man i praksis ofte får agonistiske situasjoner. Målet blir således å få til assosiative/agonistiske rom. Rent assosiative rom blir dermed den normative kritikkstandard, slik det fungerer i samarbeidende planleggingsteori i dag og slik vi har brukt den i oppgaven, mens den agonistiske teorien, som baserer seg på Foucault-inspirerte teoretikere, gir verktøy for analyse av de maktsituasjoner

som oppstår i praksis, men i motsetning til for eksempel Flyvbjerg (1991) gir også agonistisk teori også muligheten for konstruktive bidrag.

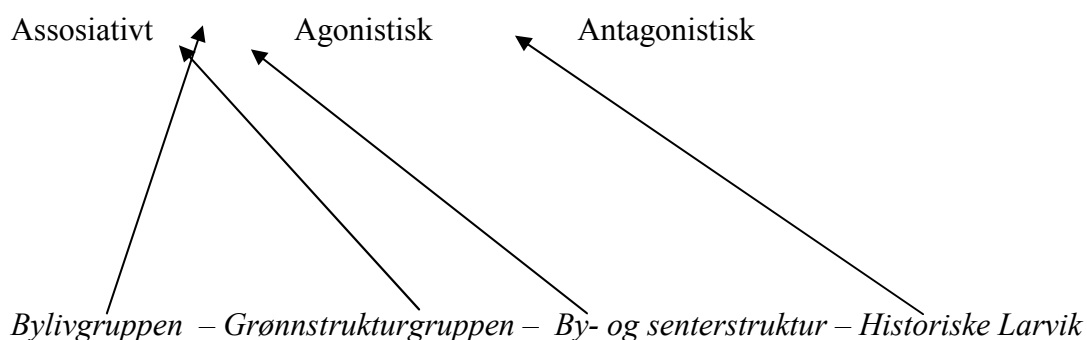
Vi så at hos Amdam og Amdam (2000) ble det satt som premiss for å oppnå konsensus at man satte til side alle tids- og ressursavgrensninger. Det er sjelden mulig i slike planleggingsprosesser og dermed er en forutsetning for dypere konsensus i praksis begrenset. Man kan få det delvis, som i Larvik, men praksis viser at man også får agonistisk handling i de assosiative rommene: Selv *Grønnstrukturgruppen* opplevde ikke en dyp og bred konsensus. Man må således erkjenne at ofte begrenses mulighetene for konsensus og dermed må man kunne ha noe i tillegg. Da er det å åpne opp for kompromisser, avstemninger og direkte handling en mulighet (Hillier 2002). En forståelse av dette hos praktikere kan også gjøre at man unngår ”formuleringer som alle kan godta” – som ikke er kompromiss, men å skjule uenighet. Vi så at en enighetsnorm preget mye av gruppearbeidet selv om de egentlig var klare på at de ikke ønsket det. Da dette førte til disse mer eller mindre uklare formuleringene og en opplevelse hos enkelte av ikke reelle enigheter kan konsensuskravet fort bli repressivt.

Man kan også spørre seg hvorvidt konsensuskravet er et demokratisk krav overordnet dissens. I planleggingssammenheng kan man kanskje likeså gjerne se på konsensuskravet som et *effektivitetsmessig* krav (dog med demokratisk legitimitet) som skal føre til at samfunnet trekker i samme retning – formålet blir altså måloppnåelse og da er konsensuskravet blitt et instrumentelt krav! Som Slagstad (1987) påpeker kan man se på den institusjonaliserte dissens (for eksempel partipluralisme) som en hindring mot tvangen til enstemmighet. Slagstad mener at når enstemmigheten er institusjonalisert er diskursen slutt og at når enighet blir politikkenes overordnede mål så kan veien nettopp bli kort til tvangsmessig realisering av enighet (Slagstad 1987). På denne måten er det således en fare for at konsensuskravet kan føre til illegitim og udemokratisk maktutøvelse. Slagstads poeng om at enstemmighet fører til diskursens slutt er også uttrykk for en skepsis til konsensuskravet. Derfor er det viktig å påpeke at man bør se på enhver konsensus som *provisorisk* – det vil si at diskursene aldri når sin slutt, men hele tiden kan tas opp igjen (Slagstad 1987). For Slagstad er det også viktig at et godt politisk system er det som lærer oss ikke bare å enes, men også å akseptere og leve med uenighet på en sivilisert måte – noe som også er hovedformålet til Hillier. Dermed trenger vi en teori som viser at konsensus kan man søke, men ikke gjøre det til en hellig ku. Man bør

åpne for andre former for politikk når det ikke går. Vi må innse faren med at en for sterk konsensusnorm kan være repressiv.

Ved å bruke Hilliers teoriutvikling på denne måten får vi et begrepsapparat som ikke sier enten konsensus eller enten makt, men hvor man kan beskrive gruppene i Larvik etter grad av assosiativisme, agonisme og antagonisme:

Figur 3. Arbeidsgruppene i Larvik plassert i fht assosiativisme, agonisme og antagonisme

Ingen når, selvsagt, til det rent assosiative da ingen av gruppene har oppnådd fullstendig forståelse og konsensus. Alle gruppene bortsett fra *Historiske Larvik* kan karakteriseres som assosiative/agonistiske. Hadde man oppnådd felles forståelse og konsensus i *Grønnstruktur* i større grad hadde man vært rent assosiativ. *Bylivgruppen* og *By- og senterstruktur* karakteriseres også som assosiativ/agonistisk, men trekkes mer mot agonismen enn hva *Grønnstruktur* gjør. I *By- og senterstruktur* finner vi dominansformer. I tillegg kan man ikke, og det kommer ikke frem av figuren, kalle det assosiativt da gruppen var for homogen. *Bylivgruppen* har vært lite preget av dominans, har delvis hatt utvikling av felles forståelse og enighet, men også mørklegging av reell uenighet. *Historiske Larvik* må sies å være på agonistisk/antagonistisk plan. Her har det delvis vært respektfull konkurranse, men også maktformer i en så stor grad at det har ført til antagonistiske forhold.

I denne terminologien må vi også forstå debatten rundt lokaliseringen av storskolen som en agonistisk praksis. Man kjempet mot hverandres syn, men situasjonen ble ikke preget av at man ønsket totalt å eliminere den andre. Kampen skjedde i respektfulle former i gruppene gjennom avstemninger. Fortsatt må man likevel stille spørsmålsteget ved prosjektgruppens intensjoner, men selve formen var preget av agonisme – en agonistisk praksis også prosjektgruppen og gruppelederne delvis var preget av selv.

Som det går frem, er kanskje måten jeg bruker Hilliers teori på en noe annerledes forståelse enn hennes egen. Kanskje kan min bruk i stedet sies å inkorporere hennes teorier inn i en kommunikatív planleggingsmodell. Det betyr i klartekst at der hun i siste instans lener seg på Foucault og Mouffe, lener jeg meg på Habermas. Å opprettholde rene assosiative rom strider mot Hilliers teoretiske grunnlag der hun bygger på Laclau og Mouffe som mener at enhver identitet er relasjonell og at forutsetningen for identitetens eksistens er tilstedeværelsen av forskjell, dvs ”den andre”, som blir det konstitutive ytre. Det betyr at når man danner et ”vi” (konsensus) så må det være et ”de andre” som holdes utenfor og at det ut av dette vil kunne oppstå antagonistiske forhold (Laclau og Mouffe 2002). Det er nok slik at man aldri oppnår en fullstendig og varig konsensus, dette mener for så vidt hverken Habermas¹⁶ eller Healey heller. Men om man følger Healeys perspektiv hvor man faktisk *kan* endre meningssystemer og referanserammer er det mulig å operere med denne adskillelsen. Da det også finnes empiriske studier som viser at det er mulig, bør man også opprettholde dette. Man må likevel være klar over at forutsetningene ofte kan være begrensende og at man bare delvis kan oppnå det. Men jo mer man har av det, jo større blir forankringen av planleggingen i samfunnet og man får et samfunn som lettere kan dra sammen mot mål man gjennom (relativt) frie diskurser og argumentenes legitime makt har kommet frem til. Da er muligheten for både rasjonell og demokratisk planlegging til stede.

---

¹⁶ Det er også kanskje urettferdig mot Habermas å tillegge ham et syn om konsensus i planleggingsprosesser da Habermas selv aldri har drevet spesielt med planleggingsteori. Dessuten er det vel tvilsomt at han er så konsensusorientert i politikken som man kan få inntrykk av hos en del planleggingsteoretikere.

Litteraturliste

Bøker og artikler

- Andersen, Heine (2000): Jürgen Habermas. I: Andersen, H. og Kaspersen, L. B. (red.): *Klassisk og moderne samfundsteori*. København: Hans Reitzels forlag.
- Amdam, Jørgen og Veggeland, Noralv (1998): *Teorier om samfunnsplanlegging – lokalt, regionalt, nasjonalt, internasjonalt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Amdam, Jørgen og Amdam, Roar (2000): *Kommunikativ planlegging – regional planlegging som reiskap for organisasjons- og samfunnsutvikling*. Oslo: Det norske samlaget.
- Amdam, Roar (2005): *Planlegging som handling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Alvesson, Mats og Sköldbberg, Kaj (1994): *Tolkning och reflektion – Vetenskapsfilosofi og kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Banfield, E. C. (1973): Ends and Means in Planning. I Faludi, A. (red.): *A Reader in Planning Theory*. New York: Pergamon Press. S. 139 – 149
- Benhabib, Seyla (1992): *Autonomi och gemenskap – Kommunikativ etik, feminism och postmodernism*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Best, Steven og Kellner, Douglas (1991): *Postmodern Theory – Critical Interrogations*. New York: The Guilford Press.
- Blaikie, Norman (1993): *Approaches to Social Enquiry*. Cambridge: Polity Press.
- Eriksen, Erik O. og Weigård, Jarle (1999): *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati - Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Eriksen, Erik O. (2000): Den kommunikative fornuft. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*. Nr. 4 s. 508-514.

- Etzioni, Amitai (1973): A "Third" Approach to Decision-making. I Faludi, A. (red.): *A Reader in Planning Theory*. New York: Pergamon Press. S. 217 - 229
- Farner, Asle (2003): *Verksted som verktøy i plan- og utviklingsprosesser – En veileder for prosessledere*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Flyvbjerg, Bent (1991a): *Rationalitet og magt. Bind 1 – Det konkrete videnskap*. København: Akademisk forlag.
- Flyvbjerg, Bent (1991b): *Rationalitet og magt. Bind 2 – Et case-baseret studie af planlægning, politik og modernitet*. København: Akademisk forlag.
- Flyvbjerg, Bent og Richardson, Tim (2002): Planning and Foucault: In Search of the Dark Side of Planning Theory. I: Allmendinger, P. og Tewdwr-Jones, M.: *Planning Futures - New Directions for Planning Theory*. London: Routledge.
- Forester, John (1980): Critical theory and planning practice. *Journal of the American Planning Association*. Juli: 275:287.
- Forester, John (1989): *Planning in the Face of Power*. Berkeley: University of California Press.
- Friedmann, John (1987): *Planning in the Public Domain– From Knowledge to Action*. Princeton: Princeton University Press.
- Gunnerud, Nina Berg (2002): Mennesker og steder – vurdering av Stortingsmelding nr. 34 (2001-2002) "Om distrikts- og regionalpolitikken" i lys av stedsteori i geografifaget. I: *Plan – Tidsskrift for samfunnsplanlegging, byplan og regional utvikling*. Nr. 2 S. 40 – 43.
- Habermas, Jürgen (1971): *Borgerlig offentlighet*. Oslo: Gyldendal.
- Habermas, Jürgen (1974): Erkjennelse og interesse. I: Habermas, J.: *Vitenskap som ideologi*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.

- Habermas, Jürgen (1984): *The Theory of Communicative Action*. Bind 1. Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen (1987): *The Theory of Communicative Action*. Bind 2. Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen (1999a): Det sivile samfunn og rettsstaten. I Kalleberg, Ragnvald (red.): *Kraften i de bedre argumenter*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Habermas, Jürgen (1999b): En genealogisk undersøkelse av moralens kognitive gehalt. I Kalleberg, Ragnvald (red.): *Kraften i de bedre argumenter*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Habermas, Jürgen (2005): Om den pragmatiske, etiske og moralske bruk av den praktiske fornuft. I Andersen, H. (red.): *Demokrati og rettstat*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Halvorsen, Knut (2000): *Å forske på samfunnet – en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Bedriftsøkonomens Forlag
- Healey, Patsy (1992): Planning Through Debate. The Communicative Turn in Planning Theory. I *Town Planning Review*. Vol. 63. Nr. 2. S. 143 - 162
- Healey, Patsy (1997): *Collaborative Planning – Shaping Places in Fragmented Societies*. Basingstoke: Macmillan.
- Healey, Patsy (1998): Building institutional capacity through collaborative approaches to urban planning. I *Environment and Planning A* Vol. 30, s. 1532 – 1546.
- Hellesnes, Jon (2004): *Illusjon?* Oslo: Samlaget.
- Hillier, Jean (2002): Direct Action and Agonism in Democratic Planning Practice. I Allmendinger, Philip og Tewdwr-Jones, Mark (red.): *Planning Futures – New Directions For Planning Theory*. London: Routledge.

- Holsen, Terje og Swensen, Ingvild (1998): *The Two Faces of Public Participation: Democracy and Efficiency*. Paper. Planning Theory Conference. Oxford Brookes University. Oxford 2.-4. April.
- Holst, Cathrine (2005): Sosiologi, kritikk og politikk. I *Nytt Norsk Tidsskrift*, nr. 03, s. 327-333.
- Innes, Judith og Booher, David (1999): Collaborative Policymaking: Governance Through Dialogue. I Hajer, M. og Wagenaar, H.: *Deliberative policy analysis. Understanding governance in The Network Society*.
- Kalleberg, Ragnvald (1996): Forskningsopplegget og samfunnsforskningens dobbeltdialog. I: Holter, Harriet og Kalleberg, Ragnvald (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kalleberg, Ragnvald (1999): Moderne samfunns utfordringer. I Kalleberg, R. (red.): *Kraften i de bedre argumenter*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kjeldstadli, Knut (1997): Å analysere skriftlige kilder. I: Fossåskaret, E., Fuglestad, O.L. og Aase, T.H. (red): *Metodisk feltarbeid – Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvale, Steinar (2001): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Laclau, Ernesto og Mouffe, Chantal (2002): *Det radikale demokrati – diskursteoriens politiske perspektiv*. Fredriksberg: Roskilde universitetsforlag.
- Langeland, A. St. og Wasberg, Gunnar, C. (1963): *Larviks historie. 3. Bind 1885 – 1940*. Larvik.
- Lesjø, Jon, H. (2003): *OL-saken – En prosess-sosiologisk studie av planlegging, politikk og organisering*. Høgskolen i Lillehammer: forskningsrapport nr.100/2003.

- Lindblom, Charles (1979): Still Muddling, Not Yet Through. I *Public Administration Review*.
Nov./Des. S. 517 - 526
- Lorentzen, Håkon (2004): *Fellesskapets fundament: sivilsamfunnet og individualismen*. Oslo:
Pax.
- McGuirk, P.M. (2001): Situating Communicative Planning Theory; Context, Power and
Knowledge. I *Environment and Planning A*. Vol. 33. S. 195 – 217.
- Mitchell, Don (2000): *Cultural Geography – A Critical Introduction*.
Blackwell Publishing Ltd.
- Nyhus, Per (1999): *Larvik A – Å*. Larvik: Østlandsposten.
- Pløger, John (2002): *Kommunikativ planlegging og demokrati: Nye perspektiver i
planforskningen*. NIBR-rapport:17. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Rorty, Richard (1992): *Kontingens, ironi og solidaritet*. Aarhus: Forlaget Modtryk.
- Schaanning, Espen (2000): *Modernitetens oppløsning – sentrale skikkelser i etterkrigstidens
idéhistorie*. Oslo: Spartacus.
- Sehested, Karina (2003): Bypolitik mellem hierarki og netværk. I Sehested, K. (red.):
Bypolitik mellem hierarki og netværk. København: Akademisk forlag A/S.
- Skjervheim, Hans (1996): *Deltakar og tilskodar – og andre essays*. Oslo: Aschehoug.
- Slagstad, Rune (1987): *Rett og politikk – Et liberalt tema med variasjoner*.
Universitetsforlaget.
- Thagaard, Tove (1998): *Systematikk og innlevelse – en innføring i kvalitativ metode*. Oslo:
Fagbokforlaget.

Vareide, Knut og Mwenda, Veneranda (2005): *Næringsanalyse Larvik*. Arbeidsrapport 4. Telemarksforskning – Bø.

Veggeland, Noralv (1998): *Nye rammer for offentlig planlegging – Internasjonalisering, privatisering, makt*. Oslo: Kommuneforlaget.

Vike, Hallvard (2001): Planlegging ved reiseslutt. I: *Plan – Tidsskrift for samfunnsplanlegging, byplan og regional utvikling*. Nr. 6. S. 32 - 39

Wasberg, Gunnar, C. (1970): *I takt med Europa – Larviks grevskap, utvikling og struktur*. Oslo: Sverre Kildahls boktrykkeri.

Avisartikler

Dagens Næringsliv	12.06.2004	”Hagen og hele kongeriket”
Østlandsposten	9.10.2004	”Setter tålmodigheten på prøve”
Dagbladet	23.10.2004	”Byverstingene”

Internettsider

www.larvik.kommune.no

www.ssb.no

Offentlige dokumenter og rapporter

Kommunedelplan Larvik by 2006 – 2018: Revidert høringsforslag. Larvik Kommune.

Larvik kommune: Innspill til byplanens fase 1. Arbeidsgruppene.

Vestfold fylkeskommune og Larvik kommune (2004): Framtidens læringsarena. Endelig lokalisering av Thor Heyerdahl videregående skole i Larvik.

Oppslagsverk

Pax Leksikon. Nettutgave: <http://lotus.uib.no/norgeslexi/paxlex/pax-forside.html>. 31.03.2006.

Vedlegg: Intervjuguider¹⁷

Intervjuguide gruppeledere

1. Kan du fortelle litt om hva slags ”mandat” du fikk når du skulle være gruppeleder? – Hva skulle din rolle være?
2. Lagde du en strategi for å følge opp dette?
3. Hvordan opplevde du at din rolle fungerte?
  - Regler for diskusjon?
  - Dominans og tilbakeholdenhet?
  - Informasjonsinnhenting?
  - Tillitskaping?
4. Har du prøvd å skape rom for å stille spørsmål ved hvordan prosessen har vært organisert og hva slags temaer gruppen skulle ta opp?
5. Ble det gjort noe spesielt for at folk skulle føle at de kunne bli tatt på alvor uansett hva slags forslag eller syn de kom med?
6. La oss se eksplisitt på fase 1. Kan du fortelle litt om hvordan dere jobbet i gruppen din?
  - Spesielt arbeidsmetoder etc
7. Hvordan har kontakten med de folkevalgte vært?
8. Denne byen har en del sterke interesser som har vært knyttet til denne prosessen på forskjellig vis, for eksempel Color Line. Hvordan har dere forholdt dere til slike krefter i gruppen din?
9. Er det noen spesielle saker i denne arbeidsgruppen som du kan huske at det var mye uenighet og eventuelt konflikt rundt?
  - Hvordan taklet
  - Forsøkt å få til enighet?
  - Ta opp lokaliseringssakene hvis de ikke blir nevnt
10. Hvordan vil du beskrive ”klimaet” generelt i gruppen?
11. Hvordan har dere gått frem for å videreformidle gruppens innspill til administrativt og politisk hold?
  - Folkevalgtes innstilling til gruppenes arbeid
12. Kan du fortelle litt om Århus-turen
  - Gruppearbeid på båten
  - Kontakt med folkevalgte

---

¹⁷ Dette er guider som ble laget i forkant. De er ikke fulgt til punkt og prikke, men som en ramme for intervjuene. Det som står i bindestrek er ”huskelapper” til meg selv.

- Hva gav den

13. Er det noe i denne fasen du mener dere burde gjort annerledes
-Både gruppen spesifikt og prosessen generelt
14. Vi går over til fase 2. (For de som var med). For meg ser det ut som om kommunen hadde intensjon om et bredere og større arbeid fra arbeidsgruppene side enn hva dere fikk i fase 2. Hvis det er riktig, hva skyldes dette?
15. Hvor mange møter hadde dere i fase 2?
16. Hvordan jobbet dere?
17. Noen av de deltagerne jeg har intervjuet virker ikke helt å ha oversikt over det som skjedde i fase 2, mange føler at de ble mer eller mindre faset ut. Ble det gitt informasjon til dem om hva som skjedde og hvorfor?
18. Har du ting av det vi nå har snakket om som du vil kommentere mer eller utdype? Er det andre ting du mener jeg burde ha kommet innom utover det vi har snakket om nå?

Intervjuguide gruppemedlemmer

1. Kan du fortelle litt om din egen bakgrunn – litt i forhold til hvorfor du tror du ble valgt til å være med i denne prosessen?
2. Kan du si litt om hva slags forventninger du hadde til prosessen?
3. Vi starter med Fase 1. Dere begynte med fellesmøte – hva gjorde dere der?
  - Informasjon
  - Rammebetingelser
  - Mandat?
4. Hvordan var arbeidsformen i gruppen din?
  - Spesielle arbeidsmetoder?
5. Kan du beskrive ”klimaet” i gruppen din?
  - Dialogen
  - Dominansformer
  - Gruppelederens rolle
6. Kan du huske noen saker dere hadde spesielt mye diskusjon og uenighet rundt?
  - Hvordan taklet?
  - Prøvde å bli enige?
  - Hva slags enighet
  - Selv skiftet mening?
7. Opplevde du noen gang at aktører utenfor gruppen din forsøkte å påvirke dere?
  - Hvis ja, hvordan og hvem
8. Hvordan har kontakten med de folkevalgte vært for deg og din gruppe?
9. Har du blitt kjent med nye folk underveis i prosessen?
  - Knyttet nye/sterkere kontakter?
  - Kan de brukes i senere anledninger?
10. Hendte det underveis i gruppearbeidet at innspill fra deg eller andre i gruppen din ble avfeiet som urealistisk eller lignende?
  - Tatt på alvor?
11. Hva synes du om de temaer og problemstillinger som ble tatt opp i gruppen din?
  - De mest relevante?
  - Noe som ble savnet?

- Innflytelse på valg av tema?

12. Hva syns du om sammensetningen av gruppen din?

- Noen mangler?
- Politikere, offentlige ansatte, grunneiere

13. Tas opp om det allerede ikke er nevnt:

- Eksplisitt om gruppeleder
- Lokaliseringssakene
- Tidsrommet
- Århus-turen

14. Er det noe i denne fasen du mener burde ha vært gjort annerledes?

15. Da går vi over til fase 2...kan du fortelle litt om den?

- Møter?
- Arbeidsform
- Saker
- Gruppesammenslåingene

16. Hvordan syns du det planutkastet som nå foreligger har tatt hensyn til de innspill du og din gruppe har kommet med?

- Kjenner seg igjen?

17. Hvordan syns du det alt i alt har vært å være med i denne prosessen?

- Utbytte?
- Gjort det igjen?
- Tidsrom

18. Har engasjementet ditt for byen endret seg på noen måte etter å ha vært med i prosessen?

19. Har du ting av det vi nå har snakket om som du vil kommentere mer eller utdype? Er det andre ting du mener jeg burde ha kommet innom utover det vi har snakket om nå?